

תופעה ה'יחידאות' בקרב בוגרים עם מוגבלות שכלית: תיאוריות פסיכולוגיות (התקשרות, אינטימיות), תיאוריות מודרניות (בחירה/ היעדר הזדמנויות) או קשיים רגשיים חברתיים

פרופ' חפציבה ליפשיץ-והב וחגית חגואל, סטודנטית לתואר שלישי

**התמחות מוגבלות שכלית, המגמה לחינוך מיוחד
בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן**

**מחקר זה מומן על ידי מענק מחקר מקרן שלם
הקרן לפיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית ברשויות המקומיות**

2015

קרן שלם/2015/100.1

תוכן העניינים

עמוד

א	תקציר
1	מבוא
3	סקירת ספרות
3	יחידאות
3	הגדרת המושג יחידאות
3	יחידאות מההיבט החברתי
4	יחידאות/זוגיות ורווחה נפשית
6	הסיבות ליחידאות באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה
12	הסיבות ליחידאות באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית: בדידות וקשיים במיומנויות חברתיות/רגשיות
13	סיכום ורציונל המחקר
15	שיטת המחקר
15	נבדקים
17	כלי המחקר
24	הליך המחקר
25	תוצאות
25	יחידאות על פי תיאוריות פסיכולוגיות
25	סיבות ליחידאות בזיקה לתיאוריית ההתקשרות
30	סיבות ליחידאות בזיקה לתיאוריית האינטימיות
35	סיבות ליחידאות על פי תיאוריות מודרניות, מפרספקטיבה של היחידאים

תוכן העניינים

עמוד

42	סיבות ליחידאות באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית: בדידות וקשיים במיומנויות רגשיות/חברתיות
48	מתודה איכותית
49	סיכום
50	דיון
50	המודעות לזוגיות ומיסוד קשרים בקרב בוגרים עם מוגבלות שכלית
52	סיבות ליחידאות על פי תיאוריות פסיכולוגיות
52	תיאוריית ההתקשרות (Bowlby, 1982/1969; Hazan & Shaver, 1987)
59	תיאוריית האינטימיות של Erikson (1963)
62	סיבות ליחידאות מנקודת מבטם של היחידאים עצמם
71	סיבות ליחידאות כתוצאה מקשיים רגשיים וחברתיים המאפיינים אנשים עם מוגבלות שכלית
73	סיכום ומסקנות
74	תיאוריות פסיכולוגיות
75	תיאוריות מודרניות
75	יחידאות כתוצאה מקשיים רגשיים/חברתיים
76	מגבלות המחקר והמלצות למחקרי המשך
79	ביבליוגרפיה
	נספחים
i	Abstract

רשימת לוחות

עמוד

16	התפלגות מאפיינים דמוגרפיים של משתתפי המחקר בהשוואה לפי סטטוס	לוח 1.
17	השוואה בין משתתפי קבוצות המחקר בגיל כרונולוגי וגיל שכלי	לוח 2.
26	ממוצעים וסטיות תקן בשאלון סגנון התקשרות בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר ($N = 97$)	לוח 3.
28	ממוצעים וסטיות תקן בשאלון רשתות היחסים בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר ($N = 64$)	לוח 4.
31	ממוצעים וסטיות תקן בשאלון 'אינטימיות' בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ומגדר ($N = 94$)	לוח 5.
34	ממוצעים וסטיות תקן בשאלון חשיפה אינטימית בקשרים בין-אישיים בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ומגדר ($N = 93$)	לוח 6.
35	התפלגות תשובות היחידאים בהשוואה לתשובות מקיימי קשר זוגי לשאלות: "האם היית רוצה להתחתן", "האם היית רוצה שיהיה לך חבר/בן זוג קבוע?"	לוח 7.
37	ממוצעים וסטיות תקן בשאלון סיבות לנישואין, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר ($N = 94$)	לוח 8.
40	ממוצעים וסטיות תקן בשאלון תכונות מועדפות אצל בן הזוג, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ומגדר ($N = 94$)	לוח 9.
43	ממוצעים וסטיות תקן בשאלון דימוי עצמי, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר ($N = 94$)	לוח 10.
45	ממוצעים וסטיות תקן בשאלון הערכת קשרי ידידות, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר ($N = 94$)	לוח 11.
47	ממוצעים וסטיות תקן בשאלון יחסים בין-אישיים, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר ($N = 92$)	לוח 12.
48	מתודה איכותית – סיבות ליחידאות ($N = 44$)	לוח 13.

רשימת תרשימים

עמוד

5	תרשים 1. הסיבות ליחידאות באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה
29	תרשים 2. מדרג הקשרים עם הדמויות הקרובות בשתי קבוצות המחקר
32	תרשים 3. אינטראקציה מדדי אינטימיות $\times$ מגדר
37	תרשים 4. אינטראקציה סטטוס $\times$ מגדר בשאלון סיבות לנישואים
38	תרשים 5. אינטראקציה סטטוס $\times$ סיבות לנישואים
41	תרשים 6. אינטראקציה מגדר $\times$ סטטוס בשאלון תכונות מועדפות אצל בן/בת הזוג
44	תרשים 7. אינטראקציה מגדר $\times$ סטטוס בשאלון דימוי עצמי

רשימת נספחים

1. נספח 1. שאלון פרטים אישיים
2. נספח 2. שאלון סגנון התקשרות – Attachment (Hazan & Shaver, 1987)
3. נספח 3. שאלון רשתות יחסים (Furman & Buhrmester, 1985)
4. נספח 4. שאלון אינטימיות (FIS) (Descutner & Thelen, 1991)
5. נספח 5. שאלון חשיפה אינטימית בקשרים בין אישיים (Shulman, Laursen, Kalman, & Karpovsky, 1997)
6. נספח 6. שאלון סיבות לנישואין (שפירא, 1997)
7. נספח 7. שאלון תכונות רצויות בבן/בת הזוג (שחר, 1988)
8. נספח 8. שאלון דימוי עצמי (גלנץ, 1981)
9. נספח 9. שאלון הערכת קשרי ידידות – Friendship Quality (Parker & Asher, 1993)
10. נספח 10. שאלון יחסים בין אישיים (Shutz, 1958)
11. נספח 11. בקשת אישור להשתתפות במחקר

תקציר

מטרתו העיקרית של המחקר הנוכחי היתה בדיקת הסיבות לתופעת היחידאות (Singlehood) – רווקות, בקרב מבוגרים עם מוגבלות שכלית בזיקה לתיאוריות פסיכולוגיות: התקשרות ואינטימיות (Bowlby, 1969/1982; Erikson, 1963) וכן בזיקה לתיאוריות מודרניות – בחירה-היעדר הזדמנויות – 'Choice and Lack of chance' (Reynolds, Watherell, & Taylors, 2007) ו- 'Selective/Adaptation mechanism' (Lesthaeghe & Moors, 2002) המסבירות יחידאות באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה.

המחקרים שנערכו עד כה בתחום זה באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית התמקדו ביחסים סקסואליים (Sexuality), יחסים אינטימיים, במושג 'אהבה' ובאיכות הקשר הזוגי (Kijak, 2011; Lesseliers & VanHove, 2002; Lofgren-Martenson, 2004; Servais, 2006), אך דווקא תופעת היחידאות באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית טרם נחקרה. השאלה היא: מדוע מרבית האנשים עם מוגבלות שכלית נשארים לבד ללא בני זוג.

בהעדר מחקרים בנושא היחידאות באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית, הוצגו מספר מודלים תיאורטיים המציעים שני אופני התבוננות אודות הסיבות ליחידאות באוכלוסיה התקינה: תיאוריות פסיכולוגיות ותיאוריות מודרניות.

התיאוריות הפסיכולוגיות, בהן תיאוריית ההתקשרות (Bowlby, 1969/1982) ותיאוריית האינטימיות (Erikson, 1963) טוענות כי יצירת קשר זוגי תלויה באדם עצמו, והעדר קשר שכזה הינה תולדה של קשיים בתחום האישיותי ובהם: **סגנון התקשרות לא בטוח** של היחיד, או בעיה ביכולת ליצור **אינטימיות**. התיאוריות המודרניות 'Chance or Lack of Chance', מתייחסות ליחידאות מפרספקטיבה של היחידאים עצמם ובהתייחס להשפעת סביבה, תרבות וערכים. דווקא בחיים המודרניים יחידאות יכולה להיות תוצר של בחירה והסיבות להעדר קשר זוגי נמצאות על קו רצף שבין בחירה/היעדר הזדמנויות, כאשר האחרון קשור גם למיקוד השליטה הפנימי/חיצוני של היחיד ולמערך ציפיותיו מבן הזוג.

מטרתו האופרטיבית של המחקר היו לבדוק האם יחידאות באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית נובעת מאחת מהסיבות הבאות: קשיים בכישורים הנדרשים לזוגיות כמו יכולת התקשרות על פי תיאוריית ההתקשרות (Bowlby, 1969/1982) ואו יכולת ליצירת קשר אינטימי על פי

תיאוריית האינטימיות (Erikson, 1963). האם היחס לזוגיות ונישואין הוא הסיבה ליחידאות : בשל ציפיות גבוהות מבן/בת הזוג לפי תיאוריית 'בחירה-היעדר הזדמנויות' – 'Choice and Lack of chance' (Reynolds et al., 2007) 'Selective/Adaptation' mechanism, (Lesthaeghe & Moors, 2002).

במקביל לתיאוריות הקלאסיות והמודרניות, בדקנו האם תופעת היחידאות בקרב בעלי מוגבלות שכלית נובעת מקשיים בסיסיים יותר בתחום החברתי/רגשי ומהקשיים ביצירת דפוסי סוציאליזציה לא רק עם בן המין השני אלא עם בן אותו המין. במחקר השתתפו 96 מבוגרים עם מוגבלות שכלית קלה עד בינונית בגילאים 25-65 שחולקו לשתי קבוצות : קבוצה אחת כללה 40 יחידאיים (41.7%), שלא קיימו עד השתתפותם במחקר קשר זוגי ארוך (מעל שנתיים). קבוצה שניה כללה 56 מקיימי קשר זוגי קבוע (58.3%) מעל שנתיים. נעשה שימוש במתודה הכמותית ובמתודה איכותית. להלן נציג את מטרות המחקר, ההשערות והתוצאות בזיקה לשלושת חלקיו.

חלק א' – תיאוריות פסיכולוגיות המסבירות יחידאות

סיבות ליחידאות כתוצאה מקשיים בכישורי זוגיות על פי תיאוריית ההתקשרות (Hazan & Shaver, 1987).

המטרה היתה לבדוק האם יהיה הבדל בין יחידאים למקיימי קשר זוגי בעלי מוגבלות שכלית בסגנון התקשרות וברשת היחסים עם הדמויות הקרובות. נעשה שימוש שאלון לבדיקת סגנון התקשרות (Hazan & Shaver, 1987) ובשאלון רשתות יחסים (Furman & Buhrmester, 1985).

שיערנו כי בקרב מקיימי קשר זוגי יימצא סגנון התקשרות בטוח ובקרב היחידאים יימצאו סגנונות התקשרות לא בטוחים, חרד ונמנע. כמו כן, שערנו כי היררכיית ההתקשרות עם הדמויות הקרובות אם, אב, חבר ומדריך – בקרב מקיימי הקשר הזוגי תהיה שונה מהיררכיית ההתקשרות בקרב היחידאים.

שתי הקבוצות הציגו סגנון התקשרות בטוח. ההשערה בדבר הבדלים בהיררכיית ההתקשרות עם הדמויות השונות – אוששה. בקרב היחידאים נמצאה רמת יחסים גבוהה יותר עם דמות האם בהשוואה לשאר הדמויות, בעוד שבקרב מקיימי קשר זוגי נמצאה רשת יחסים גבוהה עם דמות האב ודמות החבר. במחקר הנוכחי נמצא כי בדומה למחקרי יחידאות באוכלוסיה הכללית, לאב תפקיד

משמעותי ביכולת הבוגרים לבסס יחסים זוגיים בבגרות (Lamb, 2004; Lewis & Lamb, 2003; Maller, Charles, Neupert, & Almeida, 2010). כפי הנראה, קשר חזק מדי עם האם מפריע ליצירת זוגיות.

סיבות ליחידאות כתוצאה בקשיים בכישורי זוגיות על פי תיאוריית האינטימיות של Erikson (1963)

המטרה היתה לבדוק האם יימצאו הבדלים בין יחידאים/מקיימי קשר זוגי בעלי מוגבלות שכלית ביכולת ליצירת קשר אינטימי. נעשה שימוש בשאלון אינטימיות (FIS) (Descutner & Thelen, 1991) שבו שני מדדים המתייחסים לאופן שבו מבטאת האינטימיות: *אינטימיות וורבלית* – המתבטאת בשיתוף מילולי ברגשות ובמחשבות ואינטימיות *פעילה* – המתבטאת בעשייה משותפת וביוזמה. כמו כן, נעשה שימוש בשאלון חשיפה אינטימית בקשרים בין אישיים – Adolescent intimacy (Shulman, Laursen, Kalman, & Karpovsky, 1997) ובו שני מדדים המתייחסים למושא האינטימיות: אינטימיות אישית – היכולת לשתף את החבר בתכנים אישיים הקשורים ליחיד עצמו ואינטימיות חיצונית – היכולת לשתף את החבר בתכנים אישיים הקשורים לאחר. שערנו כי היכולת לאינטימיות בקרב מקיימי הקשר הזוגי תהיה גבוהה יותר מהיכולת לאינטימיות בקרב היחידאים. השערה זו נדחתה. מדדי אינטימיות פעילה ואינטימיות וורבלית נמצאו גבוהים בקרב יחידאים ומקיימי קשר זוגי. ממצאים אלו מראים כי בקרב מבוגרים עם מוגבלות שכלית קיימת מידת פתיחות ויכולת חשיפה המאפשרים אינטימיות עם בן/בת זוג. בקרב הגברים נמצאה יכולת גבוהה לאינטימיות פעילה בהשוואה לאינטימיות וורבלית. ממצא זה, תואם מחקרים באוכלוסיה הכללית ובאוכלוסיית המוגבלים בשכלם בהם נמצא הבדל מגדרי דומה בין נשים לגברים (Hook, Gerstein, & Gridley, 2003; Tannen, 1990; Twohey & Ewing, 1995).

חלק ב' – תיאוריות מודרניות: סיבות ליחידאות מפרספקטיבה של היחידאים עצמם Choice-Chance
המטרה היתה לבדוק הבדלים בין יחידאים למקיימי קשר הזוגי בתפיסת מוסד הנישואין ובציפיות מבן/בת הזוג.

נעשה שימוש בשני שאלונים שמטרתם היתה לבדוק את הציפיות מחיי נישואים ואת התכוונות הרצויות מבן/בת הזוג. שאלון סיבות לנישואין RMS – The Reason for Marriage Scale (שפירא,

1997) ובו שני מדדים: הראשון – סיבות רגשיות לנישואים הקשורות למחויבות לבן זוג, מסירות ושביעות רצון מקשר והשני – סיבות פורמאליות/פרקטיות המתארות רווחים פרקטיים ופורמאליים העולים מהנישואים וקשורים לצורך בקבלה חברתית ובהכרה רשמית מהחברה כזו שתכיר בזוגיות של בני הזוג באופן פומבי.

שאלון תכונות מועדפות בבן/בת הזוג (שחר, 1988) ובו שני מדדים: הראשון, מייצג תכונות אישיות ומידות טובות והשני, מייצג תכונות פרקטיות ויעילות בחיי היומיום.

בחלק זה התקשינו לנסח השערות וניסחנו שאלות מחקר: האם יהיה הבדל בין יחידאים למקיימי הקשר הזוגי לגבי תפיסת מוסד הנישואין והציפיות מבן/בת הזוג והאם ימצאו תמות שונות בשתי קבוצות אלו.

כל נבדקי המחקר (99%) הביעו את רצונם לקיים קשר זוגי. כלומר, כולם מביעים את הצורך להתחבר לבן המין השני ומודעים לתרומתו של הקשר הזוגי לאיכות החיים. כמו כן, 74% ממשתתפי המחקר הביעו את רצונם למסד את הקשר ולהינשא, ומבחינה זו לא היה הבדל בין יחידאים למקיימי הקשר הזוגי.

נמצא כי הציפיות של היחידאים מחיי נישואין גבוהות מהציפיות של מקיימי קשר זוגי. נשים יחידאיות העניקו משקל גבוה הן לתכונות המייצגות אישיות ומידות טובות והן לתכונות פרקטיות בחיי היומיום. לעומתן, נשים בקשר זוגי ציינו את סוגי תכונות אלו בציונים נמוכים יותר. עוד נמצא כי הציפיות של נשים יחידאיות מבן הזוג גבוהות והן מעוניינות לראות בבן הזוג את מירב התכונות. לעומתן, נשים בקשר זוגי היו מתונות יותר בציפיותיהם מבן הזוג. תוצאות אלה מצביעות על תפיסה אוטופית ובלתי מציאותית של הקשר הזוגי בקרב היחידאים. יתכן כי בקרב מקיימי הקשר הזוגי סכימת הזוגיות והנישואין ריאליסטית ומאוזנת יותר מאשר בקרב היחידאים. אצל מקיימי קשר זוגי קיימת הירארכיה ביחס לציפיות מחיי נישואין ומבן הזוג והם מבינים ש'לא ניתן להשיג את הכל'. בקרב היחידאים לעומתם, סכימת הזוגיות והנישואין הינה בלתי ריאליסטית, 'פנטזיונרית' בבחינת 'סינדרלה והאביר על הסוס הלבן'.

כמו כן, נערך ראיון חצי מובנה ששימש לבדיקת התמות בהקשר ליחידאות: רצון/חוסר רצון להנשא, רגשות חיוביים/שליליים בקשר לזוגיות, היגדים המבטאים אקטיביות יוזמה לקשר (מיקוד שליטה פנימי), היגדים המבטאים פסיביות ליצירת קשר (מיקוד שליטה חיצוני), עמדת ההורים מעיני הנבדקים: עידוד הקשר או דחינות/התעלמות. הראיונות האיכותיים מאוששים את הממצאים שעלו מן הממצאים הכמותיים.

תוצאות הראיונות האיכותיים מאירים את תופעת היחידאות מזווית נוספת. ניתן למצוא שלושה מרכיבים בסיבות ליחידאות בקרב בעלי מוגבלות שכלית: קוגניטיבי, רגשי והתנהגותי המקבילים לשלושת מרכיבי העמדה (Feldman, 1993; Freedman, Carismith, & Sears, 1970; Levi-Segev & Herts-Lazarowitz, 1986; McDavid & Harari, 1974).

המרכיב הקוגניטיבי – סכימת הזוגיות של היחידאים אינה ריאליסטית בהשוואה לזו של מקימי הקשר הזוגי. **המרכיב הרגשי** – אצל מרבית היחידאים המחשבה על זוגיות ונישואים מלווה בתחושות שליליות של פחד ממימוש זוגיות בשלב הנוכחי של החיים, תחושת חוסר בשלות נפשית ורצון לדחיית מועד מימוש הקשר הזוגי. קיים פער בין ההצהרה כי רוצים לבסס זוגיות ולהתחתן לבין הרגש המביע תחושות של פחד וחוסר אונים. בקרב מקיימי קשר זוגי המחשבה על זוגיות מלווה בתיאורים חיוביים, בתחושת הגשמה עצמית ובתשוקה עזה למימוש נישואים.

המרכיב ההתנהגותי – התנהגות היחידאים, כפי שעולה מהראיונות מאופיין בפסיביות בכל הנוגע למאמצים שעליהם לעשות כדי לחפש זוגיות. מיקוד השליטה שלהם הוא חיצוני והם תולים את מצבם בסיבות שונות כמו גזירת האל או הגורל. גם מקיימי הקשר הזוגי מסבירים את מצב היחידאות של חבריהם בהעדר יוזמתיות ובפסיביות מצדם. ממצא זה מחזק את קיומו של דיסוננס קוגניטיבי בין המרכיב הקוגניטיבי והרגשי לבין המרכיב ההתנהגותי של עמדת היחידאים כלפי זוגיות ונישואים. היחידאים מצהירים כי הם מעוניינים להינשא אך הם פסיביים בכל הנוגע למאמצים שיש לעשות כדי לחפש זוגיות.

מרכיב נוסף, **'המרכיב ההורי'** – מתאר פער בהתייחסות ההורים לנושא זוגיות ונישואים המשתקף בתיאוריהם של הנבדקים: הורי היחידאים מעבירים מסרים סותרים ובולטת הפסיביות בהתייחסות לנושא זה, הורי מקיימי הקשר הזוגי אקטיביים ומעודדים את הקשר הזוגי.

חלק ג' - סיבות ליחידאות כתוצאה מקשיים רגשיים וחברתיים המאפיינים אנשים עם מוגבלות שכלית
המטרה היתה לבדוק האם יהיה הבדל בין יחידאים עם מוגבלות שכלית למקיימי קשר זוגי עם מוגבלות שכלית במדדים הבודקים יכולות רגשיות וחברתיות. שערנו כי רמת הכישורים הרגשיים/חברתיים של מקיימי הקשר הזוגי תימצא גבוהה יותר מרמת הכישורים הרגשיים/חברתיים של היחידאים. נעשה שימוש בשאלון דימוי עצמי – 'הוא כך ואני כך' (גלנץ, 1981), שאלון 'הערכת קשרי ידידות' (מרגלית, 1996) ושאלון 'יחסים בין אישיים' (אפרתי, 2001).

תוצאות המחקר לא מצאו הבדל בכישורים הרגשיים והחברתיים בין שתי הקבוצות, ולכן סיבה זו אינה מהווה הסבר אפשרי לתופעת היחידאות.

לסיכום, מחקר זה מעלה כמה הסברים אפשריים לתופעת היחידאות בקרב בעלי מוגבלות

שכלית:

1. גוננות יתר מצד האם
 2. חוסר קשר עם האב
 3. תפיסה אוטופית ובלתי מציאותית של קשר זוגי ומשמעותו
 4. רצון לביסוס זוגיות לצד חשש, פסיביות והימנעות מקשר
 5. מסרים סותרים ומבלבלים מצד ההורים
- המחקר מציג את ההשלכות החינוכיות של הממצאים והמלצות למחקרי המשך.

מבוא

בחברה המערבית, נישואים הם נורמה והם נתפסים כשלב מעבר של האדם מתלות לעצמאות ולחיי בגרות, באופן שאדם שלא התחתן נתפס בעיני הסביבה כמי שעדיין לא התבגר (Benokraitis, 1999). נישואים נתפסים גם כשייכות לסטטוס יותר מכובד ונחשבים כהגשמת הצורך לאושר, אהבה, זוגיות וביטחון (Diener, Gohm, Suh, & Oishi, 2000; Glenn, 1975). למרות השינויים הרבים בעולם המערבי, מבנים משפחתיים כמו: רווקים, גרושים, משפחות חד הוריות, משפחות ששני ההורים מאותו המין – סובלים מסטיגמות ולרוב נבחנים מפרספקטיבה של חסר בהשוואה לנורמה המקובלת (Cancian & Reed, 2009; DePaulo & Morris, 2005; Hertel, Schütz, DePaulo, Morris, & Stucke, 2007).

בעוד שבחברה הרגילה נישואים נתפסים כחלק מ'נורמליזציה' ורווקות מתפרשת כ'חסר', באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית קיים היפוך ביחס החברתי לתופעת הנישואים/רווקות. בעלי מוגבלות שכלית נתפסים כאנשים שלא התבגרו, ולכן אינם יכולים לבוא בברית הנישואים (Jahoda & Markova, 2004; May & Simpson, 2003; Pueschel & Scola, 1988). העמדה הרווחת היא שאלה מבין בעלי המוגבלות השכלית הבאים בברית הנישואים הינם בעלי יכולות גבוהות, שאינן משקפות את יכולותיהם של מרבית המבוגרים בעלי המוגבלות השכלית. לפיכך, הישארותם של מבוגרים בעלי מוגבלות שכלית לבד ללא בני זוג נתפסה עד כה כ**נורמטיבית לאוכלוסיה זו**. המחקר הנוכחי שובר מיתוסים קיימים לגבי תופעה שנחשבת כא-נורמטיבית בחברה הרגילה (היחידאות) וכנורמטיבית באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית.

חיפוש ב- Eric ו- Psyc-INFO העלה כי באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית, מרבית המחקרים מתמקדים בעיקר במיניות (Sexuality), כלומר בזכות וביכולת לקיים יחסים אינטימיים, במושג 'אהבה' ובאיכות הקשר הזוגי במידה ויש קשר כזה (Kijak, 2011; Lesseliers, & Van Hove, 2002; Löfgren-Martenson, 2004; Servais, 2006).

בישראל, נערכו שלושה מחקרים שבדקו זוגיות בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית: לויתן (1990) מצא כי בעלי מוגבלות שכלית יכולים להינשא ולקיים חיים הרמוניים, וכי אחוז הגירושין בקרב משפחות ששני ההורים מפגרים נמוך מזה הקיים באוכלוסיה הרחבה. וינברגר (2007) ערכה התבוננות מעמיקה על חווית הזוגיות בקרב בעלי מוגבלות שכלית. עלו שתי תמות מרכזיות

בהקשר לחוויית הזוגיות: רצון בני הזוג לבילוי ותרבות פנאי משותפת האחד עם השני, והתייחסות למושג האהבה כעונה על צרכים רוחניים וגשמיים/גופניים. הנבדקים הביעו את רצונם למסד את הקשר הזוגי ולהתחתן, כאשר מיסוד הקשר היווה עבורם אישור לעצמאות ואוטונומיה. מחקר שהתפרסם לאחרונה (רייטר ונוימן, 2013), מתאר את קשרי הזוגיות של אנשים עם לקות אינטלקטואלית תוך התייחסות לתנאים המאפשרים קיומו של קשר זוגי. מקיימי קשר זוגי, מתוארים כרגועים יותר ובעלי תחושת עצמאות גבוהה יותר מכאלה שאינם בקשר זוגי, ביטחונם העצמי ותחושת המסוגלות גבוהים יותר. ניכר גם שיפור במדדי הדימוי העצמי בהשוואה לאנשים עם לקות אינטלקטואלית ללא בן זוג. רייטר ונוימן (2013) זיהו שש תמות באמצעותן מתארים הנבדקים את הקשר הזוגי: מגע, אהבה, עשייה משותפת ובילויים יחדיו, מישוה להתחלק אתו ומגורים.

היוזמה לביצוע המחקר הנוכחי הינה של עמותת ית"ד – לילדים בעלי תסמונת דאון. מנתונים מארגון ית"ד ידוע על בין 20-30 זוגות נשואים בקרב בעלי מוגבלות שכלית מתוך כלל האוכלוסיה במדינת ישראל (עמותת ית"ד, 2012). מרבית בעלי המוגבלות השכלית אינם מצליחים לממש זוגיות ונישואים. משיחה עם נציגי העמותה עולה כי הורים, שיקיריהם בעלי תסמונת דאון, מעוניינים שהם יצרו קשר זוגי ויבואו בברית הנישואין.

לאור האמור לעיל, מובנת שאיפתם של הורים, שילדיהם עם מוגבלות שכלית יצרו קשר זוגי בין אם הוא יביא למימוש נישואים ובין אם לאו, ומכאן מובנת חשיבותו של המחקר הנוכחי. בהנחה שזוגיות תורמת לשיפור איכות החיים, המחקר הנוכחי נועד לבדוק מדוע מרבית המבוגרים עם מוגבלות שכלית הם יחידאים ואינם מממשים זוגיות.

סקירת ספרות

יחידאות

הגדרת המושג יחידאות

בשפה העברית שגור השימוש במושג 'רווק'. שורש המילה רווק הינו ר.י.ק, אין בתוכו כלום, ריקנות, אין, אפס (אבן-שושן, 1993, עמוד 1278). אנשים שנשארו רווקים נתפסים כ'חסרי זהות'. בשנות ה-90 החל השימוש במינוח 'פנויים/פנויות' (רוזנטל, 2007) ובאנגלית, Single או Singelhood (Byrne & Carr, 2005; Demo, 1996; Pudrovska, Schieman, & Carr, 2006), המתייחסים לאנשים שמעולם לא נישאו כולל אלמנים/אלמנות, גרושים/גרושות. לאחרונה נפוץ המונח 'יחיד' 'יחידאות'. במחקר הנוכחי המונח 'יחידאים' – מתייחס לבעלי מוגבלות שכלית, גברים ונשים בני 25-65, הטרוסקסואלים שמעולם לא התחתנו, אינם גרים בשותפות (קוהביציה) עם בן/בת זוג ואין להם חברה.

יחידאות מההיבט החברתי

שינויים חברתיים בחברה המערבית בעשורים האחרונים מאופיינים במרכזיותו של האינדיבידואל על פני הכלל ובדגש על הגשמה עצמית, זאת במקביל להזדמנויות עסקיות והשכלתיות שנפתחו בפני נשים ועידוד הפמיניזם. מגמות אלה השפיעו גם על שינוי בהתייחסות למושג המשפחה ויצרו פתיחות למבנים משפחתיים מגוונים השונים ממבנה המשפחה הגרעינית: זוגיות ללא נישואים, משפחות חד הוריות, משפחות חד מיניות ועוד (פוגל-ביז'אוי, 1999; Reynolds, Wetherell, & Taylor, 2007). עם זאת, למרות השינויים הללו אידיאולוגיית הנישואים, הזוגיות והמשפחה עדיין בולטת בחברה המערבית, ומשפיעה באופן שלילי על מקומם של הרווקים והרווקות בחברה (DePaulo & Morris, 2005). בהשוואה לגופי הידע הרבים העוסקים בנושאים של משפחה וזוגיות, ההתייחסות למושג הרווקות – מועטה יותר ומשקפת כנראה התייחסות חברתית שונה כלפי שני מושגים אלו. במחקר הפסיכולוגי והסוציולוגי קשה למצוא מודלים הרואים ברווקות בבגרות כאפשרות נורמטיבית, וההתייחסות החברתית אל הרווק היא כאל מי שטרם מצא בן/בת זוג, והוא סוטה מנורמה חברתית קיימת (Gordon, 2003; Lewis, 1994). גם החברה הישראלית אינה רואה ברווקות כמצב מתקבל מתוך בחירה חופשית של האדם, והרווקות נתפסת כחריגה

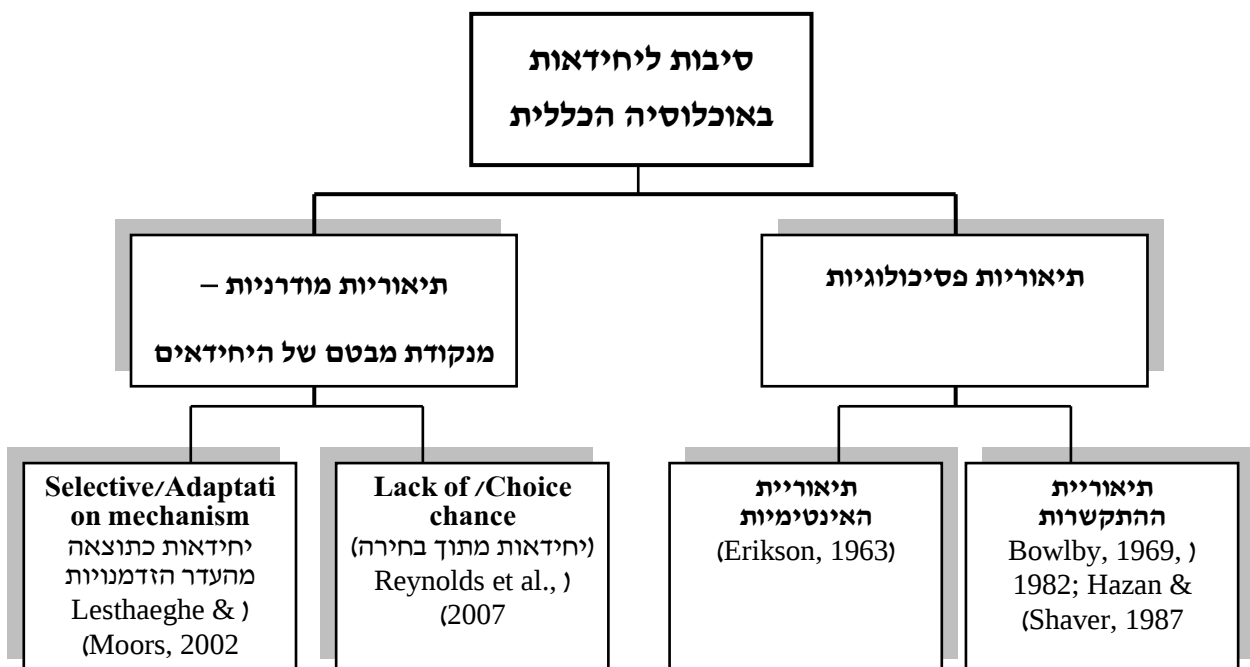
וכתוצאה של 'חוסר מזל' (פוגל-ביז'אוי, 1999). רווקים ורווקות בחברה הישראלית מתמודדים עם הצפייה של הסובבים שהם יינשאו ויקימו משפחה (להד, 2007). סטיגמת הרווקות גוברת בהקשר המגדרי, שכן עבור הנשים, ישנה חשיבות ביולוגית למימוש הורות והבאת ילדים לעולם, ככל שחולפות השנים, גוברת הציפייה החברתית למימוש האימהות. שוורץ (2008), בעבודתה, מתארת את חווית הרווקות של נשים ישראליות ואת הלחצים הגלויים והסמויים, את הביקורתיות המופנית אל הרווקות, את תחושת התסכול והמצוקה שהם תוצאה של ציפיות החברה שאינן מתממשות. היא מצאה כי 'תחושת מחסור' וכמיהה לזוגיות כ'בית רגשי' הם מאפיינים בולטים בחווית רווקותן.

יחידאות/זוגיות ורווחה נפשית

הסטטוס המשפחתי משפיע על אספקטים בריאותיים ונפשיים של האדם. באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה נמצא כי מצבם הבריאותי הפיסי והפסיכולוגי של נשואים טוב יותר משל רווקים ואורך חייהם גבוה יותר (Burman & Margolin, 1992; Kiecolt-Glaser & Newton, 1990; Diener, 1990; Ross, Mirowsky, & Goldsteen, 2001). נמצא קשר בין נישואים לרווחה נפשית (Eunkook, Richard, & Heidi, 1999; Haring-Hidore, Stock, Okun, & Witter, 1985; Mastekaasa, 1993) הנישואים מהווים מסגרת חברתית מגוננת עבור אלה שנישאו. Waehler (1994) מצא כי אנשים שנישאו נטו פחות להיעזר בשרותי בריאות הנפש בהשוואה לרווקים, כנראה משום התמיכה הניתנת להם על ידי בן/בת הזוג. Stutzer and Frey (2003) מצאו כי רווקים שהצהירו כי הם מעוניינים להינשא בעתיד, נמצאו מאושרים יותר מרווקים שהצהירו כי הם מעוניינים לדבוק בסטטוס הרווקות. נחקרים שנישאו צעירים יותר נמצאו כבעלי רווחה נפשית גבוהה יותר משל המתחתנים מעל גיל 30.

מחקרים שבחנו זוגיות בקרב אנשים עם צרכים מיוחדים הציגו ממצאים דומים: נישואים וזוגיות מחזקים ומעצימים את תחושת המסוגלות של כל אחד מבני הזוג, ומשפיעים על רמת התפקוד שלהם בתחומי חיים רבים (Craft & Craft, 1979; Demo, 1996; Mattinson, 1970; Pitceathly & Chapman, 1985). Elliott, Charyton, Sprangers, Lu, & Moore (2011) בדקו את הקשר בין רווחה נפשית למצב משפחתי בקרב חולי אפילפסיה. נמצא כי תמיכה רגשית, הקיימת בעיקר אצל חולים נשואים ממתנת את המתחים הנלווים למחלה ותורמת לשיפור הסימפטומים הכרוניים. במספר מצומצם של מחקרים נבדקה תרומת הנישואים לאדם עם

המוגבלות השכלית: במחקרה של Mattinson (1970) השתתפו 32 זוגות נשואים עם לקות אינטלקטואלית. נמצא כי הזוגיות תורמת לרווחתם הנפשית של שני בני הזוג: הם תומכים האחד בשני, מסייעים זה לזו ובאופן כללי מסופקים מחייהם יותר מאשר חבריהם שאינם בזוגיות. Craft and Craft (1979) תיארו את החיים של 45 זוגות, כאשר לפחות אחד מבני הזוג מוגדר עם מוגבלות שכלית קלה. אצל רובם, הקשר הזוגי הביא לשיפור ניכר באיכות החיים ולשיפור בתפקודם ההתנהגותי בכישורי היומיום לעיתים בניגוד רב לציפיות החברה. Kingsley and Levitz (1994) מתארים בעלי מוגבלות שכלית כמי שמבינים כי קשרי נישואים מבוססים על רגשות אהבה וקשר רגשי עמוק טרם החתונה. קיימת אצלם כמיהה עזה לקשר פיסי וליחסי מין עם בן המין השני. Arias, Ovejero, and Morentin (2009) מצאו כי קיים קשר בין רווחה נפשית לבין שביעות רצון מהקשר הזוגי והמיני בקרב בעלי מוגבלות שכלית. קשר אינטימי עם בני זוג תרם לא רק לבריאות ושביעות הרצון אלא גם למרכיבים פסיכולוגיים כמו אושר, איכות חיים ורווחה נפשית. נמצא כי רווחה נפשית בהקשר של הקשר הזוגי תלויה במעורבות פחותה מצד ההורים ותחושת מסוגלות עצמית גבוהה של בעל המוגבלות השכלית.

תרשים 1. הסיבות ליחידאות באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה

הסיבות ליחידאות באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה

מטרת המחקר הנוכחי היא לבדוק את הסיבות לתופעת היחידאות באוכלוסיית המבוגרים עם מוגבלות שכלית ולאפיין אותה. בהעדר מחקרים שנערכו בנושא היחידאות באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית, חיפשנו מסגרת תיאורטית לתופעה זו באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה. התרשים לעיל (תרשים 1) מציג ארבע תיאוריות המהוות יחדיו מסגרת תיאורטית להסבר תופעת היחידאות באוכלוסיית מוגבלים בשכלם. במוקד הראשון – תיאוריות פסיכולוגיות (תיאוריית ההתקשרות (Bowlby, 1969/1982) ותיאוריית האינטימיות (Erikson, 1959, 1963) ובמוקד השני – תיאוריות מודרניות הבוחנות את התופעה מנקודת מבטם של היחידאים עצמם (תיאוריית הייחוס הערכי Adaptation mechanism /Selective mechanism, Lesthaeghe & Moors, 2002) ותיאוריית Choice-Chance (Reynolds et al., 2007; Sharp & Ganong, 2007).

יחידאות על פי תיאוריות פסיכולוגיות

תיאוריית ההתקשרות (Bowlby, 1969/1982)

תיאוריית ההתקשרות בוחנת את ההתנסויות, הקשרים והפעולות שמפעיל התינוק על הדמויות המשמעותיות בשנות חייו הראשונות – דמויות ההתקשרות. דפוסי ההתקשרות של התינוק לדמויות המשמעותיות הופכים למאפיינים אישיותיים, למודל פנימי ('Internal working model') המנחה את האדם בקשריו עם האחר (Mikulincer & Shaver, 2003).

גישתם של Hazan and Shaver (1987) מסתמכת על תיאוריית ההתקשרות, ומשייכת דפוסי קשר ואהבה לבני המין השני **בבגרות** כתוצר של התנסויות בגיל הינקות (Mikulincer & Shaver, 2003). בדומה לקשרי התינוק עם דמות ההתקשרות, כך גם במערכות היחסים הרומנטיות בבגרות. כאשר בן הזוג קרוב וזמין – חש האדם ביטחון ומוגנות. בעת מצוקה, הוא זקוק לתמיכה ולהגנה של דמות משמעותית. קיימים הבדלים אינדיבידואליים בהתקשרות של המבוגרים עם בני זוגם והם תוצאה של קשריהם הקודמים ומודלים שגובשו בילדות. סגנונות ההתקשרות המאפיינים את הקשר בין התינוק לדמות ההתקשרות זהים לסגנונות ההתקשרות עם בני הזוג בבגרות: **בעלי דפוס בטוח** חווים את הקשר עם בן הזוג כמבוסס על אמון, ידידות עמוקה והרגש הנלווה לקשר הוא שמחה. **בעלי דפוס נמנע** חווים פחד וחשש מקרבה לבן הזוג, ו**בעלי דפוס**

חרד/אמביוולנטי חווים רגשות קנאה, תנודות רבות במצב הרוח ואובססיביות לבן הזוג (Becholtz & van-Hövel, 2009; Daiter, 2010; Fraley & Shaver, 2000; Mikulincer & Shaver, 2003).

מחקרים מראים כי מבוגרים מוצאים בבני זוגם מענה לצרכי ההתקשרות שלהם (Daiter, 2010; Fraley & Davis, 1997; Hazan & Diamond, 2000; Simpson, Collins, Tran, & Collins and Read, 1990). (Haydon, 2007; Trinke & Bartholomew, 1997) בדקו את הקשר בין סגנון ההתקשרות ליכולת ליצור קשרים רומנטיים בבגרות בקרב נשים וגברים בגילאים 17-24. נבדקים שסווגו כבעלי התקשרות בטוחה, התגלו כפחות אנוכיים בקשרים הזוגיים, בעוד נבדקים בעלי סגנון התקשרות חרדתי נמצאו כבעלי אמונות שליליות כלפי הקשר, תחושת ערך עצמי נמוכה, אסרטיביים פחות, חרדתיים ותלותיים בתוך הקשר הזוגי.

Feeney and Noller (1990) בדקו דפוסי ההתקשרות כמנבאים קשר רומנטי בוגר בקרב גברים ונשים בגילאי 17-58. אחוז גבוה יותר של בעלי דפוס נמנע דיווחו שמעולם לא היו בקשר זוגי והעידו על מספר קטן של התנסויות עם בן/בת זוג. אצל Simpson (1990), נבדקים **בעלי דפוס בטוח** נמצאו כמחויבים יותר לקשר, והביעו סיפוק בקשר. נבדקים **בעלי דפוס חרד ואמביוולנטי**, הביעו יותר תחושות שליליות כלפי הקשר הזוגי. נבדקים עם ציון **נמנע** גבוה היו פחות מחויבים לקשר מאשר בעלי דפוס חרד. נבדקים עם ציון חרד גבוה דיווחו כי מערכת היחסים שלהם כללה פחות אמון בבן הזוג.

נמצא גם הבדל בהיררכיית ההתקשרות עם הדמויות הקרובות בקרב יחידאים ומקיימי קשר זוגי. Trinke and Bartholomew (1997) מצאו הבדל בהיררכיית ההתקשרות של רווקים ונשואים: נבדקים עם בני זוג, מיקמו את בן הזוג במקום הראשון ואת האם במקום השני. אצל הרווקים נמצאה היררכיית התקשרות שונה, הם מיקמו את האם במקום הראשון ואחר כך מיקמו חבר קרוב. גם מחקרה של קרן (2005) דן בשינויים בהיררכיית ההתקשרות לאורך החיים – אנשים שלא היו בקשר זוגי מיקמו את בני המשפחה ממשפחת המוצא וחברים קרובים כראשונים בהיררכיית ההתקשרות, בעוד שמקיימי קשר זוגי מיקמו את בן הזוג ראשון בהיררכיית ההתקשרות.

בסדרת מחקרים (Becholtz & van-Hövel, 2009; Daiter, 2010; Schachner, Shaver & Gillath, 2008) נבדק הקשר בין סגנון ההתקשרות לרווקות מאוחרת (עד גיל 55). הנבדקים

דיווחו על חוויות ילדות שליליות עם הוריהם עד כדי הזנחה. חוויות אלה מתקשרות לסטטוס של רווקות והתקשרות לא בטוחה בבגרות. במחקר הנוכחי נבדוק האם קיים הבדל בסגנון ההתקשרות ובהיררכיה של דמויות ההתקשרות בקרב יחידאים וכאלה המקיימים קשר זוגי באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית.

בהתבסס על תיאוריית ההתקשרות, שערנו כי סגנון ההתקשרות בקרב מקיימי הקשר הזוגי יהיה סגנון התקשרות בטוח, ובקרב היחידאים יימצאו סגנונות התקשרות לא בטוחים, חרד ונמנע. כמו כן, שערנו כי היררכיית ההתקשרות אל הדמויות הקרובות: אם, אב, חבר ומדריך – בקרב מקיימי הקשר הזוגי תהיה שונה מהיררכיית ההתקשרות בקרב היחידאים.

תיאוריית האינטימיות (Erikson, 1963)

תיאוריה זו מדגישה את הקשר ההדדי בין האדם לסביבתו ואת השפעת הקשר על התפתחות האדם. Erikson תיאר שמונה שלבי התפתחות הנמשכים לכל אורך החיים, כאשר המעבר משלב אחד למשנהו מותנה בפתרון קונפליקט בסיסי. שני שלבים רלוונטיים לעבודה זו: שלב ההתבגרות (12-18) מאופיין בקונפליקט שבמרכזו גיבוש הזהות האישית מול בלבול תפקידים. הזהות נקבעת בהתאם לערכים של האנשים המשמעותיים לפרט, והן כתחושה פנימית של הפרט לגבי ידיעת עצמו, דרכו ומטרותיו. כישלון, מאידך, יכול לגרום לבלבול זהות. הקונפליקט המאפיין את שנות הבגרות המוקדמות (18-35) כולל דילמות של אינטימיות וסולידאריות מול בידוד. בשלב זה האדם משתחרר מהשפעת הקבוצה והוא נערך ליצירת קשר רגשי עם אדם אחד, קשר הטומן בחובו מחויבות, פתיחות ויכולת חשיפה, הקרבה ופשרה. כאשר היכולת לחשיפה עצמית היא המבחינה בין ידידות וחברות אינטימיות (Shulman, 1993). לחשיפה, תפקיד מרכזי ביצירה ושימור מערכות יחסים אינטימיות עם בני המין השני וקשרי נישואין. בקרב בני זוג בעלי נכונות לחשיפה עצמית ובעלי מידת אינטימיות גבוהה, היחסים מושתתים על אמון וביטחון (Derlaga & Grzelak, 1979). פתרון בכיוון של אינטימיות וסולידאריות מאפשר קיום מערכת יחסים ארוכת טווח המושתתת על ערכים אלו. פתרון בכיוון של בידוד מושתת על הרחקה עצמית מאחרים, כאשר התנהגותם של האחרים נחוות כמאיימת (Seligman & Shanok, 1996).

Zimmer-Gembeck and Petherick (2006) מצאו כי סטודנטים שציוני האינטימיות שלהם היו גבוהים יותר, נמצאו מעורבים בקשרים זוגיים באופן מובהק יותר מסטודנטים שציוני האינטימיות שלהם היו נמוכים. במחקרה של Lloyd (2011) נחקר הקשר שבין רמת ה'פחד

מאינטימיות', הנכונות לחשיפה עצמית בפני בן/בת הזוג, לבין היכולת לבסס יחסים עם בן/בת זוג. המחקר בדק גם את השפעתם של הקשרים עם ההורים בילדות על תהליכי הספרציה בבגרות. נמצא כי צעירים שגרו עם בני זוג גילו רמה נמוכה של 'פחד מאינטימיות' בהשוואה לצעירים יחידאים שחיו ללא בן/בת זוג. המחקר מדגיש את השפעתם של דפוסי גוננות יתר מצד ההורים בילדות על היכולת לאינטימיות עם בן/בת זוג בבגרות. דפוסי גוננות יתר פוגעים בתהליכי ספרציה/אינדיבידואציה וביכולת ליצור אינטימיות עם אדם אחר, עם בני זוג בבגרות.

במחקר הנוכחי נבדק את היכולת לאינטימיות וחשיפה עצמית בקרב יחידאים וכאלה המקיימים קשר זוגי באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית. שערנו כי היכולת לאינטימיות בקרב מקיימי הקשר הזוגי תהיה גבוהה יותר מהיכולת לאינטימיות בקרב היחידאים.

יחידאות על פי תיאוריות מודרניות, מפרספקטיבה של היחידאים עצמם

התיאוריות שיוצגו בפרק זה בוחנות את תופעה היחידאות באוכלוסיה הכללית מנקודת מבטם של היחידאים.

תיאוריית הייחוס – 'Choice and Lack of chance' (Reynolds et al., 2007)

תיאוריה זו נוצרה עקב שינויים שחלו בחברה המערבית ביחס לתופעת היחידאות. העלייה בכוחן של הנשים, הפמיניזם, השיפור במעמדן הכלכלי גרם לכך שנשים רבות יכולות כיום לחיות לבד ללא צורך בבן זוג. הן בוחרות בסטטוס היחידאות באופן מודע ורואות בכך אפשרות לגיטימית שאינה נובעת מברירת מחדל. התיאוריה טוענת כי חלק מהיחידאים חווים את מצבם כנובע מתוך החלטה אישית בעוד אחרים תופסים את עצמם כמי שנקלעו ליחידאות עקב נסיבות חייהם (Reynolds et al., 2007; Sharp & Ganong, 2007). לפיכך, יחידאות מתוך **בחירה** נפוצה יותר בקרב נשים. לפי Reynolds et al. (2007), היחידאות נעה על ציר, כאשר בקצה אחד נמצאת הבחירה בסטטוס ובקצה השני – העדר הזדמנויות וכל אחד ממוקם במקום אחר על קו רצף זה.

תיאוריית Selective/Adaptation mechanism (Lesthaeghe & Moors, 2002)

תיאוריית ה'בחירה-הזדמנויות' מהווה המשך ופיתוח לתיאוריה מוקדמת יותר משנת 2002. מוקד 'בחירה' (Choices) מוסבר, בהתאם לגישת ה- Selective mechanism: הבחירות שהאדם עושה בחייו הן תוצר של הערכים בהם הוא מחזיק. לדוגמה בחברה דתית – נישואים הם ערך עליון.

לפיכך, יחידאות בחברה דתית היא פחות שכיחה מאשר בחברה חילונית. מוקד 'העדר הזדמנויות' (Lack of chance) מוסבר באמצעות גישת ה- Adaptation mechanism הטוענת כי מצבי החיים והאירועים מעצבים את ערכיו ותפיסותיו של האדם. בהקשר זה, התפיסות וההסברים שנותן היחיד למצבו, כלומר סיבת העדר ההזדמנויות, נעות בין סיבות התלויות בו (**מיקוד שליטה פנימי**) לסיבות התלויות בסביבה (**מיקוד שליטה חיצוני**). תיאוריה זו מבררת את המניעים הערכיים והסיבות שמספקים מבוגרים יחידאים לסטטוס היחידאות.

Reynolds et al. (2007) מצאו שרווקות בגיל 30-60 שמרכיב ה- Choice בלט בסיפוריהן, היו בעלות מיקוד שליטה פנימי, לקחו אחריות על עצמן באשר להישארותן רווקות. לעומת זאת, נחקרות שמרכיב ה- Chance בלט בסיפוריהן, תלו את אי הצלחת מערכות היחסים או את רווקותן בגורל, דבר שהסיר מהן את האחריות להתנהלות חייהן. Stein (1975) וכן Daite (2010) מצאו כי ההחלטה לא להינשא בקרב רווקים מעל גיל 40 נובעת מעצם עיסוקם והשקעתם בתחומי חיים אחרים, כמו קריירה או חיי חברה, ולרוב אינה תוצאה של בחירה מודעת ומושכלת בסטטוס הרווקות. ההנעה הגבוהה והמוטיבציה לשינוי והתפתחות בקרב הרווקים בתחומי חיים כמו עבודה, בילויים, שעות הפנאי נמצאה גבוהה יותר מאשר ההנעה לשינוי הסטטוס המשפחתי. קיימת נטייה, שאינה מתוך בחירה מודעת, לשמר את הסטטוס המשפחתי ולהשקיע דווקא בתחומי חיים אחרים.

תוצאות שונות נמצאו במחקרה של שוורץ (2008), שנערך בישראל ובו רואיינו 20 רווקות בגילאי 25-34. הן נטו להדגיש את אלמנט הבחירה (Choice) בסטטוס הרווקות ונתנו משקל נמוך לנושא ההזדמנויות (chance), נמצא פער בין הצהרותיהן של הרווקות כי הן מעוניינות להנשא לבין אלמנט הבחירה שהשתקף בסיפוריהן. לפי שוורץ, יש רווקות המנסות להגביר את תחושת השליטה בחייהן ולהפחית את תחושת הלחץ בכך שהן מציגות את הרווקות כמצב שתלוי בבחירתן ובהעדפתן האישית. לעומתן, רווקות רבות בוחרות לבצע ייחוס חיצוני לרווקותן ולהסביר את הרווקות כתופעה רווחת בחברה שאינה תלויה בגורמים אישיותיים בלבד. הן מודעות לשיעור הגדל של רווקים ורווקות ולאטרנטיבות השונות לנישואין ולהורות. לטענתן, זה טבעי ומובן להיות רווקה בעולם של היום. זק (2003) מצא אמביוולנטיות בגישה לחיים בקרב רווקים/ות בגילאים 28-40: מצד אחד, תחושת חופש וחסר הרצון להיות כבול בתוך מסגרת משפחתית מחייבת, ומצד שני רצון לסיים את תקופת הרווקות, תחושות של בדידות וחוויה שלילית ביחס לרווקותם. לדעת זק מנגנון ה- Selective mechanism ו- Adaptation mechanism עשוי להסביר

את האמביוולנטיות העולה במחקרים אלו. אירועי החיים והיות האדם רווק, גורמים לו לאמץ עמדות התומכות בדיעבד במצבו המשפחתי. יחד עם זאת, הוא בעל ביקורת עצמית וחש אכזבה וייאוש לאור הפער הקיים מול הסטנדרטים והערכים החברתיים הקיימים. מחקרן של שחר ושרון (2010) מתייחס לשאלת הבחירה/ העדר הזדמנויות: הן מצאו כי הסיבה השכיחה ביותר לרווקות היתה "לא נמצא בן זוג או קשר מתאים עד כה". היחידאות אינה תוצאה של בחירה בסטטוס זה. סיבה זו, לדעת החוקרות, קשורה לדימוי העצמי של הרווק העשוי להיות בלתי ריאלי ולהשפיע על מערך הציפיות מבן הזוג. הסיבה השניה בחשיבותה אותה סיפקו היחידאים למצבם: "מעוניין להתבסס כלכלית ומקצועית לפני הנישואין" ממצא זה ממחיש את מנגנון ה- Selective mechanism, הרווקים בוחרים לנווט את חייהם לאור הערכים שעליהם גדלו בהקשר של בחירת בן זוג ומרכזיותה של הקריירה בחייהם. במחקרה של גל-אסם, שנערך בארץ (2012), היחידאות אינה תוצאה של בחירה בסטטוס אלא, באופן חד משמעי – העדר הזדמנות ומצב אליו נקלעו הנחקרות עקב נסיבות חייהן. היא מתארת את תפיסת העצמי של נשים רווקות בעשור הרביעי לחייהן – ומאפיינת את האסטרטגיות המסייעות לרווקות להתמודד עם החיים ללא בן זוג: קשרים מרובים עם חברים, קשר עם חבר קרוב, אימוץ בע"ח, אך כל אלו לא מספקים מענה לכמיהה העזה לביסוס קשר קבוע ואינטימי עם בן זוג.

המחקרים להלן מציגים עמדות סותרות בהן מוצגת תופעת היחידאות מחד, כבחירה מודעת בסטטוס, ומאידך כמצב אליו נקלע האדם עקב נסיבות חיו. במחקר הנוכחי, ננסה לבדוק באיזו מידה תיאוריית הייחוס ישימה גם באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית. כלומר, נבדוק את תפיסת היחידאות/חברות/זוגיות ונישואין בקרב בעלי מוגבלות שכלית. האם הישארותם לבד היא מתוך בחירה (Choice) או שגם אצלם מדובר בהעדר הזדמנויות (Lack of chance). בחלק זה התקשנו לשער השערות, נבדוק האם יהיה הבדל בין היחידאים למקיימי הקשר הזוגי לגבי תפיסת מוסד הנישואין, והציפיות מבן/בת הזוג ואם יימצאו תמות שונות בשתי קבוצתו אלו.

הסיבות ליחידאות באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית: בדידות וקשיים

במיומנויות חברתיות/רגשיות

פן נוסף שייבדק במחקרנו כהסבר לתופעת היחידאות באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית הוא הקשיים בתחום החברתי והרגשי. התפתחות חברתית תקינה מתבססת על תהליכים קוגניטיביים באמצעותם עוקב האדם אחר התנהגותם של אחרים ומפרשה. יכולת חברתית כוללת שרשרת של תהליכים הנדרשים לאדם להבין אנשים אחרים, וביניהם אינטגרציה בין רמזים חברתיים שונים כמו הבעת הפנים, הקול והשפה (Lemerise & Arsenio, 2000). כאשר פרשנותו של האדם לקויה, הוא מתקשה למלא אחר צרכיו החברתיים והרגשיים, חווה תחושות של תסכול ואכזבה העשויים לגרום לו להימנעות ולתחושות שליליות (Argyle & Kendon, 1967). Crick and Dodge (1994) טוענים כי יכולתו של האדם לעבד סיטואציה חברתית תלויה בכישורים מולדים וזיכרון התנסויותיו בעבר. חסך באינטראקציה חברתית עשוי ליצור תחושת בדידות עבור הפרט, ובכך לסכל את אפשרותו לשכלל את כישוריו והתנסויותיו החברתיות. Peplau and Perlman (1982) מגדירים בדידות כחוויה בלתי נעימה, שהנה תוצר של חסך באינטראקציה חברתית המתוארת כחוויה סובייקטיבית של הפרט. לפי Trower (1982), יכולתו של הפרט לייצר קשרים בין-אישיים להתמודדות עם מצבים חברתיים הינה מיומנות חברתית המפיגה את תחושת הבדידות. Walton, Schultz, Beck, and Walls (1991) מסבירים בדידות כתגובה רגשית שהיא תוצאה של הפער בין הקשרים החברתיים הרצויים לקשרים חברתיים קיימים. קיימת הבחנה בין 'בדידות חברתית', המתארת מחסור באינטראקציה חברתית או קושי ביכולת ליצור רשת חברתית מספקת מצב המלווה בתחושות של ריקנות, לעומת 'בדידות רגשית'. בהתאם לכך, חסך של האדם בקשרים רגשיים מספקים וקשרים אינטימיים עמוקים הם הסיבה לבדידות המלווה בתחושות של שעמום, דיכאון וניכור (Andersson, Mullins, & Johnson, 1987; Rubenstein & Shaver, 1973; Russell, Cutrona, Rose, & Yurko, 1984; Weiss, 1973). מבוגרים רבים בעלי מוגבלויות, לא מקיימים כלל או מקיימים קשרי חברות מועטים עם בני גילם (Froese, 1995; Margalit, 1993; Martens, 2010; McVilly 1999; Richardson, Romer, & Swank, 1999). בדידות עשויה להחמיר את מצבו של בעל המוגבלות ולהוסיף קשיים רגשיים שאינם חלק מהמגבלה הראשונית (Lunsky & Haverkamp, 1999). במחקרם של Krauss, Seltzer, and

Goodman (1992) השתתפו 194 נשים ו- 224 גברים בעלי מוגבלות שכלית קלה בגילאים 15-66. 42% מהמשתתפים דווחו כי אין להם חברים כלל. במחקר שנערך בישראל, בדקה חסיד (2010) את הקשר שבין תמיכה חברתית לתחושת בדידות בקרב 93 בוגרים בתפקוד שכלי גבולי ופיגור קל. נמצא כי נחקרים עם רמות גבוהות של תמיכה חברתית ביטאו פחות תחושות בדידות. במחקר הנוכחי, נבדוק האם קיומם של כישורי חברות יוצאי דופן בקרב מקיימי הקשר הזוגי – הם המשפיעים על הסטטוס האישי: יחידאות או זוגיות. האם היחידאות היא תוצאה של קשיים במיומנויות החברתיות בקרב מרבית אוכלוסיית המוגבלים בשכלם, והאם בקרב המיעוט המבסס זוגיות – קיימים כישורי חברות גבוהים יותר שאינם מאפיינים את אוכלוסיית המוגבלים בשכלם. שערנו כי ציוני כישורי החברות בקרב מקיימי קשר זוגי יהיו גבוהים יותר מאשר ציוני כישורי החברות בקרב היחידאים.

סיכום ורציונל המחקר

בהעדר מחקרים בנושא היחידאות באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית, הוצגו מספר מודלים תיאורטיים באוכלוסיה התקינה. מהפרספקטיבה של התיאוריות הפסיכולוגיות, בהן תיאוריית ההתקשרות (Bowlby, 1969/1982) ותיאוריית האינטימיות (Erikson, 1963), עולה כי קיומו של קשר זוגי תלוי באדם עצמו, והעדר קשר שכזה מעיד על קשיים בתחום האישיותי ובהם: בעיה **בדפוס ההתקשרות** של היחיד, או בעיה ביכולת ליצור **אינטימיות**. כיוון של התיאוריות המודרניות 'Chance or Lack of Chance' וכן Selective/Adaptation Mechanism – שונה, והן מתייחסות ליחידאות מפרספקטיבה של סביבה, תרבות וערכים. דווקא בחיים המודרניים, יחידאות יכולה להיות תוצר של בחירה והסיבות להעדר קשר זוגי נמצאות על קו רצף שבין בחירה/העדר הזדמנויות כאשר האחרון קשור גם למיקוד השליטה הפנימי/חיצוני של היחיד ולמערך ציפיותיו מבן הזוג. במקביל לתיאוריות הללו, נבדוק האם תופעת היחידאות בקרב בעלי מוגבלות שכלית נובעת מקשיים בסיסיים יותר בתחום החברתי/רגשי ומהקשיים ליצור דפוס סוציאליזציה לא רק עם בן המין השני אלא עם בן אותו המין.

להלן השערות המחקר בזיקה לשלושת חלקיו.

חלק א': סיבות ליחידאות כתוצאה מקשיים בכישורי זוגיות על פי תיאוריות

פסיכולוגיות: תיאוריית ההתקשרות ותיאוריית האינטימיות

מטרה: לבדוק האם יהיה הבדל בין יחידאים עם מוגבלות שכלית למקיימי קשר זוגי עם מוגבלות שכלית בכישורי הזוגיות (סגנון התקשרות, רשת יחסים, אינטימיות וחשיפה אינטימית).

השערות

1. סגנון ההתקשרות בקרב מקיימי הקשר הזוגי יהיה סגנון התקשרות בטוח ובקרב היחידאים יימצאו סגנונות התקשרות לא בטוחים, חרד ונמנע.
2. היררכיית ההתקשרות אל הדמויות הקרובות: אם, אב, חבר ומדריך – בקרב מקיימי הקשר הזוגי תהיה שונה מהיררכיית ההתקשרות בקרב היחידאים.
3. היכולת לאינטימיות בקרב מקיימי הקשר הזוגי תהיה גבוהה יותר מהיכולת לאינטימיות בקרב היחידאים.

חלק ב': סיבות ליחידאות מפרספקטיבה של היחידאים עצמם (Choice-Chance)

מטרתנו היא לבדוק האם יהיה הבדל בין היחידאים למקיימי הקשר הזוגי לגבי תפיסת מוסד הנישואין והציפיות מבן/בת הזוג והאם יימצאו תמות שונות בשתי קבוצות אלו. בחלק זה התקשינו לנסח השערה.

חלק ג': סיבות ליחידאות כתוצאה מקשיים בתחום חברתי/רגשי

מטרה: לבדוק האם יהיה הבדל בין יחידאים עם מוגבלות שכלית למקיימי קשר זוגי עם מוגבלות שכלית במדדים הבודקים יכולות חברתיות ורגשיות.

השערה

4. רמת הכישורים החברתיים/רגשיים של מקיימי הקשר הזוגי תימצא גבוהה יותר מרמת הכישורים החברתיים של היחידאים.

שיטת המחקר

נבדקים

במחקר השתתפו 96 מבוגרים עם מוגבלות שכלית קלה עד בינונית ($IQ = 40-70$).

גיל כרונולוגי – 25-65 שנה ($M = 37.54, SD = 10.90$).

אטיולוגיה – בין משתתפי המחקר נכללו 68 (70.8%) משתתפים עם מוגבלות שכלית, ללא

אטיולוגיה ספציפית ו-28 (29.2%) משתתפים עם מוגבלות שכלית בעלי תסמונת דאון.

סטטוס – המשתתפים חולקו לשתי קבוצות מחקר, הקבוצה האחת כללה 56 (58.3%)

מקיימי קשר זוגי מעל שנתיים והקבוצה השנייה כללה 40 (41.7%) יחידאים שלא קיימו עד השתתפותם במחקר קשר זוגי ארוך (מעל שנתיים).

מסגרות מגורים – משתתפי המחקר מתגוררים במסגרות מגורים שונות: הוסטלים או דיור

מוגן. מסגרות המגורים פזורות בכל חלקי הארץ, מיעוט מתגורר עם ההורים או בגפו. התפלגות

מאפייני משתתפי המחקר, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) יוצגו בלוח 1.

התפלגות מאפיינים דמוגרפיים של משתתפי המחקר בהשוואה לפי סטטוס

		קשר זוגי		יחידאים		ערכים	משתנה
		(n = 56)		(n = 40)			
df	χ^2	%	N	%	N		
1	3.53 ns	64.3	36	45.0	18	נשים	מגדר
		35.7	20	55.0	22	גברים	
3	3.72 ns	48.2	27	37.5	15	הוסטל	מגורים
		30.4	17	22.5	9	דיור מוגן	
		19.6	11	37.5	15	עם הורים	
		1.8	1	2.5	1	עצמאי	
2	4.90 ns	56.1	31	67.5	27	חילוני	דתיות
		19.3	11	25.0	10	דתי	
		24.6	14	7.5	3	מסורתי	
1	1.60 ns	96.5	54	90.0	36	עובד	עבודה
		3.5	2	10.0	4	לא עובד	
1	.47 ns	32.7	18	25.0	10	יש	תסמונת דאון
		67.3	37	75.0	30	אין	

בדיקת הנתונים בלוח 1 מראה כי שתי קבוצות המחקר יחידאים ומקיימי קשר זוגי אינן נבדלות ביניהן בנתוני הרקע הבסיסיים. בלוח 2 תוצג השוואה בין משתתפי קבוצות המחקר בגיל כרונולוגי וגיל שכלי.

השוואה בין משתתפי קבוצות המחקר בגיל כרונולוגי וגיל שכלי

מאפיינים	יחידאים		מקיימי קשר זוגי		השוואה
	M	SD	M	SD	t
גיל כרונולוגי	37.70	12.23	37.4	9.94	.14 ns
גיל שכלי	6.92	1.95	6.47	1.80	1.15 ns

מלוח 2 ניתן לראות כי קבוצת מקיימי קשר זוגי אינה נבדלת מקבוצת היחידאים בגיל הכרונולוגי ובגיל השכלי.

כלי המחקר

במחקר הנוכחי נעשה שימוש בהערכה רב-מימדית. מרבית כלי המחקר שייכים למתודה הכמותית, הכוללת 10 שאלונים. בנוסף, נערך ראיון חצי מובנה ששימש לבדיקת הסיבות ליחידאות לפי תיאוריות מודרניות הבוחנות את תופעת היחידאות מתוך נקודת מבטם של היחידאים:

להלן פירוט השאלונים במתודה הכמותית:

- א. שאלון להשוואה בין משתתפי המחקר היחידאים ומקיימי קשר זוגי קבוע בגיל השכלי וברמה הקוגניטיבית הבסיסית.
 - ב. שישה שאלונים לבדיקת הסיבות ליחידאות/קיום קשר זוגי קבוע מפרספקטיבה של התיאוריות הפסיכולוגיות (סגנון התקשרות ורשתות יחסים, שאלון אינטימיות ושאלון חשיפה אינטימית בקשרים בין-אישיים) והמודרניות (סיבות לנישואין, תכונות מועדפות בבן זוג).
 - ג. שלושה שאלונים לבדיקת היכולות החברתיות והרגשיות של הנבדקים (דימוי עצמי, איכות קשרי ידידות, יחסים בין-אישיים).
- בעקבות ממצאי ניסוי מקדים (יתואר ב'הליך המחקר') כל השאלונים המקוריים קוצרו, ניסוח ההיגדים שונה והותאם לאוכלוסיה וטווח הציונים צומצם גם הוא. לפיכך, נבדקו תוקף ומהימנות שאלוני המחקר בניסוחם המקוצר. השאלונים ופרוט הבדיקות יוצגו להלן.

בדיקת הגיל השכלי והרמה הקוגניטיבית הבסיסית של נבדקי המחקר (ראה נספח 1)

בחלק זה נעשה שימוש במבחן פיבודי – Test-III – Peabody Picture Vocabulary (Dunn & Dunn, 1997). מבחן זה בודק אוצר מילים, והוא נחשב כמקביל למבחן אינטליגנציה מילולי. המבחן מתאים לנבדקים בעלי מוגבלות שכלית, משום שאינו דורש הבעה מילולית, אלא תגובה לזיהוי תמונה על ידי הצבעה. המבחן מכיל 204 פריטים המדורגים לפי רמת קושי. בכל פריט ארבעה ציורים בשחור לבן. הבוחן קורא מילת-גירוי, ועל הנבדק לזהות מבין ארבעת הציורים אשר בכל פריט, את התמונה המתאימה ביותר. תשובה נכונה מזכה את הנבדק בנקודה אחת ותשובה שגויה באפס. טווח הציונים ינוע בין 0 (הנבדק לא ענה נכון על אף אחד מהפריטים) לבין 204 (הנבדק ענה על כל הפריטים נכון). הבדיקה תיפסק לאחר שלוש תגובות רצופות שגויות בסט אחד. מקדם מהימנות אלפא-קרונבך $\alpha = .93$ (Dunn & Dunn, 1997).

כלים לבדיקת הסיבות ליחידאות בזיקה לתיאוריות פסיכולוגיות

תיאוריית ההתקשרות

שאלון לבדיקת סגנון התקשרות (Hazan & Shaver, 1987) (תורגם ועובד על ידי טולמן, 1988) (ראה נספח 2)

מטרת השאלון היא לבדוק סגנון ההתקשרות דומיננטי אצל הנבדק. הוא בודק את שלושת סגנונות התקשרות: בטוח, חרד ונמנע על פי Ainsworth, Blehar, Waters, and Wall (1987). בשאלון המקורי 15 היגדים. על מנת להתאים את המבחן למחקר הנוכחי השאלון קוצר ל-10 פריטים ונערכו שינויים קלים בנוסח השאלות. בשאלון שלושה גורמים, כל גורם מבטא סגנון התקשרות: סגנון בטוח – לדוגמה: "בדרך כלל קל לך להיות בקשר עם אנשים" (1,3,9), סגנון חרד – לדוגמה: "אתה חושש שחברים שלך יעזבו אותך" (2,4,5,6) וסגנון נמנע – לדוגמה: "קשה לך לסמוך על אנשים שאתה מכיר" (7,8,10). לכל נבדק חושבו שלושה ציונים על פי ממוצע תשובותיהם לפריטים בסגנונות ההתקשרות. מקדמי אלפא קורנבך לשאלון הנוכחי: סגנון בטוח – $\alpha = .53$, סגנון נמנע $\alpha = .72$ וסגנון חרד – $\alpha = .69$.

שאלון רשתות יחסים (Furman & Buhrmester, 1985) (תורגם לעברית על ידי שולמן, 1998)
(ראה נספח 3)

מטרת השאלון לבדוק את האופן שבו תופס הנבדק את מידת התמיכה שמספקות הדמויות הקרובות לו. בשאלון המקוצר מופיעה רשימה של ארבעה אנשים איתם נמצא המשתתף בקשר (אמא, אבא, מורה/מדריך, חבר טוב). הנבדק מתבקש לדרג את מערכות היחסים על פי מספר מרכיבים. בשאלון המקורי תשעה מרכיבים שמתוכם הושמטו מרכיבים המצריכים רמת שיפוטיות גבוהה לגבי הקשר רמת הקונפליקטים, שביעות רצון וחשיבות הקשר, וכן קוצר סולם המדידה לסולם בן שלוש דרגות. בשאלון המותאם נכללו המרכיבים "אפשר לסמוך עליו", "נותן לך הרגשה שאתה שווה", "עוזר", "נמצא איתך", "מראה לך אהבה", אפשר לשתף אותו בסודות". מקדמי אלפא קרונבך שחושבו לשאלונים במחקר הנוכחי: לקשר עם האם – $\alpha = .84$, לקשר עם האב – $\alpha = .84$, לקשר עם חבר טוב – $\alpha = .87$, לקשר עם מדריך – $\alpha = .84$.

תיאוריית האינטימיות

שאלון אינטימיות (FIS) (Descutner & Thelen, 1991) (ראה נספח 4)

מטרת השאלון לבדוק את עמדתו של הפרט ביחס יכולתו לפתח קשרים אינטימיים עם חבר או חברה. ציון גבוה מצוין נכונות ליצירת קשרים אינטימיים. על מנת להתאים את המבחן לאוכלוסיית המחקר, צומצמו מספר ההיגדים והשאלות תורגמו ונוסחו באופן פשוט וברור ומותאם לאוכלוסיית המחקר. בגרסה המותאמת נכללו 10 היגדים עם סולם תשובות מקוצר בן שלוש דרגות (1 – קשה לך; 2 – לפעמים; 3 – בכלל לא קשה לך). ניתוח גורמים אקספלורטיבי שנערך הצביע על שני גורמים המסבירים יחד 53.9% מהשונות המוסברת. בשאלון הנוכחי: אינטימיות פעילה (28.1% מהשונות המוסברת) – מתבטאת בעשייה ויוזמה (3,6,8,9), לדוגמה: "להתחבר עם חבר גם אם אולי פעם הוא פגע בך" (פריט 8). אינטימיות וורבלית (25.8% מהשונות המוסברת) – מתבטאת בדיבור (1,2,4,5,7), לדוגמה: "לגלות לחבר את הרגשות שלך" (פריט 4). מקדמי אלפא קרונבך שחושבו לשאלונים במחקר הנוכחי: לאינטימיות וורבלית – $\alpha = .74$; לאינטימיות פעילה – $\alpha = .74$, לשאלון כולו $\alpha = .81$.

שאלון חשיפה אינטימיות בקשרים בין-אישיים – Adolescent intimacy (Shulman, 1997)

(Laursen, Kalman, & Karpovsky, 1997) (ראה נספח 5)

מטרת השאלון למדוד את נטייתם של השותפים בקשר לחשוף זה בפני זה דברים אישיים. המשתתפים מתבקשים לדרג את המידה בה הם משתפים חבר/ידיד לקשר על סולם בן שלוש דרגות (מ-1 – 'די לא משתף' ועד 3 – 'לרוב משתף'). רמה גבוהה של שיתוף מייצגת חשיפה עצמית גבוהה. הגרסה העברית של השאלון (בדש-מלכיאלי, 2007) הותאמה בניסוחה לאוכלוסיית המחקר וקוצרה לשמונה היגדים. ניתוח גורמים קונפורמטיבי התקבלו שני גורמים בדומה למקור, שהסבירו יחד 56.00% מהשונות. הגורם הראשון (37.34% מהשונות המוסברת) 'אינטימיות אישית' (1,4,6,7,8) – שיתוף החבר בדברים הקשורים אל הנבדק, לדוגמה: "דאגות הקשורות בבריאות שלך" (פריט 1), והגורם השני (18.66% מהשונות המוסברת) 'אינטימיות חיצונית' (2,3,5) – שיתוף החבר בדברים הקשורים לאחר, לדוגמה: "אומר לו שהוא התנהג אליך לא יפה" (פריט 3). מקדם אלפא קרונבך לגורם 'אינטימיות אישית' $\alpha = .82$, מקדם אלפא קרונבך לגורם 'אינטימיות חיצונית' $\alpha = .40$, מקדם אלפא קרונבך לשאלון כולו $\alpha = .82$.

כלים לבדיקת הסיבות ליחידאות מפרספקטיבה של היחידאים עצמם

(choice/lack of chance)

התיאוריות הללו בוחנות את תופעת היחידאות מנקודת מבטם של היחידאים עצמם, ולכן כלי המדידה משלבים בדיקה כמותית ואיכותית כמתואר להלן.

שאלון סיבות לנישואין RMS – The Reason for Marriage scale (שפירא, 1997) (ראה נספח 6)

מטרת השאלון היא בדיקת הסיבות לנישואין. השאלון הותאם בניסוחו לאוכלוסיית המחקר וקוצר לשמונה היגדים. כל פריט מייצג סיבה אפשרית לנישואין, כאשר הנבדק מתבקש לדרג את עד כמה מבטא עבורו ההיגד סיבה אישית לנישואין על סולם בן שלוש דרגות (1 – 'בכלל לא מסכים'; 2 – 'קצת מסכים'; 3 – 'מאד מסכים'). המבחן קוצר ל-10 היגדים, והותאם לאוכלוסיית המחקר. ניתוח גורמים אקספלורטיבי הצביע על שני גורמים שהסבירו יחד 52.34% מהשונות. הגורם הראשון (27.11% מהשונות המוסברת) 'סיבות רגשיות' (1,2,7,9,10), לדוגמה: "כי אוהבים אחד את השני" (פריט 1). הגורם השני (25.23% מהשונות המוסברת): 'סיבות פרקטיות'

(3,4,5,8), לדוגמה: "כי קל יותר להיות נשוי מלהיות רווק" (פריט 8). היגד 6 הוצא מן החישוב מאחר ולא נמצא מאבחן. מקדם אלפא קרונבך לגורם 'סיבות רגשיות' – $\alpha = .80$, מקדם אלפא קרונבך לגורם 'סיבות פרקטיות' – $\alpha = .83$, מקדם אלפא לשאלון כולו – $\alpha = .86$.

שאלון תכונות מועדפות בבן/בת הזוג (שחר, 1988) (ראה נספח 7)

מטרת השאלון לבדוק מהן התכונות המשמעותיות לאדם בבחירת בן/בת הזוג. המשיב התבקש לציין עד כמה חשוב שהתכונה תימצא אצל בן הזוג בסולם תשובות בן שלוש דרגות (מ-1 – 'לא חשוב' ועד 3 – 'חשוב מאוד'). לאחר התאמת השאלון לאוכלוסיה נבחרו 13 תכונות שבעקבות ניתוח גורמים קונפרמטבי התקבצו לשני גורמים שהסבירו יחד 65.22% מהשונות. גורם אחד בשאלון (36.90% מהשונות המוסברת) 'תכונות פרקטיות (1,8,9,10,12,13), לדוגמה: "שותף ועוזר בעבודות הבית" (פריט 9), והגורם השני (29.32% מהשונות המוסברת) 'תכונות חברתיות' (2,3,4,5,7,11), לדוגמה: "יודע לדבר יפה" (פריט 4). פריט 6 הוצא מהשאלון – נמצא כלא מאבחן. מקדם אלפא קרונבך לגורם 'תכונות פרקטיות' $\alpha = .81$, ומקדם אלפא קרונבך לגורם 'תכונות חברתיות' $\alpha = .82$.

כלים לבדיקת תופעת היחידאות בזיקה לקשיים של האוכלוסיה בעלת המוגבלות השכלית בתחום החברתי והרגשי

שאלון דימוי עצמי – 'הוא כך ואני כך' (גלנץ, 1981) (ראה נספח 8)

מבחן המבוסס על עדות האדם כלפי עצמו, תוך השוואת עצמו לאחרים ומטרתו לבדוק את דימויו של הנבדק במוקדי התייחסות שונים. השאלון תוקף בארץ לאוכלוסיה בעלת צרכים מיוחדים (בנט-יובל, 2001). לצורך המחקר הנוכחי, נעשה שימוש רק בהיגדים הבוחנים את הדימוי העצמי האישי. סולם המדידה בן שלוש דרגות (מ-1 – המציין דימוי עצמי נמוך ועד 3 – המציין דימוי עצמי גבוה). ניתוח גורמים אקספלורטיבי שנערך הסביר 52.83% מהשונות והצביע על שני גורמים. הגורם האחד (27.85% מהשונות המוסברת) התייחס ל'תכונות חיצוניות' (2,3,4,5,8), לדוגמה: "הוא נאה", "הוא חזק", "הוא גבוה". מקדם אלפא קרונבך $\alpha = .82$, והגורם השני (24.96% מהשונות המוסברת) התייחס ל'תכונות אישיות' (1,6,7,9,10,11,12), לדוגמה: "הוא עוזר לחבריו", "הוא פיקח", "הוא מסתדר עם חברים". מקדם אלפא קרונבך $\alpha = .81$.

הערכת קשרי ידידות – Friendship Quality Questionnaire (Parker & Asher, 1993);

עברית: מרגלית, 1996) (ראה נספח 9)

מטרת השאלון היא בדיקת איכות קשרי החברות של הנבדק בקרב ילדים ובני נוער (מרגלית, 1996). על מנת להתאים את המבחן לאוכלוסיה הנוכחית צומצם מספר ההיגדים ל-10. הניסוחים הותאמו וקוצרו. טווח הציון נע על פני שלוש דרגות (מ-1 – 'בכלל לא נכון' ועד 3 – 'נכון מאוד'). שאלות 1,5 הן שאלות הפוכות ועל כן עברו היפוך סולם.

ניתוח גורמים קונפורמטיבי הניב שלושה גורמים שהסבירו יחד 56.73% מהשונות. הגורם הראשון (23.55% מהשונות המוסברת) 'תמיכה והערכה' (2,3,6), לדוגמה: "החבר שלך ואתה גורמים זה לזה להרגיש מיוחדים וחשובים" (פריט 2) מקדם אלפא לגורם זה $\alpha = .60$. הגורם השני (14.14% מהשונות המוסברת), 'עימותים והתפייסות' (1,4,5,9), לדוגמה: "אתה והחבר שלך מתעצבנים אחד על השני לעתים קרובות" (פריט 1). מקדם אלפא לגורם זה $\alpha = .41$. הגורם השלישי (19.03% מהשונות המוסברת), 'בילוי משותף' (7,8,10), לדוגמה: "אתה והחבר שלך מבילים יחד בשעות הפנאי" (פריט 7). מקדם אלפא לגורם זה $\alpha = .72$.

שאלון יחסים בין-אישיים – FIRO-B – Fundamental Interpersonal Orientation Behavior

(Schutz, 1978; עברית: אפרתי, 2001) (ראה נספח 10)

מטרת השאלון לבדוק את טיב היחסים הבין-אישיים שהפרט מקיים תוך הדגשת אספקטים התנהגותיים. השאלון המקוצר והמותאם לאוכלוסיה בודק את התנהגות הפרט כלפי אחרים (התנהגות מבוטאת – 'לתת'), ואת ציפיותיו להתנהגות אחרים כלפיו (התנהגות רצויה – 'לקבל'). בשני היבטים בין-אישיים: א. חיבה – Affection; ב. שליטה – Control וכלל 12 פריטים על סולם תשובות בן שלוש דרגות (מ-1 – 'אף פעם' ועד 3 – 'תמיד'). ככל שהציון גבוה יותר, איכות ההתנהגות הבין-אישית בהיבט הנבדק גבוהה יותר.

ניתוח גורמים קונפורמטיבי שנערך הסביר 59.38% מהשונות ואישר את ארבעת הגורמים, שני גורמים בהקשר של כל היבט: הגורם הראשון (15.49% מהשונות המוסברת) 'חיבה מבוטאת' (1,8,9), לדוגמה: "אתה משתדל להיות בקשרים טובים עם אחרים" (פריט 1) $\alpha = .62$. הגורם השני (14.68% מהשונות המוסברת) 'חיבה רצויה' (2,11,12), לדוגמה: "אתה מעדיף שאנשים יתייחסו אליך בידדות" (פריט 11) $\alpha = .60$. הגורם השלישי (14.61% מהשונות המוסברת) 'שליטה מבוטאת'

(3,4,10) "אתה משתדל להיות זה שמחליט עם אחרים" (פריט 3) $\alpha = .60$. הגורם הרביעי (14.59% מהשונות המוסברת) 'שליטה רצויה' (5,6,7), "אתה נותן לאחרים להחליט מה לעשות" (פריט 5) $\alpha = .63$.

ניתוח איכותני

על מנת להרחיב את הבנתנו לגבי הסיבות ליחידאות נעשה שימוש בשיטת הראיון הממוקד (Focused Interview) (Merton, Fiske, & Kendall, 1990) בשל ארבע תכונותיו: המרואיינים מעורבים אישית בנושא הנחקר; הם נשאלים לגבי מצבים שקדמו לראיון; הראיון מתנהל על בסיס ידע מוקדם המנחה את הראיון; והמרואיין מספר על דברים הידועים לו, או שהוא חושב ומרגיש מהתנסותו האישית. ראיון מסוג זה סיפק מידע עומק ביחס למחשבות, למניעים ולהרגשות של הנבדקים לגבי נושא היחידאות/זוגיות, וכן הסביר ופירש את העובדות שהעלו הנשאלים במהלך הראיון, הנימוקים, הסיבות והמחשבות שיש לנשאלים בהקשר לנושא היחידאות (Merton et al., 1990).

הנבדקים נתבקשו לענות באופן חופשי על השאלות הבאות. שאלות אלה שימשו אמצעי לשיחה עם המרואיין בנושא הסיבות ליחידאות. להלן חלק מהשאלות:

1. האם היית מעוניין להיות בקשר זוגי? / האם היית מעוניין להתחתן?
2. למה יש כאלה שיש להם חברים ויש כאלה שאין להם?
3. אתה/אומרת/שאתה רוצה בן/בת זוג. היום אין לך בן זוג. למה?
4. אם נגיד יהיה לך חבר. מה יאמרו על כך ההורים (האחים)? / מה עמדתם / דעתם של ... (מה אומרים ...) המשפחה (ההורים/האחים) לגבי הרעיון שתתחתן?
5. אם תתחתן. מה יהיה אחרת? ספר לי.

תשובותיהם של 44 נחקרים מתוך כלל המדגם, נותחו בדרך איכותית וסווגו לקטגוריות תוכן. המידע שהתקבל נרשם במלואו לצד כל שאלה וסווג באמצעות ניתוח תוכן (Bartlett & Payne, 1997; Burgess, 1997; Cohen, Manion, & Morrison, 2000). תשובות כל המרואיינים לנושא מסוים רוכזו ומתוכם הוסקו קטגוריות מרכזיות שגם בהן הובחנו יחידות משנה. המידע נערך בלוחות. כאשר התברר שיש צורך להוסיף קטגוריה או יחידת משנה, נבדקו מחדש הראיונות הקודמים, וכאשר נמצא מידע על כך בראיון, הוא נוסף ללוח. בסיום שלב זה,

נותחו כל הראיונות על ידי חוקר נוסף, לבדיקת מהימנות הניתוח. רק משהתברר שכל המידע נותח ומוין באופן מוסכם, פנינו לכתובת הדו"ח (Carspecken, 1996).

הליך המחקר

לצורך התאמת הכלים לאוכלוסיית המחקר נערך ניסוי פיילוט ובו הועברו השאלונים לשישה מבוגרים עם מוגבלות שכלית. חלקם יחידאים וחלקם מקיימי קשר זוגי. בעקבות כך הותאמו השאלונים מבחינת אורכם וניסוחם לאוכלוסיית המחקר.

לאחר קבלת אישור למחקר מהנהלת האגף לטיפול באדם עם מוגבלות שכלית במשרד הרווחה, נערכה פנייה למסגרות דיור מגוונות בארץ, בהם דרים אנשים עם מוגבלות שכלית, לשם מתן הסבר מפורט אודות המחקר והשגת אישורי אפוטרופוסים (ראהנספח 11). בחלק ממרכזי הדיור נתבקשה עורכת המחקר להגיע ולהסביר אודות מטרת המחקר ולהציג השאלונים. נבדקים בודדים הדורים עם הוריהם או בגפם הופנו לחוקרת על ידי עו"ס במחלקת הרווחה היישובית, לאחר קבלת אישור האפוטרופוס. לכל המשתתפים והאפוטרופוסים הובטחה סודיות התשובות ואנונימיות. העברת השאלונים נעשתה תוך הקראתם ומתן תיווך בהתאם לצורך על ידי החוקרת וסטודנטים לתואר שני במגמת חינוך מיוחד שקבלו הדרכה ואימון לגבי אופן התשאול. אורך כל תשאול בין שעה וחצי לשעתיים. לעיתים היה צורך לפצל את המפגש עם המשתתף לשני מועדים. הוענקה תשורה צנועה לכל משתתף.

תוצאות

מטרת המחקר הנוכחי היתה בדיקת הסיבות לתופעת היחידאות – רווקות, בקרב מבוגרים בעלי מוגבלות שכלית בזיקה לשלושת כיווני המחקר שהוצגו בסקירה התיאורטית: סיבות ליחידאות המוסברות על ידי תיאוריות פסיכולוגיות באוכלוסיה התקינה: תיאוריית ההתקשרות (Bowlby, 1969/1982) ותיאוריית האינטימיות של Erikson (1963); סיבות ליחידאות המוסברות על ידי תיאוריות מודרניות מפרספקטיבה של היחידאים, באוכלוסיה התקינה: תיאוריית הייחוס הערכי – Adaptation mechanism/Selective mechanism (Lesthaeghe & Moors, 2002) ותיאוריית Choice-Chance (Reynolds et al., 2007; Sharp & Ganong, 2007); וסיבה ליחידאות המוסברת על ידי קשיים חברתיים וקשיים רגשיים המאפיינים אנשים עם מוגבלות שכלית. תוצאות המחקר יוצגו בזיקה לשלושת חלקיו.

יחידאות על פי תיאוריות פסיכולוגיות

סיבות ליחידאות בזיקה לתיאוריית ההתקשרות

כמפורט בפרק הכלים, נבחנו הסיבות ליחידאות בהקשר של תיאוריית ההתקשרות באמצעות שני שאלוני מחקר: הראשון, הינו שאלון לבדיקת סגנון ההתקשרות (טולמן, 1988; Hazan & Shaver, 1987), והשני הינו שאלון רשתות יחסים (Furman & Buhrmester, 1985).

שאלון סגנון ההתקשרות (טולמן, 1988; Hazan & Shaver, 1987)

השאלון מתייחס לשלושה סגנונות התקשרות: סגנון התקשרות בטוח, סגנון התקשרות חרד וסגנון התקשרות נמנע. במטרה לבדוק האם קיים הבדל בשלושת סגנונות ההתקשרות בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר (גברים/נשים), וכן כדי לבדוק האם קיימת דומיננטיות של סגנון התקשרות נערך ניתוח שונות Two way Repeated ANOVA (במערך מחקר $3 \times 2 \times 2$), כאשר המשתנים הבין נבדקים הם סטטוס ומגדר, והמשתנה התוך נבדקי הוא סגנון ההתקשרות. בניתוח לא נמצא אפקט עיקרי מובהק לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי), $F(1, 93) = .003, p > .05, \eta^2 = .001$. בנוסף, לא נמצא בניתוח אפקט עיקרי מובהק למגדר,

$F(1, 93) = .17, p > .05, \eta^2 = .002$. גם האינטראקציה של סטטוס $\times$ מגדר לא נמצאה מובהקת, $F(1, 93) = .22, p > .05, \eta^2 = .002$. כמו כן, לא נמצאה אינטראקציה מובהקת של סגנון ההתקשרות $\times$ סטטוס, $F(2, 92) = .44, p > .05, \eta^2 = .009$. גם האינטראקציה של סגנון ההתקשרות עם מגדר, $F(2, 92) = 1.40, p > .05, \eta^2 = .030$, ואף האינטראקציה המשולשת (מגדר $\times$ סטטוס $\times$ סגנון התקשרות), $F(2, 92) = 1.91, p > .05, \eta^2 = .040$ – לא נמצאו מובהקות. אולם נמצא אפקט עיקרי לסגנון ההתקשרות, $F(2, 92) = 48.76, p < .001, \eta^2 = .520$. בלוח 3 מוצגים הממוצעים וסטיות התקן של סגנונות ההתקשרות בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר.

לוח 3

ממוצעים וסטיות תקן בשאלון סגנון ההתקשרות בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר ($N = 96$)

סגנון התקשרות		יחידאים				מקיימי קשר זוגי			
		גברים (N = 22)		נשים (N = 18)		גברים (N = 20)		נשים (N = 36)	
		SD	M	SD	M	SD	M	SD	M
בטוח		.53	2.56	.56	2.48	.42	2.67	.53	2.50
חרד		.47	1.61	.47	1.84	.59	1.76	.50	1.75
נמנע		.60	1.83	.47	1.87	.63	1.69	.51	1.89

מלוח 3 עולה כי ממוצעי נבדקים יחידאים בסגנונות ההתקשרות אינם שונים מממוצעי נבדקים מקיימי קשר זוגי, וכי הסגנון שקבל את הציון הגבוה ביותר הוא הבטוח. סגנון ההתקשרות הבטוח היה גבוה באופן מובהק ($M = 2.53, SD = .51$), בקרב המשתתפים ללא אבחנה לפי סטטוס או מגדר בהשוואה לסגנון ההתקשרות החרד ($M = 1.74, SD = .51$), ובהשוואה לסגנון ההתקשרות הנמנע ($M = 1.53, SD = .55$). כלומר, בקרב משתתפי המחקר נמצאה דומיננטיות מובהקת של סגנון ההתקשרות הבטוח. כמו כן, ניתן לראות כי בסגנון הבטוח,

הממוצעים הם בקצה העליון של סקלת הציונים (בין 2.50-3.00 בטווח בן שלוש דרגות). לשאלה כיצד ניתן להסביר שהסגנון הבטוח קבל את הציון הגבוה ביותר בקרב בעלי מוגבלות שכלית נתייחס בדיון.

שאלון רשתות יחסים (Furman & Buhrmester, 1985)

רשתות היחסים נבחנות, כפי שתואר בפרק השיטה מארבעה היבטים: מערכת היחסים בין הנבדק לאם, לאב, לחבר טוב ולמדריך.

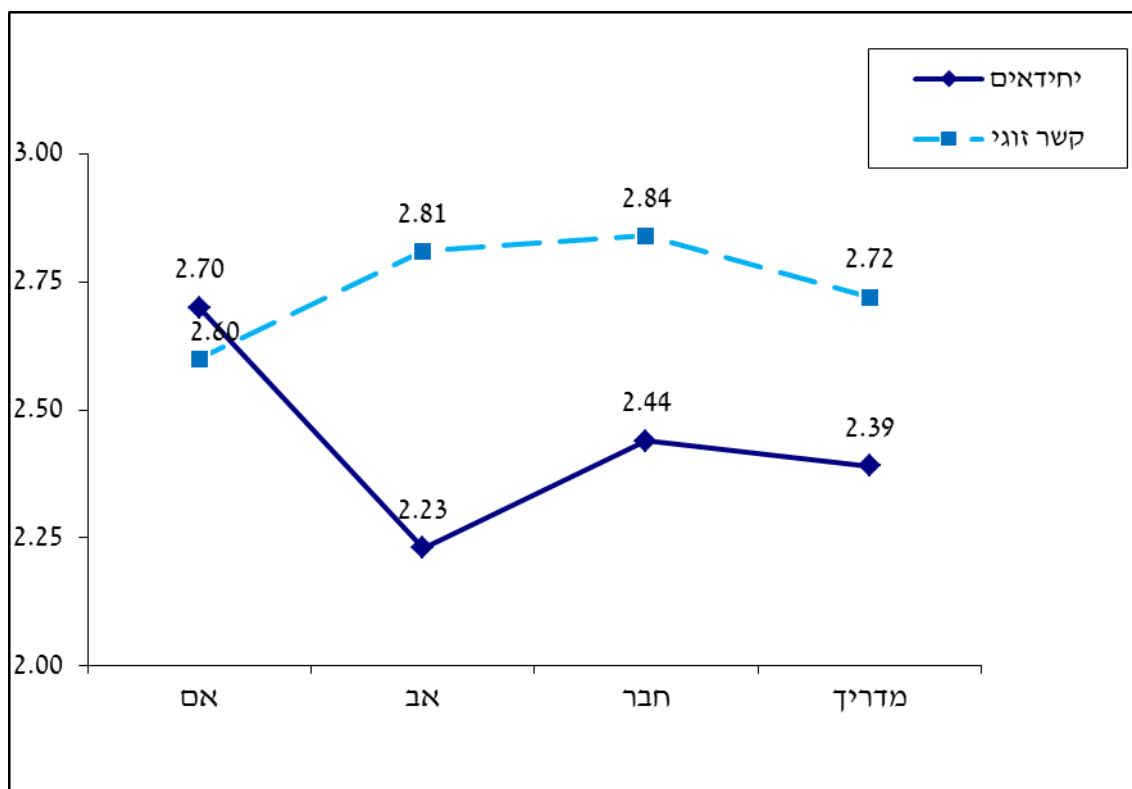
במטרה לבדוק הבדלים ברשתות היחסים של הנבדק בזיקה למשתנים הבלתי תלויים: סטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ומגדר (נשים/גברים), וכן כדי לבדוק האם קיימת דומיננטיות של אחת מרשתות היחסים (הבדלים במידת הקשר עם הדמויות) בזיקה למשתנים הבלתי תלויים נערך ניתוח שונות Two way Repeated ANOVA (במערך מחקרי $4 \times 2 \times 2$), כאשר המשתנים הבין נבדקיים הם סטטוס ומגדר, והמשתנה התוך נבדקי הוא מידת הקשר עם דמויות ההתקשרות השונות.

בניתוח זה, לא נמצא אפקט עיקרי מובהק למשתנה סטטוס (יחידאי/קשר זוגי), $F(1, 56) = .36, p > .05, \eta^2 = .006$. בנוסף, לא נמצא בניתוח אפקט עיקרי מובהק למגדר, $F(1, 56) = .04, p > .05, \eta^2 = .001$. גם האינטראקציה של סטטוס $\times$ מגדר לא נמצאה מובהקת, $F(1, 56) = 1.67, p > .05, \eta^2 = .030$. אולם, נמצאה בניתוח אינטראקציה מובהקת של סטטוס $\times$ מידת הקשר עם הדמויות השונות, $F(3, 54) = 3.20, p < .05, \eta^2 = .150$. הממוצעים המתאימים לניתוח מוצגים בלוח 4 והאינטראקציה מוצגת בתרשים 2.

לוח 4

ממוצעים וסטיות תקן בשאלון רשתות יחסים בויקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר ($N = 64$)

יחידאים												מקיימי קשר זוגי				דמויות							
גברים				נשים				סה"כ				גברים				נשים				סה"כ			
(N = 17)				(N = 14)				(N = 31)				(N = 13)				(N = 20)				(N = 33)			
SD		M		SD		M		SD		M		SD		M		SD		M		SD		M	
.56		2.61		.69		2.70		.62		2.70		.67		2.62		.63		2.59		.64		2.60	
.88		2.25		.97		2.23		.91		2.23		.57		2.73		.37		2.86		.46		2.81	
.71		2.46		.80		2.44		.74		2.44		.50		2.79		.46		2.87		.47		2.84	
.75		2.30		.92		2.39		.82		2.39		.57		2.69		.47		2.74		.50		2.72	
2.28		אמא		2.22		אבא		2.43		חבר		2.46		מדריך									

תרשים 2. מדרג הקשרים עם הדמויות הקרובות בשתי קבוצות המחקר

מעיון בתרשים 2 בולט בקרב היחידאים הקשר עם האם על פני שאר הקשרים: אב, חבר ומדריך. בולט הפער בין היחידאים למקיימי הקשר הזוגי בציוני הקשר עם האב. בדיקת מקור האינטראקציה סטטוס $\times$ מידת הקשר עם דמויות, באמצעות ניתוחי המשך על פי נוסחת Bonferroni, הצביעה על כך, שהקשר עם האב בקרב מקיימי קשר זוגי גבוה באופן מובהק בהשוואה ליחידאים, $t(70) = 3.20, p < .010$. ממצא דומה נמצא בקשר עם חבר קרוב, $t(94) = 2.33, p < .050$. כמו כן, נמצא שבקרב היחידאים הקשר עם דמות האם גבוה יותר בהשוואה לקשרים עם אב, חבר ומדריך, $F(3, 28) = 3.85, p < .05, \eta^2 = .290$, בעוד שאצל מקיימי קשר זוגי לא נמצא הבדל במדרג הקשרים של הנבדק עם הדמויות השונות, $F(3, 30) = 1.24, p > .05, \eta^2 = .110$.

לסיכום, מתוצאות שני השאלונים שבדקו את הסיבות ליחידאות בזיקה לתיאוריית ההתקשרות לא נמצא הבדל בין שתי הקבוצות בסגנון ההתקשרות. אצל היחידאים ומקיימי הקשר הזוגי נמצא סגנון התקשרות בטוח. נמצא הבדל בין יחידאים למקיימי קשר זוגי בקשרים

עם הדמויות אב, אם, חבר ומדריך: בקרב היחידאים, בלט באופן מובהק, הקשר עם האם על פני שאר הקשרים, ובקרב מקיימי הקשר הזוגי נמצאה עוצמת קשר דומה אל הדמויות השונות. נמצא גם כי הקשר שמבטאים נחקרים מקיימי קשר זוגי כלפי האב גבוה באופן מובהק בהשוואה ליחידאים.

סיבות ליחידאות בזיקה לתיאוריית האינטימיות

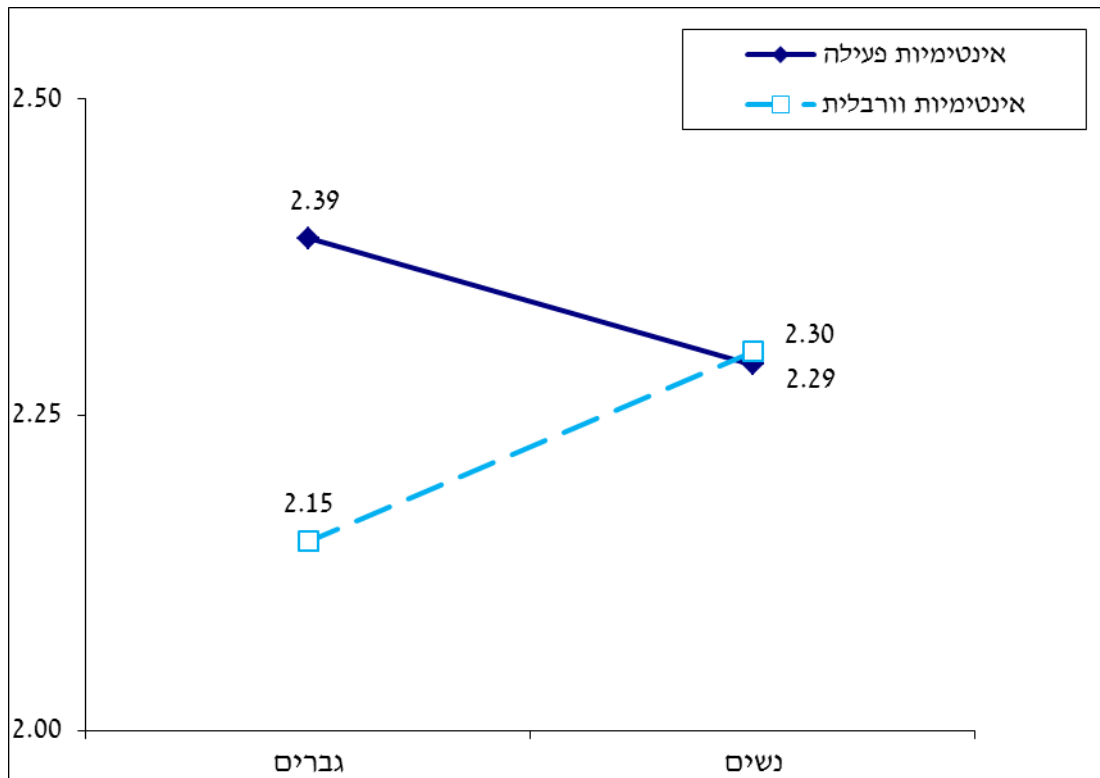
הסיבות ליחידאות בהקשר של תיאוריית האינטימיות (Erikson, 1963) נבדקו במחקר באמצעות שני שאלוני מחקר: שאלון אינטימיות FIS (Descutner & Thelen, 1991), הכולל שני מדדים: אינטימיות וורבלית ואינטימיות פעילה; ושאלון חשיפה אינטימית בקשרים בין-אישיים (Shulman et al., 1997), ובו שני מדדים: אינטימיות אישית ואינטימיות חיצונית.

שאלון אינטימיות FIS (Descutner & Thelen, 1991)

במטרה לבדוק הבדלים במשתנים התלויים שהינם שני מדדי שאלון אינטימיות בזיקה למשתנים הבלתי תלויים סטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ומגדר (נשים/גברים), וכן כדי לבדוק האם קיימת דומיננטיות של אחד ממדדי האינטימיות נערך ניתוח שונות Two way Repeated ANOVA ($2 \times 2 \times 2$), כאשר המשתנים הבין נבדקים הם סטטוס ומגדר, והמשתנה התוך נבדקי הוא כל אחד ממדדי שאלון אינטימיות. בניתוח, לא נמצא אפקט עיקרי מובהק למשתנה סטטוס (יחידאי/קשר זוגי), $F(1, 90) = 2.20, p > .05, \eta^2 = .020$. בנוסף, לא נמצא בניתוח אפקט עיקרי מובהק למגדר, $F(1, 90) = .03, p > .05, \eta^2 = .001$. אולם, נמצא אפקט עיקרי למשתנה מדדי אינטימיות, $F(1, 90) = 4.32, p < .05, \eta^2 = .050$, כאשר כלל המשתתפים ללא הבדל סטטוס מבטאים אינטימיות פעילה ברמה מעט יותר גבוהה ($M = 2.33, SD = .57$) בהשוואה לאינטימיות וורבלית ($M = 2.23, SD = .61$). האינטראקציה של סטטוס $\times$ מגדר לא נמצאה מובהקת, $F(1, 90) = 3.00, p > .05, \eta^2 = .030$. כמו כן, לא נמצאה אינטראקציה מובהקת של מדדי אינטימיות $\times$ סטטוס, $F(1, 90) = .001, p > .05, \eta^2 = .001$. עם זאת, נמצאה אינטראקציה מובהקת של מדדי אינטימיות $\times$ מגדר, $F(1, 90) = 4.00, p < .05, \eta^2 = .040$. בלוח 5 מוצגים ממוצעים בשני מדדי האינטימיות בזיקה לסטטוס ומגדר.

ממוצעים וסטיות תקן בשאלון 'אינטימיות' בזיקה לסטטוס (יחידא/קשר זוגי) ומגדר ($N = 94$)

ממדי האינטימיות												יחידאים				מקיימי קשר זוגי															
גברים				נשים				סה"כ				גברים				נשים				סה"כ											
(N = 21)				(N = 18)				(N = 39)				(N = 19)				(N = 36)				(N = 55)											
SD		M		SD		M		SD		M		SD		M		SD		M		SD		M									
.67				2.29				.63				2.13				.66				2.31				.59				2.30			
.61				2.33				.68				2.26				.64				2.60				.39				2.27			

תרשים 3. אינטראקציה מדדי אינטימיות $\times$ מגדר

מעיון בתרשים 3 עולה כי בקרב הגברים רמת האינטימיות הפעילה גבוהה יותר בהשוואה לאינטימיות הוורבלית, ואילו בקרב נשים אין הבדל בין רמת האינטימיות הוורבלית לפעילה. ניתוחי המשך שנערכו לבדיקת האינטראקציה הראו כי בקרב הגברים, ללא הבדל בסטטוס, מדד אינטימיות פעילה גבוה, באופן מובהק, ממדד אינטימיות וורבלית, $t(39) = 2.79, p < .01$, בעוד שלא נמצאו הבדלים כאלה בקרב נשים, $t(53) = 0.10, p > .05$. האינטראקציה המשולשת, מגדר $\times$ סטטוס $\times$ מדדי אינטימיות, $F(1, 90) = .43, p > .05, \eta^2 = .005$, גם היא לא נמצאה מובהקת.

מהתוצאות עולה כי בקרב הגברים רמת האינטימיות הפעילה גבוהה יותר בהשוואה לאינטימיות הוורבלית, ואילו בקרב נשים אין הבדל בין רמת האינטימיות הוורבלית לפעילה.

שאלון חשיפה אינטימית בקשרים בין-אישיים (Shulman et al., 1997)

בשאלון שני מדדים: אינטימיות אישית ואינטימיות חיצונית. במטרה לבדוק הבדלים במשתנים התלויים, שהינם שני מדדי שאלון חשיפה אינטימית, בזיקה למשתנים הבלתי תלויים סטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ומגדר (נשים/גברים), וכן כדי לבדוק האם קיימת דומיננטיות של אחד ממדדי היכולת לחשיפה אינטימית נערך ניתוח שונות Two way Repeated ANOVA (2×2), כאשר המשתנים הבין נבדקים הם סטטוס ומגדר, והמשתנה התוך נבדקי הוא כל אחד משני מדדי שאלון חשיפה אינטימית. בניתוח, לא נמצא אפקט עיקרי מובהק למשתנה סטטוס (יחידאי/קשר זוגי), $F(1, 89) = 2.76, p > .05, \eta^2 = .030$. בנוסף, לא נמצא בניתוח אפקט עיקרי מובהק למגדר, $F(1, 89) = .87, p > .05, \eta^2 = .006$. גם האינטראקציה של סטטוס $\times$ מגדר לא נמצאה מובהקת, $F(1, 89) = .57, p > .05, \eta^2 = .010$. כמו כן, לא נמצאה רמה גבוהה יותר של אחד מבין המדדים ליצירת קשר אינטימי, $F(1, 89) = .20, p > .05, \eta^2 = .002$. בניתוח לא נמצאה אינטראקציה מובהקת של מדדי מאינטימיות $\times$ סטטוס, $F(1, 89) = .30, p > .05, \eta^2 = .003$. אף האינטראקציה, מדדי אינטימיות $\times$ מגדר, לא נמצאה מובהקת, $F(1, 89) = .01, p > .05, \eta^2 = .001$. האינטראקציה מדדי אינטימיות $\times$ מגדר $\times$ סטטוס לא מובהקת, $F(1, 89) = 1.44, p > .05, \eta^2 = .020$.

בלוח 6 מוצגים הממוצעים וסטיות התקן בשני מדדי חשיפה אינטימית בהשוואה בין שתי קבוצות המחקר ולפי מגדר.

לוח 6

ממוצעים וסטיות תקן בשאלון חשיפה אינטימיות בקשרים בין-אישיים בזיקה לסטטוס (יחידאי/

קשר זוגי) ומגדר ($N = 93$)

מדדי האינטימיות												יחידאים				מקיימי קשר זוגי			
גברים				נשים				סה"כ				גברים				נשים			
$(N = 22)$				$(N = 18)$				$(N = 40)$				$(N = 18)$				$(N = 35)$			
SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M
2.00	2.63	2.04	2.64	2.02	2.63	2.36	2.64	2.16	2.61	2.23	2.62	2.11	2.67	1.94	2.59	2.17	2.76	2.18	2.72
אינטימיות אישית												אינטימיות חיצונית							

בלוח 6 ניכר הבדל בממוצעי היחידאים הן בממד אינטימיות אישית והן בממד אינטימיות חיצונית, אך ממצא זה לא הגיע לידי מובהקות. כמו כן, נראה כי לגברים מקיימי קשר זוגי ממוצע גבוה יותר בהשוואה לאחרים הן בממד אינטימיות חיצונית והן בממד אינטימיות אישית – אך ההבדלים לא הגיעו לידי מובהקות. בקרב כל הנחקרים הציונים הם מעל 2 בסולם בן שלוש דרגות.

לסיכום, שני השאלונים שבדקו אינטימיות, ציוניהם של כלל המשתתפים יחידאים ומקיימי קשר זוגי היו מעל 2 בסולם בן שלוש דרגות. לא נמצא הבדל בין יחידאים למקיימי קשר זוגי במדדי האינטימיות בשני שאלוני המחקר. נמצא הבדל בין גברים לנשים: ציוני הגברים באינטימיות פעילה היו גבוהים יותר מציוניהם באינטימיות וורבלית, ואילו בקרב הנשים לא נמצא הבדל בין שני ביטויי האינטימיות וורבלית ופעילה.

סיבות ליחידאות על פי תיאוריות מודרניות,

מפרספקטיבה של היחידאים

לבדיקת הסיבות ליחידאות בקרב משתתפי המחקר בזיקה לתיאוריות מודרניות, בחירה/העדר הזדמנויות (Reynolds et al., 2007) ותיאוריית הייחוס הערכי 'Selective/Adaptation mechanism' (Lesthaeghe & Moors, 2002), נעשה שימוש, כמתואר בפרק השיטה, בשני שאלוני מחקר: שאלון סיבות לנישואין (שפירא, 1997) ושאלון תכונות מועדפות בבן/בת הזוג (שחר, 1988). במסגרת תפיסה תיאורטית זו, המשתתפים התבקשו תחילה לציין האם הם היו רוצים להתחתן, וכן האם היו רוצים לבסס זוגיות עם בן זוג קבוע. בלוח 7 מוצגת התפלגות תשובות היחידאים ומקיימי קשר זוגי לשאלה זו.

לוח 7

התפלגות תשובות היחידאים בהשוואה לתשובות מקיימי קשר זוגי לשאלות: "האם היית רוצה להתחתן", "האם היית רוצה שיהיה לך חבר/בן זוג קבוע"?

יחידאים		מקיימי קשר זוגי		תשובות
(N = 40)		(N = 45)		
%	N	%	N	
80	32	77	35	רוצה להתחתן
20	8	17	8	לא רוצה להתחתן
97	39	100	45	רוצה בן זוג קבוע
2	1	0	0	לא רוצה בן זוג קבוע

מלוח 7 עולה כי רוב המשתתפים במחקר (מעל 70%), הן יחידאים והן מקיימי קשר זוגי, ענו בחיוב לשאלה לגבי רצונם להתחתן וההבדלים אינם מובהקים, $p > .05$, $\chi^2(1) = .004$. ניתוח נוסף שנערך להשוואה בין נשים לגברים העלה ממצא דומה. כמו כן, כמעט כל משתתפי המחקר (98%) מעוניינים בבן זוג/בחבר קבוע.

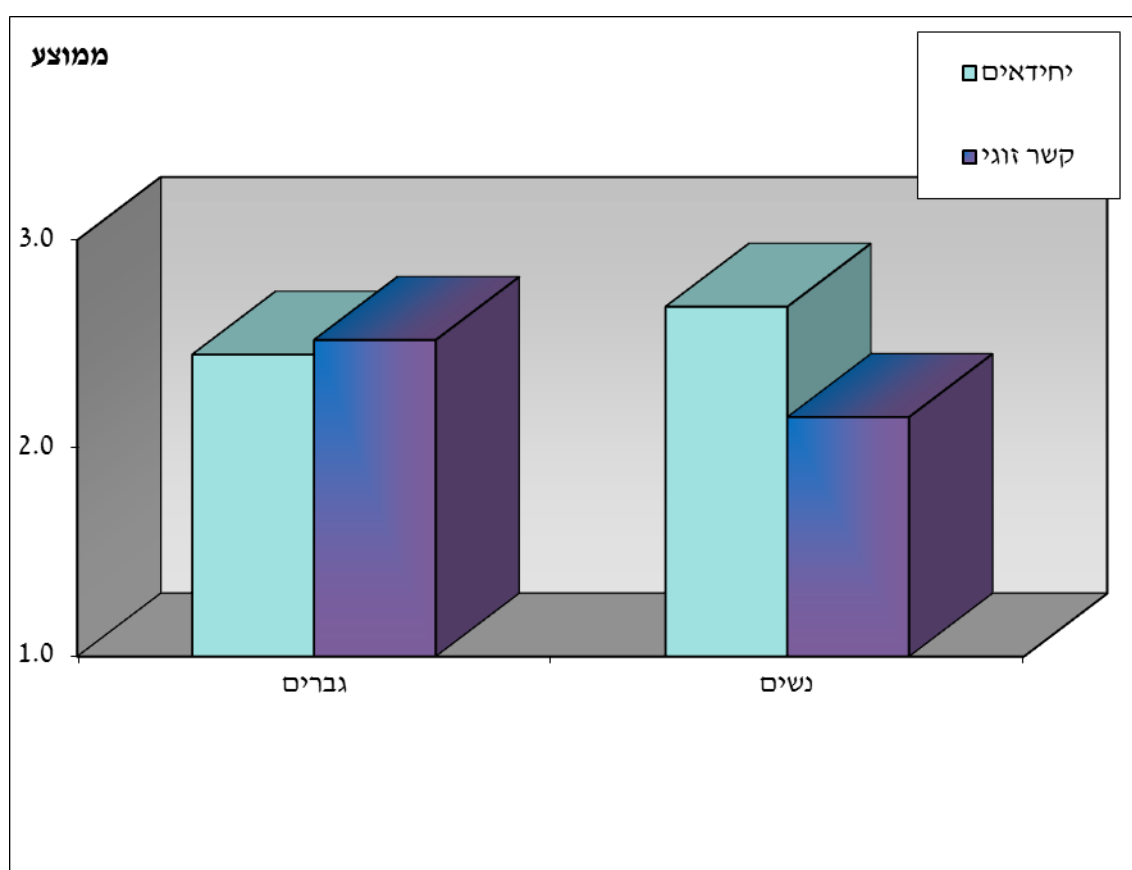
שאלון סיבות לנישואין (שפירא, 1997)

במטרה לבדוק הבדלים במשתנים התלויים שהינם סיבות רגשיות לנישואים וסיבות פרקטיות לנישואים, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר (נשים/גברים), וכן כדי לבדוק האם קיימת דומיננטיות של אחד ממדדי השאלון נערך ניתוח שונות Two way Repeated ANOVA ($2 \times 2 \times 2$), כאשר המשתנים הבין נבדקיים הם סטטוס ומגדר והמשתנה התוך נבדקי הוא כל אחד משני מדדי שאלון סיבות לנישואים. בניתוח לא נמצא אפקט עיקרי מובהק למשתנה סטטוס (יחידאי/קשר זוגי), $F(1, 90) = 3.50, p > .05, \eta^2 = .040$. בנוסף, לא נמצא בניתוח אפקט עיקרי מובהק למגדר, $F(1, 90) = .32, p > .05, \eta^2 = .004$. ואולם נמצא אפקט עיקרי למשתנה סיבות לנישואים, $F(1, 90) = 8.95, p < .01, \eta^2 = .090$. הממוצעים מצביעים על כך כי הסיבות הרגשיות לנישואים גבוהות באופן מובהק ($M = 2.54, SD = .63$) מהסיבות הפרקטיות לנישואים ($M = 2.36, SD = .69$). בקרב כל נבדקי המחקר האינטראקציה של סטטוס $\times$ מגדר נמצאה מובהקת, $F(1, 90) = 5.75, p < .05, \eta^2 = .060$ (בתרשים 4 תוצג האינטראקציה). כמו כן, נמצאה אינטראקציה מובהקת של מדדי סיבות לנישואים $\times$ סטטוס, $F(1, 90) = 5.67, p < .05, \eta^2 = .06$ (בתרשים 6 תוצג האינטראקציה). ואולם, האינטראקציה של סיבות לנישואים $\times$ מגדר, $F(1, 90) = .10, p > .05, \eta^2 = .001$, ואף האינטראקציה המשולשת, מגדר $\times$ סטטוס $\times$ מדדי סיבות לנישואים, $F(1, 90) = 1.82, p > .05, \eta^2 = .020$ – לא נמצאו מובהקות. בלוח 8 מוצגים הממוצעים וסטיות התקן בשני מדדי הסיבות לנישואין בהשוואה בין שתי קבוצות המחקר ולפי מגדר.

ממוצעים וסטיות תקן בשאלון סיבות לנישואין, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר

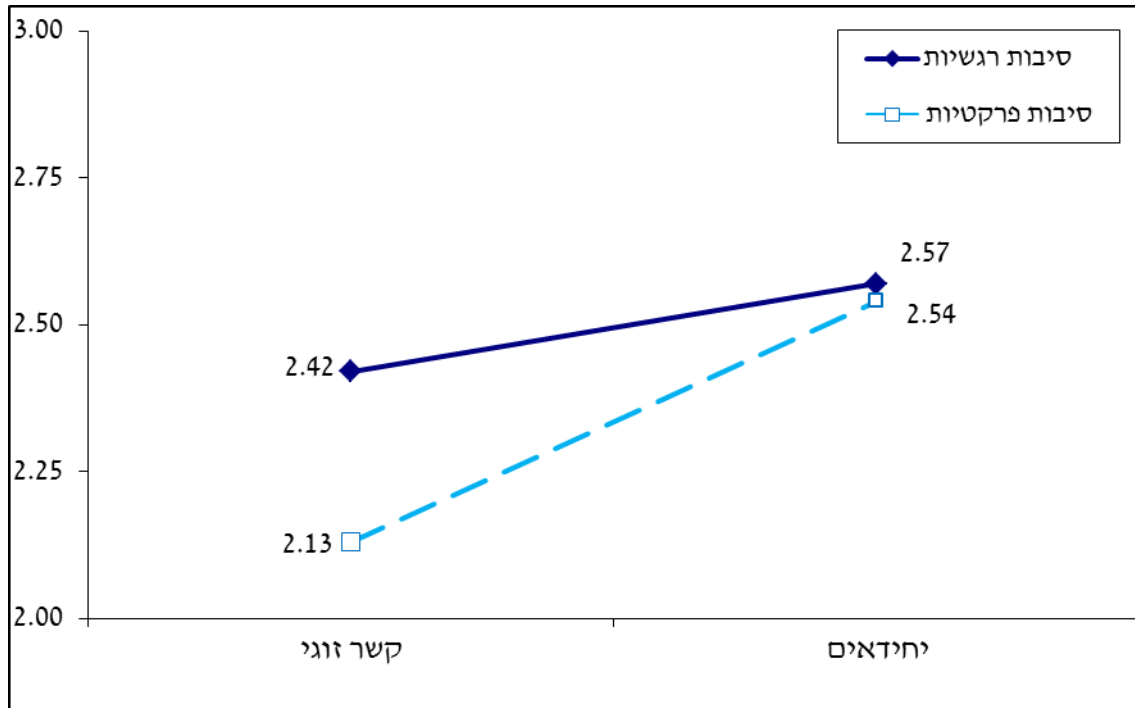
($N = 94$)

סיבות												יחידאים				בקשר זוגי							
												גברים		נשים		סה"כ		גברים		נשים		סה"כ	
												(N = 21)		(N = 18)		(N = 39)		(N = 19)		(N = 36)		(N = 55)	
												SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M
סיבות רגשיות												.70	2.42	.45	2.74	.61	2.57	.60	2.70	.61	2.28	.63	2.42
סיבות פרקטיות												.61	2.48	.61	2.61	.61	2.54	.63	2.33	.72	2.02	.70	2.13

תרשים 4. אינטראקציה סטטוס × מגדר בשאלון סיבות לנישואים

תרשים 4 מציג את האינטראקציה סטטוס $\times$ מגדר. בניתוחי המשך (Bonferoni) לבדיקת מקור האינטראקציה נמצא כי בקרב נשים יחידאיות הממוצעים הן בסיבות הרגשיות והן בסיבות הפראקטיות גבוהים משל גברים יחידאים, בעוד שבקרב מקיימי קשר זוגי הממוצעים של הגברים גבוהים מאלו של הנשים. בנוסף, האינטראקציה סטטוס $\times$ סיבות לנישואים נמצאה אף היא מובהקת ותוצג בתרשים 5.

תרשים 5. אינטראקציה סטטוס $\times$ סיבות לנישואים

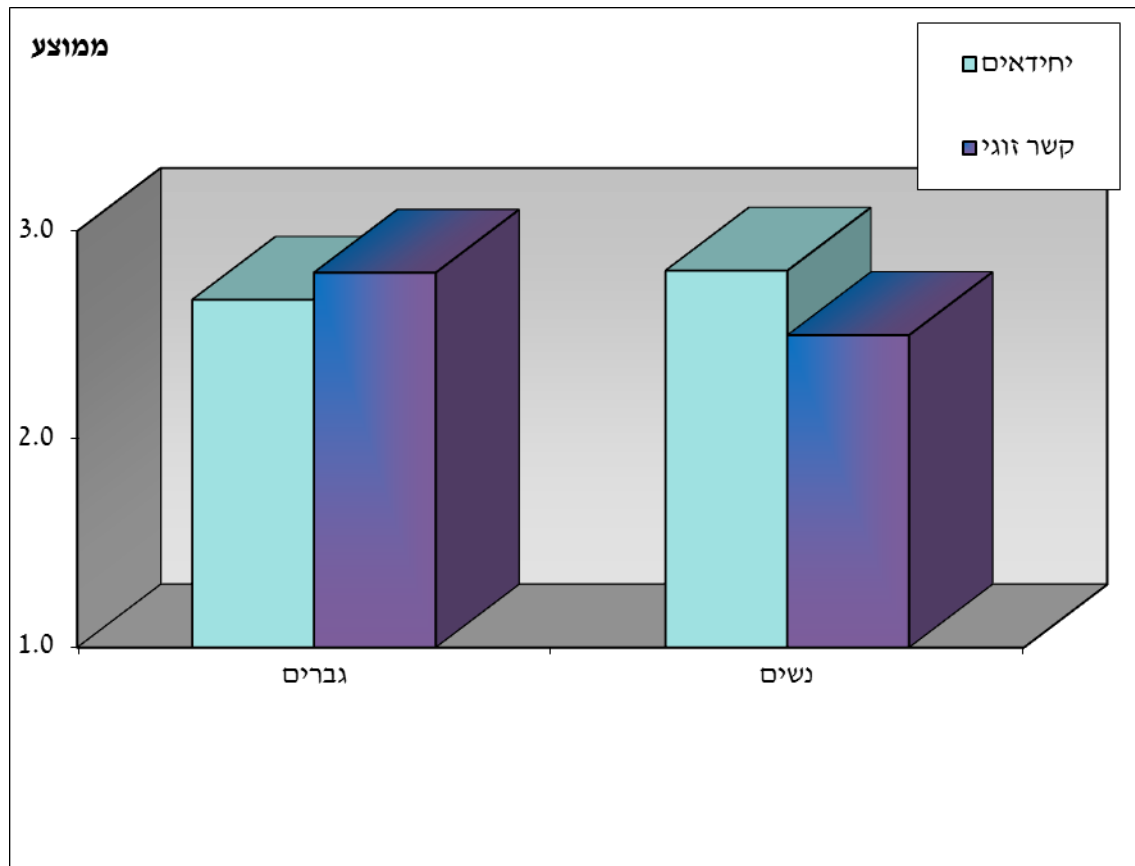
מן התרשים ומניתוחי המשך (Bonferoni) עולה כי מקיימי קשר זוגי ציינו את הסיבות הרגשיות לנישואים באופן מובהק גבוה יותר בהשוואה לסיבות הפרקטיות, $t(54) = 3.76, p < .001$. ואילו בקרב היחידאים הסיבות הפרקטיות והסיבות הרגשיות מצוינות באותה מידת החשיבות. בנוסף, ניתן לראות שהיחידאים מציינים את הסיבות הפרקטיות באופן מובהק במידת חשיבות גבוהה יותר ממקיימי קשר זוגי, $t(92) = 2.96, p < .010$.

שאלון תכונות מועדפות בבן/בת הזוג (שחר, 1988)

במטרה לבדוק הבדלים במשתנים התלויים שהינם שני מדדי השאלון: תכונות חברתיות אצל בן/בת הזוג ותכונות פרקטיות אצל בן/בת הזוג בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר (נשים/גברים), וכן כדי לבדוק האם קיימת דומיננטיות של אחד ממדדי השאלון נערך ניתוח שונות Two way Repeated ANOVA (2x2x2), כאשר המשתנים הבין נבדקיים הם סטטוס ומגדר, והמשתנה התוך נבדקי הוא כל אחד משני מדדי שאלון תכונות חבריות ופרקטיות. בניתוח לא נמצא אפקט עיקרי מובהק למשתנה סטטוס (יחידאי/קשר זוגי), $F(1, 90) = .76, p > .05, \eta^2 = .010$.

בנוסף, לא נמצא אפקט עיקרי למגדר, $F(1, 90) = .63, p > .05, \eta^2 = .010$. גם האפקט העיקרי של מדדי התכונות המועדפות לא נמצא מובהק, $F(1, 90) = 1.11, p > .05, \eta^2 = .010$. יחד עם זאת, האינטראקציה סטטוס × מגדר נמצאה מובהקת, $F(1,90) = 4.81, p < .05, \eta^2 = .050$. בתרשים 6 תוצג האינטראקציה.

לא נמצאה אינטראקציה מובהקת של מדדי שאלון תכונות מועדפות × סטטוס, $F(1, 90) = .001, p > .05, \eta^2 = .001$. גם האינטראקציה של תכונות מועדפות × מגדר, $F(1, 90) = .100, p > .05, \eta^2 = .001$, ואף האינטראקציה המשולשת (מגדר × סטטוס × מדדי שאלון תכונות מועדפות אצל בן/בת הזוג), $F(1, 90) = 1.03, p > .05, \eta^2 = .010$ – לא נמצאו מובהקות. בלוח 9 מוצגים ממוצעים וסטיות התקן בשני מדדי שאלון תכונות מועדפות בבן הזוג בהשוואה בין שתי קבוצות המחקר ולפי מגדר.

תרשים 6. אינטראקציה מגדר × סטטוס בשאלון תכונות מועדפות אצל בן/בת הזוג

בניתוחי המשך Bonferoni לבדיקת מקור השונות נמצא כי בקרב נשים קיימים הבדלים מובהקים בין יחידאיות למקימות קשר זוגי, כאשר נשים יחידאיות מציינות את התכונות הרצויות בבן/בת הזוג (חברתיות ופרקטיות) באופן מובהק גבוה יותר ממקימות קשר זוגי, $t(51) = 1.85, p < .050$.

לסיכום, שני השאלונים שבדקו יחידאות על פי תיאוריות מודרניות: בקרב מקיימי הקשר הזוגי, הסיבות הרגשיות לנישואים נמצאו גבוהות יותר מהסיבות הפראקטיות לנישואים. בקרב היחידאים לא נמצא הבדל בין שתי הסיבות לנישואים.

ממוצעי נבדקים יחידאים בשני סוגי התכונות החברתיות והפרקטיות בשאלון תכונות מועדפות אצל בן/בת הזוג – אינם שונים מנבדקים מקיימי קשר זוגי. אצל היחידאים, ציוני הנשים גבוהים יותר מציוני הגברים ואילו אצל מקיימי קשר זוגי, ציוני הגברים גבוהים מציוני הנשים. כמו כן, ניתן לראות כי ציוני נשים יחידאיות גבוהים מציוני נשים מקימות קשר זוגי.

סיבות ליחידאות באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית : בדידות

וקשיים במיומנויות רגשיות/חברתיות

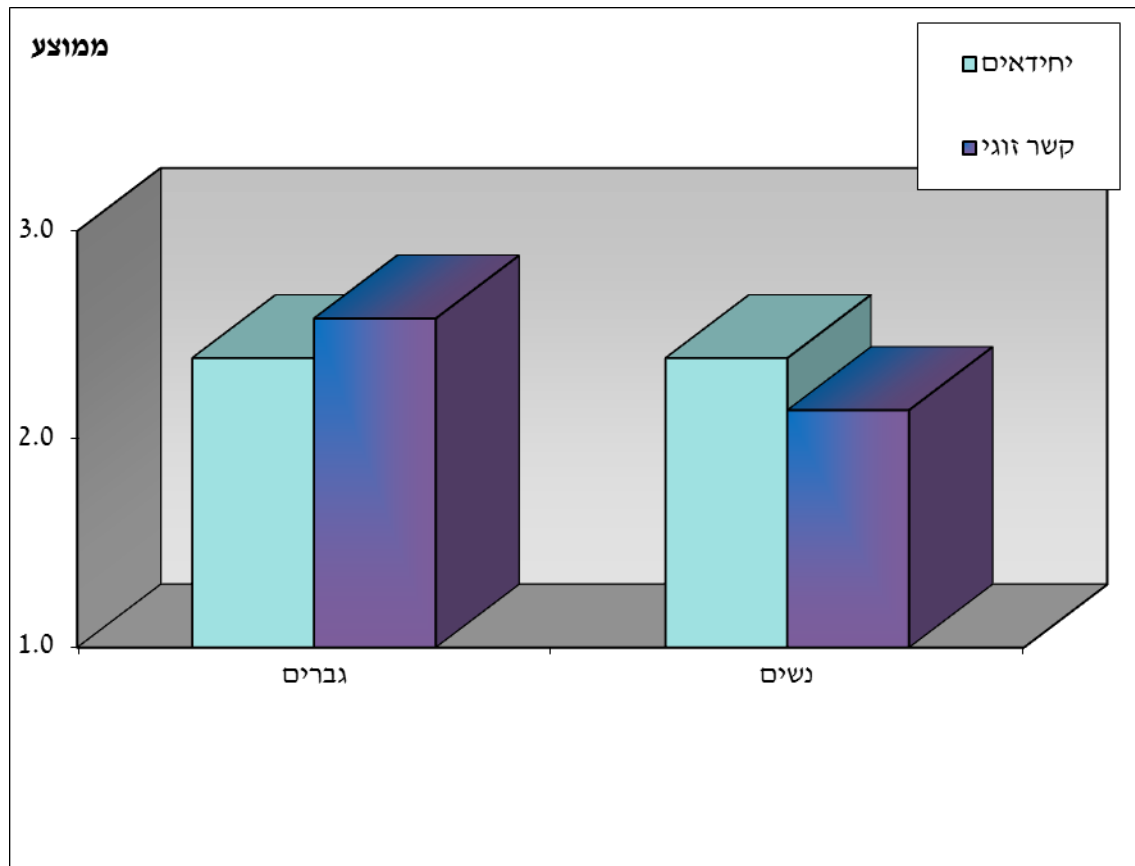
בחלק זה הושוו שתי קבוצות המחקר במטרה לבדוק האם קיימים הבדלים במיומנויות הרגשיות/חברתיות בין היחידאים ומקיימי הקשר הזוגי. כמפורט בפרק הכלים נבדקו הבדלים אלה באמצעות שלושה שאלוני מחקר : הראשון, שאלון לבדיקת הדימוי עצמי – "הוא כך ואני כך" (גלנץ, 1981), השני, שאלון להערכת איכות קשרי הידידות (מרגלית, 1996), והשלישי שאלון יחסים בין-אישיים (אפרתי, 2001).

שאלון דימוי עצמי – 'הוא כך ואני כך' (גלנץ, 1981)

במטרה לבדוק הבדלים במשתנים התלויים שהינם שני מדדי שאלון דימוי עצמי (תכונות אישיות ותכונות חיצוניות) בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר (נשים/גברים), וכן כדי לבדוק האם קיימת דומיננטיות של אחד ממדדי השאלון נערך ניתוח שונות Two way Repeated ANOVA $(2 \times 2 \times 2)$, כאשר המשתנים הבין נבדקים הם סטטוס ומגדר והמשתנה התוך נבדקי הוא כל אחד משני מדדי שאלון דימוי עצמי. בניתוח לא נמצא אפקט עיקרי מובהק למשתנה סטטוס (יחידאי/קשר זוגי), $F(1, 90) = .08, p > .05, \eta^2 = .001$. נמצא אפקט עיקרי מובהק למגדר, $F(1, 90) = 4.33, p < .05, \eta^2 = .05$. על פי ממצא זה אצל הגברים ללא הבדל בסטטוס הדימוי עצמי גבוה יותר בשני המדדים ($M = 2.49, SD = .44$) בהשוואה לנשים ($M = 2.27, SD = .66$). האינטראקציה של סטטוס $\times$ מגדר נמצאה אף היא מובהקת, $F(1, 90) = 4.22, p < .05, \eta^2 = .050$. לא נמצאה אינטראקציה מובהקת של מדדי שאלון דימוי עצמי $\times$ סטטוס, $F(1, 90) = .78, p > .05, \eta^2 = .009$. גם האינטראקציה של מדדי דימוי עצמי עם מגדר, $F(1, 90) = 2.15, p > .05, \eta^2 = .02$, ואף האינטראקציה המשולשת (מגדר $\times$ סטטוס $\times$ מדדי שאלון דימוי עצמי), $F(1, 90) = .03, p > .05, \eta^2 = .001$ – לא נמצאו מובהקות. בלוח 10 מוצגים הממוצעים וסטיות התקן בשני מדדי שאלון דימוי עצמי בהשוואה בין שתי קבוצות המחקר ולפי מגדר.

ממוצעים וסטיות תקן בשאלון דימוי עצמי, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר ($N = 94$)

התכונות												יחידאים						בקשר זוגי					

תרשים 7. אינטראקציה מגדר × סטטוס בשאלון דימוי עצמי

מתרשים 7 ומבדיקת מקור השונות בניתוחי המשך (Bonferoni) נמצא כי בקרב מקיימי קשר זוגי, הגברים הינם בעלי דימוי עצמי גבוה יותר הן בתכונות האישיות והן בתכונות החיצוניות בהשוואה לנשים, $t(53) = 3.02, p < .01$. אולם מאחר והאינטראקציה מדד × סטטוס לא נמצאה מובהקת השערת המחקר בנוגע להבדלים בין הקבוצות לא אושרה.

שאלון 'הערכת קשרי ידידות' (מרגלית, 1996)

במטרה לבדוק הבדלים בשאלון במשתנים התלויים שהינם שלושת מדדי השאלון (תמיכה והערכה, אי עימותים, בילוי ועזרה) בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר (נשים/גברים), וכן כדי לבדוק האם קיימת דומיננטיות של אחד ממדדי השאלון נערך ניתוח שונות Two way Repeated ANOVA ($3 \times 2 \times 2$) כאשר המשתנים הבין נבדקיים הם סטטוס ומגדר והמשתנה התוך נבדקי הוא כל אחד משלושת מדדי שאלון להערכת איכות קשרי ידידות. לא נמצא אפקט

עיקרי מובהק למשתנה סטטוס (יחידאי/קשר זוגי), $F(1, 90) = .98, p > .05, \eta^2 = .010$. בנוסף, לא נמצא אפקט עיקרי מובהק למגדר, $F(1, 90) = 0.01, p > .001, \eta^2 = .002$, ואולם נמצא אפקט עיקרי למדדי השאלון, $F(2, 89) = 8.93, p < .001, \eta^2 = .170$. כלומר, מדדי השאלון: תמיכה והערכה, בילוי ועזרה נמצאו גבוהים באופן מובהק (למדד תמיכה: $M = 2.62, SD = .49$ ולמדד בילוי: $M = 2.58, SD = .47$) בהשוואה למדד אי עימותים שהממוצעים בו נמוכים יותר באופן מובהק ($M = 2.29, SD = .62$). האינטראקציה של סטטוס $\times$ מגדר לא נמצאה מובהקת $F(1, 90) = 0.71, p > .05, \eta^2 = .008$. כמו כן, לא נמצאה אינטראקציה מובהקת של מדדי שאלון הערכת קשרי ידידות $\times$ סטטוס, $F(2, 89) = .28, p > .05, \eta^2 = .006$. גם האינטראקציה של מדדי שאלון קשרי ידידות $\times$ מגדר, $F(2, 89) = 1.37, p > .05, \eta^2 = .030$, ואף האינטראקציה המשולשת (מגדר $\times$ סטטוס $\times$ מדדי שאלון קשרי ידידות), $F(2, 89) = .16, p > .05, \eta^2 = .003$. לא נמצאו מובהקות. בלוח 11 מוצגים הממוצעים וסטיות התקן בשלושת מדדי שאלון הערכת קשרי ידידות בהשוואה בין שתי קבוצות המחקר ולפי מגדר.

לוח 11

ממוצעים וסטיות תקן בשאלון הערכת קשרי ידידות, בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר

($N = 94$)

מדידים												יחידאים				בקשר זוגי							
גברים				נשים				סה"כ				גברים				נשים				סה"כ			
(N = 22)				(N = 17)				(N = 39)				(N = 19)				(N = 36)				(N = 55)			
SD		M		SD		M		SD		M		SD		M		SD		M		SD		M	
תמיכה והערכה				.51	2.53	.62	2.69	.56	2.60	.42	2.61	.45	2.65	.44	2.64								
אי עימותים				.65	2.29	.74	2.15	.68	2.23	.47	2.45	.60	2.26	.56	2.33								
בילוי ועזרה				.53	2.47	.57	2.62	.55	2.54	.34	2.65	.44	2.58	.41	2.61								

מעיון בלוח 11 עולה כי אין הבדל בציוני קשרי הידידות בין יחידאים ומקיימי קשר זוגי, וציוניהם גבוהים (ממוצעים קרובים לדרגה 3 בסולם בן שלוש דרגות).

שאלון 'יחסים בין-אישיים' (אפרתי, 2001)

במטרה לבדוק הבדלים במשתנים התלויים שהינם ארבעת המדדים (שליטה מבוטאת, שליטה רצויה, חיבה מבוטאת וחיבה רצויה) בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי) ולמגדר, וכן כדי לבדוק האם קיימת דומיננטיות של אחד ממדדי השאלון, נערך ניתוח שונות Two way ($4 \times 2 \times 2$) Repeated ANOVA, כאשר המשתנים הבין נבדקיים הם סטטוס ומגדר והמשתנה התוך נבדקי הוא ארבעת מדדי שאלון יחסים בין-אישיים.

בניתוח לא נמצא אפקט עיקרי מובהק למשתנה סטטוס (יחידאי/קשר זוגי), $F(1, 88) = .67, p > .05, \eta^2 = .008$. בנוסף, לא נמצא אפקט עיקרי מובהק למגדר, $F(1, 88) = .06, p > .05, \eta^2 = .001$. עם זאת, נמצא אפקט עיקרי בסגנונות התנהגות, $F(3, 86) = 61.03, p < .001, \eta^2 = .680$. האינטראקציה של סטטוס $\times$ מגדר לא נמצאה מובהקת $F(1, 88) = 1.53, p > .05, \eta^2 = .020$. כמו כן, לא נמצאה אינטראקציה מובהקת של מדדי שאלון סגנון התנהגות בין-אישית $\times$ סטטוס, $F(3, 86) = .70, p > .05, \eta^2 = .020$. גם האינטראקציה של מדדי שאלון יחסים בין-אישיים $\times$ מגדר, $F(3, 86) = 1.06, p > .05, \eta^2 = .030$, ואף האינטראקציה המשולשת (מגדר $\times$ סטטוס $\times$ מדדי שאלון יחסים בין-אישיים), $F(3, 86) = .58, p > .05, \eta^2 = .020$ – לא נמצאו מובהקות. בלוח 12 מוצגים הממוצעים וסטיות התקן בארבעת סגנונות ההתנהגות שבשאלון בהשוואה בין שתי קבוצות המחקר ולפי מגדר.

ולמגדר ($N = 92$)

מעיון במומצעים בלוח 12 ומניתוח השונות עולה כי ההבדלים בין מדדי 'שאלון יחסים בין-אישיים' הינם מובהקים, $F(3,86) = 61.03, p < .001, \eta^2 = .680$. בדיקת מקור המובהקות הצביע על כך שמדד חיבה מבוטאת ללא הבדל של סטטוס ומגדר ($M = 2.56, SD = .49$) וחיבה רצויה ($M = 2.68, SD = .45$) גבוהים באופן מובהק מביטויי שליטה מבוטאת ($M = 2.08, SD = .59$) ושליטה רצויה ($M = 1.70, SD = .54$). כמו כן, הממוצעים בשליטה מבוטאת נמצאו גבוהים באופן מובהק מהממוצעים בשליטה רצויה. עם זאת, לא נמצאו הבדלים בין יחידאים למקיימי קשר זוגי בסגנונות היחסים הבין-אישיים, $F(3, 86) = .70, p > .05, \eta^2 = .020$. כאמור, בניתוח זה לא נמצאו הבדלים מובהקים נוספים.

למקיימי קשר זוגי – לא נמצא הבדל בין שתי קבוצות המחקר.

מתודה איכותית

מספר שאלות הופנו ליחידאים ולמקיימי הקשר הזוגי ונותחו באופן איכותי במטרה לספק הסברים לסיבות לרווקות ולהרחיב את הבנת התופעה. תשובות הנבדקים סווגו לארבע קטגוריות תוכן: מרכיב קוגניטיבי, מרכיב רגשי, מרכיב התנהגותי ומרכיב תרבותי וכן לתתי קטגוריות. יוצגו בלוח 13.

לוח 13

מתודה איכותית – סיבות ליחידאות ($N = 44$)

קטגוריה			תת קטגוריה			יחידאים			בקשר זוגי		

סיכום

מתוצאות השאלונים שבדקו את הסיבות ליחידאות בזיקה לתיאוריית ההתקשרות, עולה כי לא נמצא הבדל בין שתי קבוצות בסגנון ההתקשרות. אצל היחידאים ומקיימי הקשר הזוגי נמצא סגנון התקשרות בטוח. נמצא הבדל בין יחידאים למקיימי קשר זוגי בקשרים עם הדמויות אב, אם, חבר ומדריך: בקרב היחידאים בלט באופן מובהק הקשר עם האם על פני שאר הקשרים, ובקרב מקיימי הקשר הזוגי נמצאה עוצמת קשר דומה אל הדמויות השונות. נמצא גם כי הקשר שמבטאים נחקרים מקיימי קשר זוגי כלפי האב והחבר גבוה באופן מובהק בהשוואה ליחידאים.

מתוצאות השאלונים שבדקו את הסיבות ליחידאות בזיקה לתיאוריית האינטימיות: לא נמצא הבדל בין יחידאים למקיימי קשר זוגי במדדי האינטימיות בשני שאלוני המחקר. עם זאת, נמצא הבדל בין גברים לנשים: ציוני הגברים במדד אינטימיות פעילה היו גבוהים יותר מציוניהם במדד אינטימיות וורבלית ואילו בקרב הנשים לא נמצא הבדל בין שני המדדים.

מתוצאות השאלונים שבדקו את הסיבות ליחידאות בזיקה לתיאוריות מודרניות ומפרספקטיבה של האדם: בקרב מקיימי הקשר הזוגי, הסיבות הרגשיות לנישואים נמצאו גבוהות יותר מהסיבות הפראקטיות לנישואים. בקרב היחידאים לא נמצא הבדל בין שתי הסיבות לנישואים.

ממוצעי נבדקים יחידאים בשני סוגי התכונות החברתיות והפראקטיות בשאלון תכונות מועדפות אצל בן/בת הזוג – אינם שונים מנבדקים מקיימי קשר זוגי. בקרב היחידאים, ציוני הנשים גבוהים יותר מציוני הגברים ואילו בקרב מקיימי קשר זוגי, ציוני הגברים גבוהים מציוני הנשים. ניתן לראות כי ציוני נשים יחידאיות גבוהים מציוני נשים מקימות קשר זוגי.

רוב המשתתפים במחקר (מעל 70%) יחידאים ומקיימי קשר זוגי מעוניינים להינשא. כמעט כל משתתפי המחקר (98%) מעוניינים בבן זוג/חבר קבוע. ניתוח השאלונים הניב ארבע קטגוריות מרכזיות בהם ניכר הבדל בין יחידאים למקיימי קשר זוגי: מרכיב קוגניטיבי, מרכיב רגשי, מרכיב התנהגותי ומרכיב תרבותי.

לא נמצא הבדל בין שתי קבוצות המחקר בכישורים הרגשיים/חברתיים.

דיון

מטרתו העיקרית של המחקר הנוכחי היתה לבדוק את הסיבות לתופעת היחידאות (Singlehood) – רווקות בקרב מבוגרים עם מוגבלות שכלית. השתתפו 96 מבוגרים עם מוגבלות שכלית קלה עד בינונית בגילאים 25-65 שנה. מתוכם 40 מבוגרים יחידאים שלא קיימו ואינם מקיימים בהווה קשר זוגי, מהם 18 נשים ו-22 גברים. כמו כן, השתתפו 56 מבוגרים המקיימים קשר זוגי קבוע מעל שנתיים, מהם 36 נשים ו-20 גברים.

הדיון שלהלן יתייחס לסיבות ליחידאות בקרב בעלי מוגבלות שכלית בהתייחס לשלושת כיווני המחקר שהוצגו בסקירה התיאורטית: סיבות ליחידאות המוסברות על ידי תיאוריות פסיכולוגיות: תיאוריית ההתקשרות (Bowlby, 1982/1969; Hazan & Shaver, 1987, 1994) ותיאוריית אינטימיות של Erikson (1963), סיבות ליחידאות המוסברות על ידי תיאוריות מפרספקטיבה של היחידאים: תיאוריית הייחוס הערכי Selective mechanism /Adaptation mechanism (Lesthaeghe & Moors, 2002) ותיאוריית Choice-Chance (Reynolds et al, 2007; Sharp & Ganong, 2007). תיאוריות אלה מסבירות את תופעת היחידאות באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה. השאלה המרכזית שנשאלה במחקר הנוכחי היא האם יהיה הבדל במדדים המייצגים כל אחת מהתיאוריות בין יחידאים למקיימי קשר זוגי בעלי מוגבלות שכלית. בנוסף, בדקנו האם הסיבות ליחידאות הם תוצאה של קשיים חברתיים ורגשיים הנובעים מעצם המגבלה ומאפיינים אנשים עם מוגבלות שכלית. בכל אחת מן התיאוריות נציג את ממצאי המחקר ונדון בשאלה האם יש הבדל בין נבדקים יחידאים לבין נבדקים מקיימי קשר זוגי, כלומר האם הקונספציה העומדת מאחורי כל שאלון היא זו העשויה להסביר את תופעת היחידאות בקרב בעלי מוגבלות שכלית.

המודעות לזוגיות ומיסוד קשרים בקרב בוגרים

עם מוגבלות שכלית

בטרם נתייחס לסיבות ליחידאות באוכלוסיה עם מוגבלות שכלית, נתייחס לשאלת המודעות לזוגיות ונישואים בקרב משתתפי המחקר. כל המשתתפים היחידאים ומקיימי קשר זוגי נשאלו שתי שאלות מקדימות: א. האם ברצונם לקיים זוגיות? ב. האם ברצונם לבוא בברית הנישואין?

מהתוצאות עולה כי כמעט כל נבדקי המחקר הביעו את רצונם לקיים קשר זוגי (99%). כלומר, כולם מביעים את הצורך להתחבר לבן המין השני ומודעים לתרומתו של הקשר הזוגי לאיכות החיים. כמו כן, 74% הביעו את רצונם למסד את הקשר ולהינשא ומבחינה זו לא היה הבדל בין יחידאים למקיימי הקשר הזוגי. שאלה זו כשלעצמה הינה בעלת חשיבות גבוהה. מרבית המחקרים שנערכו בתחום זה באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית התייחסו לצורך וליכולת לקיים יחסים אינטימיים סקסואליים (Bernert, 2011; Healy, McGuire, Evans, & Carley, 2009). חלק מן המחקרים בדקו את הבנת המושג 'אהבה' באוכלוסיה זו, אך לא נמצא מחקר שבדק אם בעלי מוגבלות שכלית מעוניינים ביחסים זוגיים ואף במיסוד הקשרים. ממחקרים עולה כי למרות השינויים בעמדות שחלו ב- 150 השנים האחרונות כלפי בעלי המוגבלות השכלית, עמדות הציבור ואף עמדות הצוות המטפל בכל הנוגע לזוגיות נישואים והבאת ילדים לעולם באוכלוסיה זו עדיין מבטאים תפיסה שמרנית, סטריאוטיפית ושלילית (Chen, Brodwin, Cardoso, & Chen, 2002; Coles & Scior, 2012; May & Simpson, 2003; Swango-Wilson, 2008; Young, Gore, & McCarthy, 2012). לשם הדגמה נציג מספר מחקרים.

במחקרם של Chen et al. (2002) הושוו עמדותיהם של סטודנטים מסינגפור, אמריקה וטייוואן כלפי האפשרות לקיים קשר זוגי ויחסים מיניים בקרב מבוגרים עם מוגבלויות (ATDMS-Attitude towards Dating and Marriage Scale). העמדות השמרניות ביותר נמצאו בקרב סטודנטים מהמזרח הרחוק – סינגפור וטייוואן – כנראה משום שמוגבלות, בתרבויות האלה נחשבת כעונש על חטא קדמון אותו ביצע האדם וכן לאור העובדה שהידע בקרב ציבור זה אודות המוגבלות השכלית – מצומצם. הסטודנטים האמריקאים ביטאו אמנם עמדות חיוביות יותר מחבריהם במזרח כלפי מיניות וזוגיות אצל בעלי מוגבלויות, אך גם אצלם נמצאו עמדות שליליות וקושי בקבלת העובדה שבעלי מוגבלות שכלית יכולים לקיים זוגיות ולחוות אינטימיות ומיניות ככל האדם. מחקרה של Bernert (2011) נערך בארה"ב ובו השתתפו נשים עם מוגבלות שכלית. המשתתפות ציינו את ההתנהגות המגוננת של הצוות המטפל הבאה לידי ביטוי בשלילת האפשרות לאינטימיות וקיום יחסי מין. הן חשו שהצוות 'משגיח עליהן' ומצר את צעדיהן בכל הקשור ליחסים עם בני המין השני כולל קיום קשר זוגי ויחסי מין.

מסתבר, כי בעוד שבחברה הרגילה נישואים נתפסים כחלק מ'נורמליזציה' ורווקות מתפרשת כ'חסר', באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית קיים היפוך ביחס החברתי לתופעת הנישואים/יחידאות. בעלי מוגבלות שכלית נתפסים כילדים שלא התבגרו (Jahoda & Markova, 2012).

1988; Pueschel & Scola, 2003; May & Simpson, 2004), כחסרי אחריות, תמימים, נאיבים וניתנים לפיתוי, ככאלה שאינם מסוגלים לקשר אינטימי במובן הרגשי ומרביתם אינם יכולים לבוא בברית הנישואין. העמדה הרווחת היא שזוגות עם מוגבלות שכלית עם/וללא תסמונת דאון הבאים בברית הנישואין הינם בעלי יכולות גבוהות שאינן משקפות את יכולותיהם של מרבית המבוגרים בעלי המוגבלות השכלית. לפיכך הישארותם של מבוגרים בעלי מוגבלות שכלית לבד ללא בני זוג נתפסת כנורמטיבית לאוכלוסיה זו. תשובות נבדקי המחקר הנוכחי שוברות מיתוסים ומצביעות על כך שקיימת מודעות לזוגיות ומיסוד קשרים באוכלוסיה זו.

אם כך נשאלת השאלה, מדוע מרבית בעלי המוגבלות השכלית אינם מצליחים לממש את הזוגיות בפועל. מנתוני האגף לטיפול באדם המוגבל בשכלו וכן מנתונים מארגון ית"ד ידוע על בין 20-30 זוגות נשואים בקרב בעלי מוגבלות שכלית מתוך כלל האוכלוסיה במדינת ישראל. פחות מאחוז מכלל אוכלוסיית בעלי המוגבלות השכלית. מרבית הזוגות הללו נישאו בשני העשורים האחרונים (עמותת ית"ד, 2012) אך מרבית בעלי המוגבלות השכלית אינם מצליחים לממש זוגיות ונישואים. השאלה העומדת במוקד מחקרנו היא "מדוע?".

סיבות ליחידאות על פי תיאוריות פסיכולוגיות

תיאוריית ההתקשרות (Hazan & Shaver, 1987; Bowlby, 1982/1969)

גישתם של Hazan and Shaver (1987) מסתמכת על תיאוריית ההתקשרות ומשייכת דפוסי קשר ואהבה לבני המין השני בבגרות כתוצר של התנסויות בגיל הינקות. Cassidy and Shaver (2008) מתארים את ההתנסויות החברתיות עם בני המין השני ועם חברים קרובים בהתבגרות ובבגרות כמאפשרים טרנספורמציה בהתקשרות מההורים אל החבר בן המין השני. קשריהם של בעלי התקשרות 'בטוחה' מתאפיינים ברגשות אמון בן הזוג, הם מוגדרים כמחפשי קרבה ומאמינים בקשר קרוב, חשים בנוח במערכות יחסים הכוללות תלות הדדית ולא חוששים באופן תמידי וקיצוני מנטישה או התקרבות אל האחר. בעוד שבעלי התקשרות לא בטוחה (חרד ונמנע) חשים שלא בנוח עם אינטימיות מאחר וקרבה יתרה מאיימת עליהם, הם מתקשים לתת אמון בבן/בת הזוג, או לחילופין, מעוניינים בקרבה אך מקיימים מערכות יחסים סימביוטיות מחשש שבן זוגם יעזוב אותם. יחידאות, על פי תיאוריית ההתקשרות קשורה בהטמעתם של דפוסי לא בטוחים

בילדות שלהם השפעה על היכולת לבסס זוגיות וקשר עם בני המין השני בבגרות (Feeney & Noller, 1990; Mikulincer & Shaver, 2003).

על מנת לבדוק האם יהיה הבדל בין היחידאים למקיימי קשר זוגי בעלי מוגבלות שכלית בסגנונות ההתקשרות נעשה במחקרנו שימוש בשני שאלונים: שאלון לבדיקת סגנון ההתקשרות (טולמן, 1988; Hazan & Shaver, 1987) ושאלון רשתות יחסים (שולמן, 1998; Furman & Buhrmester, 1985).

מתוצאות ניתוחי השונויות בשאלון סגנון התקשרות עולה כי לא נמצאו הבדלים בסגנונות ההתקשרות 'בטוח', 'חרד' ו'נמנע' בין יחידאים למקיימי קשר זוגי. סגנון ההתקשרות הדומיננטי הוא הסגנון **הבטוח** בקרב כל משתתפי המחקר. עם זאת, נמצא הבדל ברשתות היחסים של שתי הקבוצות עם ארבע דמויות מרכזיות בחיים: אב/אם/חבר/מדריך, כפי שהדבר בא לידי ביטוי **בשאלון רשתות יחסים** (שולמן, 1998; Furman & Buhrmester, 1985). שאלון זה כולל רשומה של מספר דמויות התקשרות אמא, אבא, חבר טוב, אח. הנבדקים מתבקשים לדרג את מידת הזדקקות והתמיכה שהם מקבלים מהדמויות הנ"ל: "מי נותן לך הרגשה שאתה שווה?", "על מי אפשר לסמוך?".

תוצאות ניתוחי השונויות וניתוחי Post Hock מצביעים על הבדל בהיררכיית ההתקשרות בין הקבוצות כך שיחידאים מדווחים על קבלת תמיכה גבוהה יותר מהאם. ממצא זה הוא ייחודי ליחידאים ולא נמצא אצל מקיימי קשר זוגי. כמו כן, נמצא כי מקיימי קשר זוגי מדווחים על קבלת תמיכה גבוהה יותר מהאבא ומהחבר מאשר התמיכה שמקבלים היחידאים מדמויות אלו. כלומר, בקרב היחידאים התמיכה מהאם היא הדומיננטית ביותר ואילו בקרב מקיימי קשר זוגי התמיכה מהאב והחבר היא דומיננטית ביותר. הדיון שלהלן ייסוב סביב מספר נושאים: א. כיצד ניתן להסביר את ההבדלים בין שתי הקבוצות ברשתות היחסים עם הדמויות הקרובות? ב. כיצד ניתן להסביר את הדומיננטיות של סגנון ההתקשרות ה'בטוח' בשתי הקבוצות?

א. הבדל בין שתי הקבוצות ברשתות היחסים עם הדמויות הקרובות

הדומיננטיות של הקשר עם האב והחבר אצל בעלי הקשר הזוגי שנמצאה במחקרנו הולמת תוצאות מחקרים שנערכו באוכלוסיה הכללית: במחקר שנערך באוכלוסיה הכללית בדקו Trinke and Bartholomew (1997) את רשתות היחסים בקרב יחידאים ומקיימי קשר זוגי (בעלי התפתחות תקינה) בגילאי 17-45. נעשה שימוש בשאלון ששימש במחקר הנוכחי (Furman &

(Buhrmester, 1985), נמצא הבדל בהיררכיית ההתקשרות בין יחידאים למקיימי קשר זוגי: יחידאים מיקמו את יחסיהם עם האם לפני שאר דמויות ההתקשרות בעוד שמקיימי קשר זוגי מיקמו את בן הזוג והחבר לפני שאר דמויות ההתקשרות.

בסדרת מחקרים (Dalton, Benson, Arditti, Reguero De Atilies, & Smith, 1992; Frick-Horbury, & Kitzman, 2006; Franz, McClelland, & Weinberger, 1991; Grossman et al., 2002) השתתפו מתבגרים ובוגרים בעלי התפתחות תקינה, ונמצא כי לאופי הקשרים של מתבגרים ובוגרים עם אמהותיהם ואבותיהם השפעה שונה על יצירת קשרים עם בני זוג בבגרות. לדוגמה: במחקר אורך שערכו Frantz et al. (1991) נבדק הקשר שבין תפקודי האם והאב בגיל הרך לבין ההישגים החברתיים והיכולת ליצור זוגיות בבגרות. קבוצת המחקר מנתה 99 משתתפים והוריהם. המחקר נערך בשתי נקודות זמן בחיים: בגיל 5 ובגיל 41. בגיל 5 נערכו ראיונות עם ההורים שבדקו מדדי הורות. ממדי ההורות אצל האם כללו: נוקשות, תגובתיות כלפי תוקפנות, מידת תלותיות הילד בהורה, תגובתיות כלפי מיניות הילד, שביעות רצון מהתפקיד. אצל האב, מידת המעורבות בגידול הילד, סמכות הורית, חמימות. בגיל 41 – הועברו שאלונים לילדים שבגרו ובהם נבדקו: ההישגיות חברתית בהתייחסות להישגי חיים ומידע לגבי נישואים וקשרי חברות וכן סולם להערכת היחסים עם האחרים הבודק תקשורתיות (communication), חמימות (warmth) וחברותיות (companionship). נערכה הצלבה ונבדקו מתאמים בין תשובות ההורים לבוגרים. נמצא כי בוגרים שספגו חמימות אבהית בילדותם (כשהיו בני 5) ביססו זוגיות והיו בעלי מערכת נישואים מספקת, גידלו ילדים והיו מעורבים בקשרים חברתיים משמעותיים עם אחרים, באופן גבוה יותר מבוגרים שדיווחו בילדותם על מידת חמימות פחותה מצד האב (Dalton et al., 2006; Frank, Stolarski, & Scher, 2006; Sagi, Koren-Karie, Gini, Ziv, & Joels, 2002).

במחקרם של Dalton et al. (2006) נבדקה באופן רטרוספקטיבי איכות הקשרים עם ההורים של 75 סטודנטים בני 19 שחלקם רווקים וחלקם מקיימי קשר זוגי. כמו כן, נבדקה איכות הקשרים עם החברים. הועברו שאלונים להורים ולסטודנטים עצמם. להורים הועבר שאלון לבדיקת סגנון הטיפול והמסירות ההורית (Descriptions of parental caregiving style) של Hazan and Shaver (1986, 1994) בו נדרש ההורה להעריך את המסירות ההורית שלו ולסווגה לאחד מבין שלוש סגנונות התקשרות: בטוח, נמנע וחרד. כמו כן, נבדקה איכות הקשר של הסטודנט עם האם והאב ועם בן הזוג גם כן בהתייחס לשלושת סגנונות ההתקשרות: בטוח, חרד

ונמנע. נמצא כי למרות שרוב המשתתפים דרגו את האם כמטפלת העיקרית, לאב היה תפקיד חשוב יותר משל האם בהטמעת האמונה בקרב הילדים לגבי יכולתם לבסס זוגיות בעתיד. אצל סטודנטים שדרגו את חוויות הילדות עם האב בציון גבוה נמצאה אמונה גדולה יותר ביכולת לבסס זוגיות בעתיד מאשר אצל סטודנטים שדרגו את חוויות הילדות עם האב בציון נמוך, כדלהלן:

"Fathers' parenting behaviors were associated with the quality of young adult's relationships with a romantic partner. Furthermore, young adults who provided more positive rating of the parenting they experienced in childhood also reported greater belief in their ability to form secure and close relationships with others. Fathers' parenting appeared more strongly related to these beliefs than did mothers' parenting" (Dalton et al., 2006, p. 14).

ממצאים אלה ניתנים להסבר על ידי ההבדלים בתפקידי האם והאב ובתפיסתם בעיני ילדיהם. לדעת חוקרים (Blankenhorn, 1995; Dempsey, 2000; Maller, Charles, Neupert, & Almeida, 2010), לאם תפקיד משמעותי בסיפוק צרכים פיסיים, צרכי הביטחון והצרכים הרגשיים של ילדיה ואילו מעורבות האב מחזקת את הילד בתחום האקדמי, בקשרים חברתיים ובתפקוד החברתי-רגשי. האב מציב אתגרים מנטליים עבור הילד ומזמן התנסויות חדשות ובלתי מוכרות (פלח גליל, 2009; Grossman et al., 2002; Lamb, 2004; Tamis-LeMonda, 2004; Shannon, Cabrera, & Lamb, 2004). מהחוקרים הבולטים שהתייחסו להשפעת הקשר עם האב על התפתחות הילד (Lamb, 2004; Lewis & Lamb, 2003; Tamis-LeMonda, 2004; Shannon, Cabrera, & Lamb, 2004) טוען כי לאב תפקיד משמעותי בפיתוח העצמאות של הילד. הקשר עם האם נסוב סביב אירועי החיים בתוך הבית ואילו הקשר עם האב מתמקד בהתרחשויות מחוץ לבית. ליחסים עם האבות השפעה רבה על איכות החיים הפסיכולוגית של הילד ועל רמת הסתגלותו. מעורבות גבוהה של האב בגידול הילד מנבאת שביעות רצון גבוהה יותר ביחסים עם בני זוג (Lamb, 2004).

עד כה התייחסנו לתפקיד האב בגידול ילדים ובהשפעתו על הקשר הזוגי באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה. נשאלת השאלה האם זוהי תמונת המצב גם באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית.

הספרות המקצועית העוסקת בהורות לילדים בעלי מוגבלות שכלית (חלו, 2006; פניגר-שאל, 2011; Kornblatt & Heinrich, 1985; Wikler, Wasow, & Hatfield, 1981), מתמקדת בדרך כלל במשבר העובר על הורים לילדים עם צרכים מיוחדים בכלל ובעלי מוגבלות שכלית. בשנים האחרונות ישנה גם התייחסות להורות לילדים בעלי מוגבלות שכלית בתקופת ההתבגרות והבגרות. הפרספקטיבה של מחקרים אלה שונה לגמרי, והם מתמקדים במידת הלחצים והמצוקות, בהתמודדות עם קבלת שירותים מתאימים, בחוסן ותמיכה בהערכות לקראת הזקנה ובשאלת ההוצאה מהבית בגיל מבוגר (וודינסקי, 2003; כהן חבושה, 1999; Seltzer & Krauss, 1984). מחקרים ספורים עסקו באינטראקציה בין הורים לילדים בעלי מוגבלות שכלית אך הם התמקדו בתקופת הינקות והילדות. מעניין לציין כי מרבית המחקרים מתמקדים באם, כאשר הם מצביעים על מעורבות גדולה יותר של האם בטיפול בילד בעל מוגבלות שכלית ועל חוסן גבוה יותר של האם משל האב (ברוכין, 1990; ויסמן, 1991; Glidden, 2004; Folbre & Bittman, 2004; Billings, & Jobe, 2006).

במחקר חדשני שנערך בישראל (עצבה-פוריה וברק-לוי, 2011) נבדק לראשונה תפקיד ומעורבות האב בטיפול בילד עם מוגבלות שכלית. נמצא כי אבות לילדים עם מוגבלות שכלית מעורבים פחות בטיפול בילדיהם מאשר אבות במשפחות ללא מוגבלות שכלית. יחד עם זאת, נמצא כי מעורבות גבוהה של האב משפיעה על רמת תגובתיות הילד אל האב באינטראקציות משותפות, כאשר מעורבות האב בטיפול בילד נמוכה, שותפות הילד באינטראקציה עם האב נמוכה משמעותית. כאשר האבות מעורבים בטיפול, מראים הילדים עם מוגבלות שכלית מעורבות גבוהה עם האב ואף יותר, ממעורבות ילדים ללא מוגבלות שכלית עם אבותיהם. כמו כן, מעורבות נמוכה של האב השפיעה גם על מעורבות האם: מעורבות נמוכה של האב בטיפול מובילה למעורבות יתר של האם בטיפול. תוצאות מחקרן של עצבה-פוריה וברק-לוי (2011) ותוצאות מחקרנו מרמזים על חשיבותו של הקשר עם האב והשפעתו על התנהגות האדם עם המוגבלות השכלית. בעוד שמחקרה של עצבה פוריה מתמקד בהשפעתו של האב בתקופת הילדות מחקרנו מצביע על אפשרות שלקשר עם האב השפעה על ביסוס קשרי זוגיות בבגרות.

קשר גבוה יותר עם האב בקרב היחידאים שנמצא במחקרנו, מצביע כפי הנראה על הגנת יתר מצד האם. גם כאן תוצאות מחקרנו הן בהלימה לתוצאות מחקרן של עצבה-פוריה וברק-לוי (2011) המרמז על השפעת המעורבות השונה של שני ההורים על תפקוד הילד. בשיחות שערכנו, במהלך העברת השאלונים, עם היחידאים ועם מקיימי קשר זוגי עלו תמות המחזקות את ממצאי

המחקר הכמותי: "... וכשחזרנו הביתה הוא (אבא) שאל אותי "מה קורה" אמרתי: אבא, אני מאוהבת. הוא אמר: איזה יופי. תזמינו אותו אלינו, אני יכול להסיע אותו במכונית שלי" (בקשר זוגי). "...אמא דואגת דואגת, לא מרשה לי חתונה. אסור, אסור" (יחידאית). "...אמא שלי חושבת שפה הכי טוב לי (בהוסטל), פה יש לי חברים ... בסוף שבוע אני בא לאמא הביתה (יחידאי). "אמא לא מרשה כי צריך להיזהר מאנשים שלא מכירים" (יחידאי).

יש לציין כי מחקרנו התמקד בבדיקת רשתות היחסים של בעלי המוגבלות עצמם. לא נבדקה הפרספקטיבה ההורית. על כן קשה לדעת מן המחקר הנוכחי מהו ומה היה טיב הקשרים של משתתפי המחקר עם הוריהם ואת השפעת הקשרים הללו על יחסים זוגיים בגיל המבוגר. במחקרים עתידיים כדאי לבדוק גם את עמדות ההורים בנושא זה ולהצליב בין עמדות ההורים וילדיהם בנושא זה.

ממצא נוסף עולה משאלון רשתות יחסים מצביע על רשת יחסים גבוהה גם עם החבר בקרב בעלי הקשר הזוגי. גם ממצא זה הולם תוצאות מחקרים שנערכו באוכלוסיה הכללית, בהם נמצא קשר גבוה עם חבר בקרב מקיימי קשר זוגי מאשר בקרב יחידאים (Trinke & Bartholomew, 1997). הקשר עם החבר שנמצא במחקרנו בקרב מקיימי קשר זוגי, מצביע על כך שהם עצמאיים יותר מאשר עמיתיהם היחידאים, פתוחים יותר להתנסויות חברתיות וליצירת קשרים עם חברים, העשויים לזמן להם הכרויות חדשות ולסלול את הדרך להכרות רומנטית.

ב. הדומיננטיות של סגנון ההתקשרות ה'בטוח' שנמצא אצל כלל משתתפי המחקר

במחקר הנוכחי לא נמצאו הבדלים בדפוס ההתקשרות בין יחידאים למקיימי קשר זוגי. שאלה נוספת העומדת במוקד הדיון היא כיצד ניתן להסביר את העדר ההבדלים בסגנון ההתקשרות בקרב נבדקי המחקר ואת העובדה שאצל כולם הסגנון הדומיננטי הוא הסגנון הבטוח. נראה כי הסגנון ה"בטוח" שאפיין את כלל משתתפי מחקרנו הוא מעבר לסטטוס והוא מבטא את תחושתם הפנימית של אנשים עם מוגבלות שכלית ללא קשר כאמור לעובדה אם הם מקיימי קשר זוגי. תוצאות מחקרנו הולמות ממצאים אחרים בהם נמצא באופן מפתיע סגנון 'בטוח' בקרב בעלי מוגבלות שכלית: כך לדוגמה, מחקרים של De Schipper, Stolk, and Schuengel (2006) בדקו התקשרות של ילדים בעלי מוגבלות שכלית בגילאים 4-12 כלפי מטפלים במרכז טיפולי יומי, נערכו תצפיות ונעשה שימוש בשאלון Q-sort (AQS) – שאלון לבדיקת איכות ההתקשרות ודפוס ההתקשרות בין הילדים לצוות. המחקר מצא דפוס בטוח בקרב כל הילדים. לדעת עורכי המחקר,

הקשר הנרקם בין מטפלים מקצועיים המלווים את בעלי המוגבלות השכלית מאפשר בניית מודל עבודה פנימי לקשרים בטוחים בבגרות. במחקרנו, רוב המשתתפים היחידאים ומקיימי הקשר הזוגי מתגוררים במסגרות חוץ ביתיות, הוסטלים או דיור מוגן. הדיירים נמצאים בקשר יומיומי עם דמויות הטיפול התומכות ומסייעות לאורך השנים. הם מבליים מספר רב של שעות עם מטפלים בעלי ניסיון בטיפול באנשים עם צרכים מיוחדים. הצוות המטפל עובר הדרכה כיצד להעצים ולחזק את הביטחון והדימוי העצמי של בעלי המוגבלות השכלית. יתכן שהדפוס הבטוח שאפיין את כלל משתתפי המחקר משקף קשרי אמון וקרבה שפיתחו הבוגרים בעקבות אינטראקציה יומיומית עם דמויות הטיפול.

אשר למשתתפי המחקר המתגוררים בבית: במחקר אורך בדקו Iwaniec and Sneddon (2001) את הגורמים המשפיעים על דפוס ההתקשרות בקרב 44 ילדים שאובחנו כבעלי עיכוב התפתחותי בגיל הרך ולאחר 20 שנה. אצל 14 ילדים חל שינוי בדפוס מדפוס לא בטוח לדפוס התקשרות בטוח. רק אחד נמצא עם דפוס חרד בבגרות, בעוד שבילדות תשעה מבין הילדים אותרו כבעלי דפוס חרד. תוארו אירועי חיים כדוגמת הולדת ילד עם מגבלה הגורמים לשינוי משמעותי באינטראקציה עם הסביבה ולקבלת תמיכה רגשית של ההורים ושל הילד. מתוצאות המחקר עולה כי כתוצאה מהתמיכה שקבלו הילדים מהוריהם במשך השנים הפך דפוס ההתקשרות של בעלי העיכוב ההתפתחותי והוריהם לבטוח.

לסיכום, השערת המחקר כי סגנון ההתקשרות בקרב מקיימי הקשר הזוגי יהיה סגנון התקשרות בטוח ובקרב היחידאים ימצאו סגנונות התקשרות לא בטוחים, חרד ונמנע נדחתה. מתוצאות המחקר עולה כי בקרב היחידאים ומקיימי הקשר הזוגי נמצאו דפוסי התקשרות בטוחים. השערה נוספת התייחסה להיררכיית ההתקשרות עם הדמויות השונות – אוששה, נמצא הבדל בהיררכיית ההתקשרות עם הדמויות השונות: אם, אב, מדריך וחבר: יחידאות מנקודת מבטן של תיאוריית ההתקשרות נובעת מרשת יחסים גבוהה יותר של היחידאי עם דמות האם. כפי הנראה קשר חזק מדי עם האם מפריע ליצירת זוגיות. קיימת גוונות יתר מצד האם, בעוד שרשת יחסים גבוהה עם האב שנמצאה בקרב מקיימי הקשר הזוגי כפי הנראה מצביעה על אופי קשרים שונה עם האבות בבגרות גם בקרב בעלי מוגבלות שכלית.

תיאוריית האינטימיות של Erikson (1963)

פן נוסף לבדיקת תופעת היחידאות באוכלוסיית בעלת מוגבלות שכלית נבדק באמצעות תיאוריית האינטימיות של Erikson. לפי Erikson, קיימים שמונה שלבי התפתחות לאורך החיים, בכל שלב נדרש האדם לפתרון קונפליקט המאפשר מעבר לשלב התפתחותי הבא. פתרון הקונפליקטים נעשה תוך יחסי גומלין של האדם עם סביבתו. במחקרנו התמקדנו בקונפליקט המאפיין את שלב הבגרות המוקדמת ומשמעותו השגת אינטימיות ויכולת לחשיפה עצמית (Seligman & Shanok, 1996) ליכולות אלה תפקיד מרכזי ביצירה ושימור מערכות יחסים, ביסוס אינטימיות עם בני המין השני וחיזוק קשרי נישואין (Shulman, 1993). אי פתרון הקונפליקט, משמעותו בידוד וקשיים ביצירת קשר רגשי עם האחר הנחוה כמאיים (Seligman & Shanok, 1996). במחקר הנוכחי נעשה שימוש בשאלון חשיפה אינטימית בקשרים בין-אישיים (Shulman, Laursen, Kalman, & Karpovsky, 1997) ובשאלון אינטימיות – FIS (Descutner & Thelen, 1991). מטרת השאלונים היתה לבדוק האם קיים הבדל בין יחידאים למקיימי קשר זוגי ביכולת לבסס קשרים אינטימיים עם חברים וביכולת לחשיפה עצמית בקשרים עם החברים. שאלון חשיפה אינטימית בקשרים בין-אישיים – Adolescent intimacy (Shulman et al., 1997), בדק שני מדדים הקשורים לתוכן ולמושג האינטימיות: 1. אינטימיות אישית – המתבטאת ביכולת לשתף את החבר בתכנים אישיים הקשורים ליחיד עצמו, לדוגמה: "האם אתה משתף את האחר במשהו שאתה לא אוהב במראה שלך", "האם אתה משתף את האחר בבעיות בריאות"; 2. אינטימיות חיצונית – המתבטאת ביכולת לשתף את החבר בתכנים אישיים הקשורים לאחר, לדוגמה: האם אתה משתף את החבר בכך שאתה מקנא במישהו אחר", "האם אתה משתף את האחר בדברים שההורים שלך הרגילו אותך". שאלון אינטימיות (Descutner & Thelen, 1991) בדק שני מדדים המתייחסים למודליות (אופן שבו מתבצעת האינטימיות: 1. אינטימיות וורבלית – המתבטאת בשיתוף מילולי ברגשות ובמחשבות, לדוגמה: "עד כמה קשה/לפעמים/בכלל לא – לספר לחבר דברים שאתה מתביש בהם", עד כמה קשה/לפעמים/בכלל לא לדבר עם החבר על הקשיים שלך"; 2. אינטימיות פעילה – המתבטאת בעשייה משותפת וביוזמה, לדוגמה: "עד כמה קשה/לפעמים/בכלל לא – לעזור לחבר כשהוא בבעיה".

הדיון שלהלן יתמקד בשלושה נושאים: א. הציונים הגבוהים אותם קיבלו כלל משתתפי המחקר במדדי האינטימיות; ב. ההבדלים במדדי האינטימיות בזיקה למגדר; ג. העדר ההבדלים במדדי האינטימיות בין יחידאים למקיימי קשר זוגי.

1. מתוצאות שאלוני האינטימיות בולטים ציוניהם הגבוהים של כלל משתתפי המחקר במדדי האינטימיות. בשתי הקבוצות ממוצע הציונים נע בטווח 2-3 בסולם בן שלוש דרגות. כלומר, בקרב כלל המשתתפים קיימת יכולת נאותה ליצירת קשרים קרובים ואינטימיות עם חברים. ממצא זה מדגיש כי מבוגרים עם מוגבלות שכלית, ללא קשר לסטטוס יחידאי או מקיים קשר זוגי מסוגלים ליצירת יחסי אינטימיות עם בני המין השני. מרבית המחקרים שבדקו אינטימיות בקרב מבוגרים עם מוגבלות שכלית התייחסו להיבט אחד של האינטימיות, המתבטאת בקרבה פיזית גופנית בין בני זוג, נבדקה יכולתם של בעלי המוגבלות השכלית להיות בקשרים מיניים ונחקרה התפתחותם בתחום זה (Cheng & Udry, 2005; Healy, McGuire, Evans, & Carley, 2009; Kijak, 2011; McCabe & Cummins, 1996). במחקר הנוכחי נבדק מושג האינטימיות בהקשר ליכולתו של היחיד להיות בקשרים משמעותיים, עמוקים, אמפתיים ומכילים עם אדם אחר לאו דווקא בן המין השני, אינטימיות שמשמעותה שיתוף האחר בפחדים ויכולת האזנה והכלה לצרכי האחר (Cassidy, 2001). יכולתם של הנבדקים לשותף את חרייהם בכישלונות שחוו, בפחדים כמו גם להקשיב לצדדים אלו אצל האחר – השתקפה באופן ברור מתוצאות שאלוני האינטימיות. מחקרים רבים התייחסו, כאמור, למבוגרים בעלי המוגבלות השכלית כאל ילדים שטרם התבגרו וככאלה טרם הבשיל בהם הרצון לקשר אמפתי עם האחר (Jahoda & Markova, 2004; May & Simpson, 2003; Pueschel & Scola, 1988). המחקר הנוכחי שולל הנחה זו ורואה בבעלי המוגבלות השכלית בוגרים המסוגלים לקשר משמעותי עם האחר, קשר אינטימי הכולל אלמנטים של נתינה וקבלה, אמפתיה והכלה.

2. ההבדלים בזיקה למגדר – תוצאות ניתוחי השונות וניתוחי ה-Post hoc מצביעים על הבדלים מגדריים בין כלל הנשים והגברים מעבר לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי): בקרב הגברים, מדד האינטימיות הפעילה גבוה באופן מובהק ממדד האינטימיות הוורבלית. בקרב הנשים לא נמצאו הבדלים במדדי האינטימיות. ממצא זה זהה לממצאי מחקרים שנערכו באוכלוסיה הכללית (Hook, Gerstein, & Gridley, 2003; Tannen, 1990; Twohey & Ewing, 1995), בהם נמצאו גם כן הבדלים מגדריים בסוג האינטימית. האינטימיות הגברית שונה מהאינטימיות הנשית. אינטימיות גברית מתבטאת בדרך כלל ברמה גבוהה יותר של עשייה משותפת בונה

אמון, בילויים משותפים ועזרה פרקטית בעת הצורך. האינטימיות הנשית מתבטאת בחשיפה אישית הכוללת שיחות סביב קשיים ובעיות, שיתוף ברגשות לצד עשייה משותפת כמו בילוי משותף ועזרה בעת הצורך. להלן נציג מספר דוגמאות: מחקרם של Heller and Wood (1998), בדק הבדלים מגדריים ביכולת לאינטימיות בקרב חמישים זוגות נשואים. כל משתתף ענה על שאלון בו נמדדה האינטימיות בחמישה מימדים: אינטימיות חברתית, אינטימיות רגשית, אינטימיות מינית, אינטימיות קוגניטיבית ואינטימיות בשעות הפנאי. הנבדק נדרש גם לנבא כיצד בן/בת זוגו יענו על השאלון. אצל הנשים נמצאה יכולת גבוהה יותר לאינטימיות רגשית מאשר בקרב הגברים. הן היו בעלות יכולת גבוהה לנבא את רגשות בן הזוג, בעוד שבקרב הגברים נמצאה אינטימיות בשעות הפנאי גבוהה יותר מאשר בקרב הנשים. לפי Duck and Wood (2006), האישה נושאת את עיקר הנטל להצלחת הקשר הזוגי, בזכות יכולתה הגבוהה יותר לקומוניקציה רגשית. נשים ערות יותר מגברים לתנודות באיכות הקשרים האינטימיים המניעות אותן לעיסוק מחשבתי בקשרים ובעקבות כך לקיום דיאלוג ושיח על מנת לפתור קשיים ובעיות. מבחינה זו ממצאי מחקרנו מצביעים על תופעה נורמטיבית של הבדלים מגדריים באופן ביטוי האינטימיות – הדומה לזו שבאוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה.

3. העדר הבדלים בין יחידאים למקיימי קשר זוגי בכל מדדי שאלוני האינטימיות – מניתוחי ה-ANOVA עולה כי לא נמצאו הבדלים במדדי האינטימיות בזיקה לסטטוס (יחידאי/קשר זוגי). בהתבסס על שלבי גיבוש הזהות שהגה Erikson – מחקרים באוכלוסיה הכללית מדגישים כי יצירת אינטימיות מהווה שלב משמעותי ביכולת האדם לקיים מערכת יחסים זוגית. משמעותה, הפחתה בהשפעתה של הקבוצה והיערכות של האדם ליצירת קשר רגשי עם אדם אחד, אינטימיות – הכוללת פתיחות ויכולת לחשיפה תוך התמודדות עם הפחד מאיבוד הזהות בעת כניסת בן זוג לחיים. העדר יכולת לאינטימיות מקשה על ביסוס יחסים עם בן זוג קבוע (Derlega & Grezlak, 1979; Lloyd, 2011; Seligman & Shanok, 1996).

כנאמר לעיל, השערת המחקר כי היכולת לאינטימיות בקרב מקיימי הקשר הזוגי תהיה גבוהה יותר מהיכולת לאינטימיות בקרב היחידאים נדחתה: העדר הבדלים בין הקבוצות במדדי האינטימיות וקיומם של מדדי אינטימיות גבוהים ודומים בשתי קבוצות המחקר מרמזים על האפשרות שהסיבה לתופעת היחידאות אינה תוצאה של העדר פתרון קונפליקט האינטימיות ובקרב היחידאים עם מוגבלות שכלית, קיימת מידת הפתיחות ויכולת החשיפה המאפשרים אינטימיות עם בן/בת זוג.

סיבות ליחידאות מנקודת מבטם של היחידאים עצמם

התיאוריות המודרניות שנסקרו בעבודה זו (Lesthaeghe & Moors, 2002; Reynolds et al., 2007) מתמקדות בתופעת היחידאות, מנקודת מבטם של הרווקים והרווקות – היחידאים עצמם. התיאוריות הללו הן תוצאה של שינויים שחלו במאה ה-20 בהתייחסות למושג המשפחה. שינויים אלה מאופיינים במעבר ממבנה מסורתי הכולל אם, אב וילדים ביולוגיים – למבנים משפחתיים מגוונים כגון: זוגיות ללא נישואים, נישואים פתוחים, משפחות חד הוריות, זוגות חד מיניים וכדומה (Thornton & Young DeMarco, 2001). חל שינוי בהתייחסות לתהליכים מגדריים שהינם שוויוניים יותר כיום כך שהפרנסה מוטלת על כתפי שני בני הזוג ולא רק על כתפי הבעל. אפשרויות תעסוקה נפתחו בפני נשים. קיימת שליטה מבוקרת בהבאת ילדים לעולם. בנוסף, קיום יחסים אינטימיים אין משמעותו הבאת ילדים לעולם (Scanzoni, Polonko, Teachman, & Thompson, 1989), ולכן אין צורך למסד קשרים זוגיים על מנת לקיים יחסים אינטימיים. במקביל לשינויים חברתיים אלו ניכר גידול משמעותי בצעירים, נשים וגברים הבוחרים בסטטוס הרווקות/יחידאות הם אינם חשים את הצורך והכמיהה להינשא ולבסס נישואים עם בן זוג אחד ובסיפוריהם בולטים מושגים כגון 'בשלות רגשית', 'עצמאות כלכלית' ו'מימוש עצמי' (Lahad, 2013). תיאוריית בחירה- הזדמנויות 'Choice and Lack of chance', מנסה לברר האם היחידאות נובעת מתוך החלטה אישית, מתוך בחירה בסטטוס זה (choice), או שהיא מצב אליו נקלע האדם עקב נסיבות חיי (chance) כתוצאה מקשיים במציאת בן/בת זוג מסיבות שונות (Reynolds et al, 2007; Sharp & Ganong, 2007). גישה תיאורטית זו משקפת את רוח התקופה ומתבוננת על תופעת היחידאות הגוברת מפרספקטיבה שאינה שיפוטית אלא כמנסה לעקוב אחר הסיבות לסטטוס זה.

כדי לבדוק מה דעתם של משתתפי המחקר על הישגותם יחידאים השתמשנו במתודה כמותית (שאלונים) ואיכותית (ראיונות). כאמור, נעשה שימוש בשני שאלונים.

'שאלון סיבות לנישואין' (שפירא, 1997) – שאלון זה כלל 10 סיבות שבעטיין אנשים רוצים להינשא ובו שתי קטגוריות. האחת מתייחסת לסיבות רגשיות לנישואים הקשורות למחויבות לבן זוג, מסירות ושיעור רצון מקשר ('אוהבים אחד את השני', 'רוצים קשר רגשי חזק'). השנייה, מתייחסת לסיבות פורמאליות/פרקטיות המתארות רווחים פרקטיים ופורמאליים העולים

מהנישואים וקשורות לצורך בקבלה חברתית ובהכרה רשמית מהחברה כזו שתכיר בזוגיות של בני הזוג באופן פומבי ("אתה רוצה שמישהו ידאג לך", "כי כולם מתחתנים אז גם אני"). שאלון זה יסייע לנו להבין את הסכימה הפנימית בקרב בעלי המוגבלות השכלית ביחס לחיי נישואין בהתייחס לציפיות רגשיות ופורמאליות-פרקטיות של בעלי המוגבלות השכלית מחיי נישואין. נוכל גם לדעת האם ציפיותיהם ריאליסטיות או שהם בנו להם תמונה אידיאלית ובלתי ריאליסטית לגבי חיי נישואין.

'שאלון תכונות רצויות בבן הזוג' (שחר, 1988) – כולל 13 תכונות המצופות מבני זוג ובו שתי קטגוריות: תכונות אישיות ומידות טובות (מצחיק, מתחשב ומבין, יודע לדבר יפה); תכונות המייצגות פרקטיות ועילות בחיי היומיום (שותף ועוזר בעבודות הבית, יש לו הרבה כסף, מצבו הכלכלי טוב). שאלון זה יסייע להבין את הסכמות הפנימיות והציפיות של בעלי מוגבלות שכלית מבן הזוג, האם הם מתמקדים רק בפן אחד, בשניהם והאם יש הבדל בציפיות מבני הזוג בין היחידאים לבעלי הקשר הזוגי. כמו כן, נבדוק האם הציפיות לגבי תכונות בן הזוג הן ריאליסטיות או שקיימת ציפיה בלתי ריאליסטית לגבי קיומן של מכלול התכונות אצל בן/בת הזוג.

חשוב לציין, כי שני השאלונים אינם בודקים ישירות האם היחידאות נובעת מסיבה רצונית של היחיד או מהעדר הזדמנויות, אולם ניתן באמצעותם לענות באופן חלקי על שאלה זו. שאלונים אלה מתבססים על הטענה כי אצל כל אדם קיימת 'סכימה', כלומר מודל פנימי אישיותי ומחשבתי לגבי המושג 'להיות נשוי' ולגבי משמעות הקשר הזוגי (Mayseless, 1995; Wamboldt & Reiss, 1989). סכימה זו משפיעה על התנהגות האדם בכל הקשור לנישואין/רווקות ומחויבות זוגית. האדם בונה לעצמו סכימה מחשבתית הכוללת דימויים, מחשבות, ציפיות, מניעים ודרכי התנהגות ביחס לחיי זוגיות ונישואין. הוא מצייד את עצמו ברציונל לגבי הסטטוס שבו הוא נמצא נשוי/לא נשוי והצלחתו לבסס זוגיות יציבה/לא יציבה. התשובות לשני השאלונים מהוות ביטוי לסכמות לגבי זוגיות ונישואים ועשויות לסייע לנו להבין את העולם הפנימי ואת השקפתם של בעלי המוגבלות השכלית כלפי זוגיות/נישואים או יחידאות. המתודה האיכותית בה נעשה שימוש – תרמה להבנת עולם הפנימי של הנבדקים ולחשיפת הסכימה בהקשר של יחידאות/זוגיות.

שאלון 'סיבות לנישואים' – תוצאות מחקרנו מצביעות על אינטראקציה בין סוג הסיבות לנישואים (רגשיות/פרקטיות) לבין הסטטוס (יחידאי/קשר זוגי). דהיינו, בעוד שמקיימי קשר זוגי העניקו משקל גבוה (המתבטא בממוצעים גבוהים) יותר לסיבות הרגשיות ($M = 2.42$) בהשוואה לסיבות הפרקטיות-פורמאליות ($M = 2.13$), היחידאים (נשים וגברים) העניקו משקל גבוה הן

לסיבות הרגשיות ($M = 2.57$) והן לסיבות הפרקטיות-פורמאליות ($M = 2.54$). כלומר, הציפיות של היחידאים מחיי נישואין גבוהות מאשר הציפיות של אלה שהינם מקיימי קשר זוגי.

תופעה דומה נמצאה בתוצאות שאלון 'תכונות רצויות בבן הזוג' – האינטראקציה בין המגדר (גברים/נשים) לבין הסטטוס נמצאה מובהקת. נמצא כי נשים יחידאיות העניקו משקל גבוה (מתבטא בממוצעים גבוהים) הן לתכונות המייצגות אופי ומידות טובות והן לתכונות יעילות בחיי היומיום ($M = 2.81$). לעומתן, נשים בקשר זוגי ציינו את סוגי תכונות אלו בציונים נמוכים יותר ($M = 2.50$). בקרב הגברים בשאלון זה בלבד, נמצאו ציונים גבוהים בשתי הקבוצות ולא נמצאו הבדלים בין שני סוגי התכונות.

הציפיות של נשים יחידאיות מבן הזוג גבוהות והן מעוניינות לראות בבן הזוג את מירב התכונות. לעומתן, נשים בקשר זוגי היו מתונות יותר בציפיותיהם מבן הזוג. יתכן והתופעה קיימת גם בקרב הגברים, אך באופן מתון יותר, כך שתופעה זו באה לידי ביטוי גם בקרב הגברים רק בשאלון סיבות לנישואים.

ממצאי שני השאלונים עולה מגמה זהה המצביעה על ציפיות גבוהות בהקשר של סיבות לנישואין והן בהקשר של תכונות אצל בן/בת הזוג בקרב היחידאים בהשוואה למקיימי הקשר הזוגי. היחידאים התקשו לברור את 'המוץ מן התבן' במשמעות מה אני רוצה ביותר, מה טוב עבורי ומה טוב עבור חיי נישואין. לעומת זאת, מקיימי הקשר הזוגי התמקדו בעיקר בסיבות הרגשיות לנישואים. יתכן כי בקרב מקיימי הקשר הזוגי סכימת הזוגיות והנישואין ריאליסטית ומאוזנת יותר מאשר בקרב היחידאים. קיימת אצלם היררכיה ביחס לציפיות מחיי נישואין ומבן הזוג והם מבינים ש'לא ניתן להשיג את הכל'. בקרב היחידאים לעומתם, סכימת הזוגיות והנישואין הינה בלתי ריאליסטית, 'פנטזיונרית' בבחינת 'סינדרלה והאביר על הסוס הלבן'.

מהאמור לעיל עולה כי היחידאות בקרב בעלי המוגבלות השכלית אינה נובעת מתוך בחירה אלא כתוצאה מהעדר הזדמנויות. הם אינם יכולים למצוא בני זוג כיוון שדרישותיהם גבוהות מדי והם אינם מוכנים להתפשר. גם הציפיות מחיי נישואין גבוהות מדי. ההבדל בסכימת הזוגיות בין היחידאים למקיימי הקשר הזוגי יכול להיות מוסבר במידת החשיפה למידע נגיש בנושאים אלה לאוכלוסייה בעלת מוגבלות שכלית. במחקר איכותני בקרב 34 מבוגרים עם מוגבלות שכלית נבדק האופן שבו מבוגרים עם מוגבלות שכלית חווים יחסים אינטימיים וקשר מיני עם בן/בת זוג (Lesseliers & Van Hove, 2002). מצטיירת תפיסת עולם ילדותית כלפי זוגיות ונישואים אצל בעלי מוגבלות שכלית המתבטאת בהעדר ידע מציאותי ומדויק בכל הקשור ליחסים אינטימיים

וקשר עם בן/בת זוג. תפיסת עולמם 'ורודה' ומשוללת את המורכבות והרבגוניות המאפיינים שלב חיים זה של יצירת זוגיות. מצב זה מקשה על יצירת קשר עם בן/בת זוג, והם נתקלים בקשיים רבים בבואם לבסס קשרי זוגיות. החוקרים מדגישים כי הגורם לתפיסה זו אינו עצם המגבלה אלא הסביבה המחנכת. הם ניזונים ממדיה וסיפורי ילדים בלתי מותאמים לגילם הגורמים להתייחסות סטריאוטיפית ושטחית כלפי נושאים אלו. גם כאשר קיימת התנסות בקשר זוגי – היא אינה מלווה בהדרכה ובסיוע לפתרון קונפליקטים והתמודדות עם המורכבות הכרוכה בשינוי הסטטוס. יתכן ואצל מקיימי הקשר הזוגי (מיעוט מכלל אוכלוסיית המוגבלים בשכלם), התאפשרה הנגשה של הידע לאורך השנים וליווי הזוגיות (על ידי ההורים או העובדים במסגרות) עד ליצירת מסוגלות ומוכנות לביסוס קשרים זוגיים.

סכימת זוגיות/הראיונות האיכותיים – השאלונים והראיונות ניתנים להסביר גם על ידי ה'עמדה' ומרכיביה. מושג העמדה מוגדר כנטייתו של האדם להגיב בדרך מסוימת כלפי גירוי והיא מבטאת את יחסו כלפי אובייקט מסוים: נושא, רעיון, אדם, פעולה וכדומה (Ajzen, 2001). בספרות מבחינים בין שלושה מרכיבים עיקריים של העמדה: מרכיב קוגניטיבי, רגשי והתנהגותי (Feldman, 1993; Freedman, Carismith, & Sears, 1970; Levi-Segev & Herts-Lazarowitz, 1974; McDavid & Harari, 1986). המרכיב הקוגניטיבי מבטא את התפיסות המחשבות הידיעות והאמונות שיש לאדם כלפי אובייקט מסוים, המרכיב הרגשי מבטא את ההתייחסות הרגשית לאובייקט, המרכיב ההתנהגותי מבטא את התנהגות האדם בפועל כלפי אותו אובייקט. להלן נתייחס לעמדות הנבדקים במחקרנו כלפי נישואין על פי שלושת מרכיבי העמדה.

המרכיב הקוגניטיבי – מתוצאות מחקרנו עולה כי מבחינה קוגניטיבית סכימת הזוגיות של יחידאים אינה ריאליסטית בהשוואה לזו של מקיימי הקשר הזוגי. הדבר משתקף באמירותיהם של היחידאים ובתשובותיהם לשאלה "אם תתחתן, מה יהיה אחרת?": "...חתך הורס חכם ... יביא כסף ... גור לבד בבית רק אנחנו יהיו 10, 5 ילדים" / "בית ואוטו. שהבעל יסיע אותי באוטו למלון ... "קוּזי, בריכה, מסעדה" / "עם אישה זה לא ככה כמו עכשיו. זה כל הזמן היא תבשל לי, יהיו לנו ילדים, האישה שלי תיקח אותם לגן ילדים אני עובד פה במאפיה של שופרסל". בקרב מקיימי הקשר הזוגי המחשבות על נישואים בעתיד הן ריאליסטיות: "כמו עכשיו רק טבעת" / "מסיבה גדולה ... חברים ... גור ביחד בחדר בהוסטל לא כמו עכשיו (כל אחד בחדר אחר)" / "לכל מקום כמעט נלך ביחד. זה לפעמים מעצבן אותי ..." / "סרט, פיצה, אצל ההורים שלי אצל אמא ואבא שלה אחר כך" / "שרבים אבל לא יכולים ללכת לשום מקום. אז מדברים עם חנה (אם בית)

... עוזרת למריבות". היחידאים מצהירים כי הם רוצים להינשא ומתארים את חיי הנישואים בתמונה אוטופית ובאופן חיובי. תוצאות שאלוני 'סיבות לנישואין' ו'תכונות בן הזוג' מחזקים את ההבנה לגבי סכימה בלתי ריאליסטית בקרב היחידאים. היחידאים ציינו את כל הסיבות באותה מידת חשיבות ללא היררכיה או מדרג ביניהן. אצל מקיימי הקשר הזוגי הסיבות הרגשיות קדמו בחשיבותן לסיבות הפראקטיות. ממצא זה נמצא גם ביחס לתכונות המצופות מבן/בת הזוג. היחידאיות מצפות שבבן הזוג ימצאו כלל הסיבות, ואילו ציפיותיהן של מקיימות הקשר הזוגי נמוכות יותר ומשקפות תפיסה ריאליסטית. המתבטאת במתן ציונים גבוהים לכלל הסיבות לנישואים ובציפייה שבבן הזוג ימצאו כלל התכונות האפשריות.

המרכיב הרגשי – חוסר אונים בקרב היחידאים. מתוצאות המחקר ניכר הבדל בהתייחסותם של שתי הקבוצות לזוגיות: כל בעלי הקשר הזוגי משתמשים בתיאורי רגש חיוביים כאשר הם מדברים על זוגיות, בהתייחס לעבר, להווה ולעתיד: "אני מרגישה אושר בלב עם ד"/ "הכל התחיל בבית ספר ג. שם הכרנו. תמיד שראיתי אותו היה לי שמח וטוב בלב. הוא הנשמה התאומה שלי" "מדברים, משחקים רואים טלוויזיה ביחד... לפני זה הייתי לבד. רק חלמתי על אהבה. היום ד. מפנק, דואג לי. אם אני חולה וואו. אין דברים כאלה. מכין לי תה ועוגיות. אומר לט. שתביא את הרופא. לא זו. זה כיף לי שיש אותו" "תמיד שראיתי 'אהבה מעבר לפינה', התוכנית, ראיתי נשיקות, חיבוקים, דיבורים כאלה... זה כיף. אני בוכה אבל לא בוכה בגלל שרע. זה עושה פירפורים בלב / "חלמתי שיש חתונה וכולם באים. ואני שם טבעת ואני שובר את הכוס והרב מתפלל ... זה החלום שלי. זה חלום טוב. בעזרת השם אם נמשיך ביחד עוד שנה שנתיים תהיה חתונה. כמו אחותי ואח שלי ואח אחר. בואי תראי באלבום...". / שהייתי קטנה בגן, בבית ספר רציתי חבר. זה מרגש בלב שלך". המחשבה על זוגיות מלווה בתיאורים חיוביים, בתחושת הגשמה עצמית ובתשוקה עזה למימוש נישואים. תחושת המרואיין כי זוהי משימת חיים הנוסכת בטחון וגאווה עבור הפרט. בלטה מספר היגדים המתייחסים לרגשות שעוררה בהם תקופת היחידאות: "לפני שהיה לי הבעל שלי. הייתי בודדה. אפילו שהיו לי הרבה חברות. היינו ביחד, סרטים משחקים וזה ... אבל היום שאני חושבת, הייתי לבד. היום לא. היום זה אחרת. אנחנו לא נפרדים לא לבד וזה העיקר" "הרוב פה אין להם חברים כמו לי שיש את ט. הם מסכנים לבד. אני בשבת הולך אליה הביתה, היא בשבת באה אלי. אנחנו מאושרים, אפילו שרבים לפעמים" "חברה וזה... מתאכזבים ובוכים אני רואה את אחות שלי. סתם".

לעומת זאת, אצל מרבית היחידאים המחשבה על זוגיות ונישואים מלווה בתחושות שליליות של פחד ממימוש זוגיות בשלב הנוכחי של החיים, תחושת חוסר בשלות נפשית ורצון לדחיית מועד

מימוש הקשר הזוגי. מצטיירת תמונה בה הזוגיות הינה שינוי שיגרור קשיים ומורכבויות. התבוננות פסימית המעוררת רגשות שליליים ובעיקר פחד מזוגיות. זוגיות היא עבור האחר ולא עבורם, הם זקוקים להגנה, לטיפול, להיות גדולים יותר, להתקדם – ואז יגיע הזמן... יתכן ורגשות שליליים כלפי מימוש זוגיות הבאים לידי ביטוי בעיקר בפחד המתבטא באופן ישיר ועקיף: באופן ישיר: "מה אני יגיד לך. זה מפחיד. תראי זה מפחיד. שאני יהיה גדולה יותר כן. כן. (חבר) / "אמא ואבא שלי אומרים לי שזה מסובך לחיות עם עוד מישהו. אני לא צריכה את זה בחיים שלי. מפחיד כזה דבר. ...גדול". ובאופן עקיף, הבאת נימוקים והסברים לדחינות מימוש הזוגיות: "עכשיו מוקדם לחבר" / "מסובך עכשיו. לא.. לא... אחרי שאני יהיה בגיל 50, 40" / "אולי שאני לא יגור כאן פעם אז כן. עכשיו זה לא טוב (חברה) / "בגיל 40 כן. היום שאני בן 30 אסור. מה פתאום. קודם עבודה, כסף, דירה, אחר כך אפשר". / דרך נוספת להסביר לעצמם מדוע זה לא אפשרי עכשיו, מתבטאת בתיאור מצבם הבריאותי המצריך טיפול מיוחד המונע אפשרות ליצירת זוגיות בשלב זה של חייהם: "לא אסור עוד (להתחתן), יש זמן. כי אני לוקח כדורים" / "פה דואגים לי לאפילפסיה, יש התקף דואגים לי תרופות, הכל...., לא יודע.. זה לא פשוט. רוצה חברה אבל מה יהיה ? צריך שידאגו לי. פה דואגים לי הרבה" / "זה בדיקות זה קופת חולים, זה זריקות. לא מתאים אישה. ככה פה יש לי הרבה חברות. כולם ביחד במקלה אצל ח. אבל אישה רק (כ)שאני לא יגור פה".

כלומר, אצל היחידאים קיים פער בין ההצהרה כי הם מעוניינים בקשר זוגי לבין תחושות הפחד המלוות את המחשבה על זוגיות: הם מצהירים כי הם רוצים חבר לחיים ומעוניינים להתחתן אך הלב אומר אחרת ומהווה כנראה מחסום למימוש הכמיהה.

המרכיב ההתנהגותי – 'פאסיביות' – מתוצאות מחקרנו מצביעות על פער בין יחידאים למקיימי קשר זוגי בהתנהגות בפועל ובהצהרות לגבי האופן שיש להתנהג על מנת להשיג זוגיות. מקיימי קשר זוגי נימקו את הסיבה ליחידאות בהעדר יוזמות מצד היחידאים. לדעתם, זוגיות היא תוצאה של חיפוש פעיל אחר בן זוג, של התנהגות אקטיבית: "אם רוצים חבר צריך להגיד, לחפש, לשאול" / "לכולם אמרתי שאני רוצה להתחתן, כולם. כולם. אח שלי, אמא שלי, דינה (אם בית). בסוף אריה (מדריך) עזר לי לשדוך של החבר שלי" / "לדבר בשביל למצוא" / "אם נגיד רוצים ליסוע מפה לאשקלון – איך ? אם אתה לא יודע באינטרנט- זה בעיה. בשביל חבר צריך ללמוד אינטרנט דיבורים וזה...". צריך מסיבות, לצאת לראות בעיניים" / "הם צריכים להכיר בארץ, בעולם." / "טיול, עבודה, להחליף עבודה, .. רואים חברים" / "אני סיפרתי לד. נדנדנדת, נדנדתי". מקיימי קשר זוגי מבינים את הצורך לפעולה אקטיבית של האדם עצמו הכרוכה במאמץ

למציאת בן/בת זוג. בן הזוג לא יופיע מאליו ועל היחיד לעשות מאמצים ולסייע לעצמו בכך, כלומר מיקוד השליטה שלהם הוא פנימי. הם מתייחסים לאסטרטגית החיפוש: העלאת הנושא על השולחן באופן מילולי, הגברת המודעות של הדמויות הקרובות בכמיהה לבן זוג, שיתוף ובקשת עזרה. ואילו בקרב היחידאים עולה תמונה של פאסיביות, השלמה עם המצב וחוסר רצון לשנותו: "אני עובדת קשה מדי. אין זמן לחבר אהוב. לא עוזרים ... בפייסבוק או במוסד אחר מכירים. פה לא מצאתי..." "שרים במקלה, כושר, חגים אבל לא פוגשים איש ואישה ביחד. ככה... לא כמו האחים שלי שהתחתנו ויש בעל אישה וזה...". "זה המצב וצריך להשלים איתו. צריך להיות מרוצה ממה שיש..." / "רוצה כלה. ככה זה, לא פשוט, לא פשוט. זה מה יש. "כן. הייתי רוצה חבר אמיתי שדואגים אחד לשני. זה קשה. אין מי. מי? לא יודעת למה..." "לא יוצא. עובד, חוזר, ישן. בשבת הולך הביתה. קשה שיהיה אישה..." "סגורים הרבה. עבודה, בית, עבודה. אפשר ליסוע... רק עם חוה (מדריכה). לבד מסוכן... אם נוסעים באוטובוס, יש בנות יפות, מדברים, רואים...אולי".

מוטיב נוסף העולה אצל היחידאים הוא אמונה בגורל: "אלוהים קובע כן אישה לא אישה... זהו" / "כולם פה בלי בעל גם אני. המשפחה שלי (כולם) עם בעלים ואישה..."/"כל אחד והמזל שלו" / "אי אפשר.. רוצה מאד (להתחתן). / "הכל משמיים וצריך לשמוח עם מה שיש. משמיים. אלוהים מחליט מה יהיה לכל אחד בעולם. משמיים". מתשובות היחידאים עולה כי בניגוד למקיימי הקשר הזוגי מיקוד השליטה שלהם הוא חיצוני. הם מאמינים שמצבם הוא תוצאה של גזירת האל והגורל. על אף משאלת הלב הכמוסה לקיים קשר זוגי והתנהגותם מאופיינת בפאסיביות והימנעות מיוזמה ועשייה לשינוי המצב. באוכלוסיה הכללית, היחידאי רואה בנישואים חלק ממשימה התפתחותית של היותו אדם בוגר והוא נמצא במיעוט כאשר רוב חבריו נשואים ומקיימים קשרים זוגיים. מצב זה מעורר תחושות שליליות כמו חוסר ביטחון, פחד חרדה ותחושת פגימות ומאופיין בהתנהגות פאסיבית של חוסר יכולת לשנות את המצב (זק, 2003; Lewis & Moon, 1997), בעיקר בקרב נשים יחידאיות שטרם הגשימו משימה התפתחותית זו והן חשות את 'שעון החול המתקתק' לקראת גיל סיום הפוריות (Schwartzberg, Berliner, & Jacob, 1995). נראה שבדומה ליחידאים באוכלוסיה הרגילה גם אצל בעלי מוגבלות שכלית קיים דיסוננס בין המרכיב הקוגניטיבי לבין המרכיבים ההתנהגותי והרגשי של העמדה. מצב של דיסוננס קוגניטיבי מתקיים כאשר האדם מחזיק בעמדה מסוימת אולם מתנהג או מרגיש שלא בהתאם לעמדתו (Festinger & Carlsmith, 1959). היחידאים מצהירים שהם מעוניינים להינשא אך הם פאסיביים בכל הנוגע למאמצים שיש לעשות כדי לחפש זוגיות. מיקוד השליטה שלהם הוא

חיצוני והם תולים את מצבם בסיבות שונות כמו גזירת האל או הגורל. יתכן שהסיבה לדיסוננס נעוצה כבר במרכיב הקוגניטיבי, כפי שעלה מתוצאות שאלוני המחקר הכמותיים המציגים רמת ציפיות גבוהה ובלתי ריאליסטית מבין/בת הזוג תוך ציון מכלול הסיבות לנישואים באותה מידת חשיבות וציפייה למציאת כלל התכונות בבן הזוג ללא הבחנה בין סיבות עם חשיבות יתרה או פחותה. בקרב מקיימי הקשר הזוגי, כאמור, התמונה היתה שונה והם דרגו את התכונות הרגשיות והסיבות הרגשיות בראש סדר העדיפות ובמידה פחותה את שאר הסיבות לנישואים. בקרב היחידאים בולט הפער בין המרכיב הקוגניטיבי- המאופיין בציפיות גבוהות ובהכרזה על רצון להנשא ולבסס זוגיות לבין המרכיב הרגשי המאופיין בחוסר אונים, פחד ותחושות שליליות שמעוררת בהם המחשבה על מיסוד קשר בהווה.

'המרכיב ההורי – עמדות הסביבה וההורים' – תוצאות מחקרנו מצביעות על התייחסות

שונה של ההורים ובני משפחות מקיימי הקשר הזוגי והיחידאים לנושא זוגיות ונישואים כפי שעולים מדיווחי הנבדקים.

בקרב הורי מקיימי הקשר הזוגי עולה תמונה של אקטיביות ועידוד לקשר. מקיימי הקשר הזוגי מתארים את הוריהם ואת קרובי המשפחה כמעודדים ותומכים בקשר הזוגי בהווה ובעבר: "שהייתי בבית ספר אמא הכירה לי את א.א." / "אבא מסיע לוקח, שאל אותי: איך היה בפגישה? מברר. כל הזמן שואל שואל" / "אבא שלי אמר .. הרבה זמן חברים ואחר כך עבודה ואחר כך חתונה" / "אמא ואבא אמרו לי שגם אני צריכה בן זוג זה עוזר בחיים לא להיות לבד להיות ביחד עם מישהו. כמו אחותי הגדולה. הסבירה לי הכל, לקחה אותי לרופאת נשים והיא הסבירה לי כל מה שצריך להיזהר שלא יהיו ילדים כי זה כבר מסובך יותר" / "כן...אבא ואמא דיברו עם אבא ואמא של ש. היינו בסרט בקפה הוא בא אלי הביתה". מקיימי קשר זוגי מתארים את הוריהם וקרובי המשפחה כמי שמדברים באופן פתוח וקונקרטי בכל הקשור לקיום זוגיות: הם מעודדים, יוזמים, מסייעים ומקדמים לקראת מימושה.

בקרב הורי היחידאים קיימים קונפליקטים באשר לקיום זוגיות ומיסוד הקשר: הראיונות עם היחידאים מעלים תמונה של התכחשות, התעלמות, מסרים סותרים ובניגוד להורי מקיימי הקשר הזוגי אצל הורי היחידאים קיימת פאסיביות בהתייחסות לנושא זה: "ההורים שלי אומרים שבהוסטל זה בעיה חברה. יש לי הרבה חברים אבל לא אהוב רומנטי" / "לא אומרים כלום" / "לא יודעת" / "אף פעם לא אמרו לי" / "לא מדברים על זה". בולטת גם התייחסות דחינית ליצירת זוגיות, במובן של "עדיין לא הגיע הזמן": "לי אמרו – עוד מעט בעל. בעוד כמה חודשים, שנים אבא דווקא בעד. הוא אמר שהלוואי שהיה לי בעל. אמא לא...לא רוצה..כי זה מסובך להסתדר

עם בעל " / "אח שלי כבר התחתן, אחות שלי התחתנה, אמא שלי אמרה שאחרי שאני לא יהיה בהוסטל אפשר חתונה ושמלת כלה. בעוד 10 שנים (בת 32)". תופעת הקיבעון ההתפתחותי מוזכרת באחד ממחקרי הרווקות בחברה מסורתית (Sa'ar, 2004) בו מתוארת ההתייחסות לרווקה כאל ילדה שטרם התפתחה ולא עשתה עדיין את המעבר לשלב הבגרות. גם כאן מודגשת עמדת הסובבים, כפי שהנבדקים מתארים, כמי שמעודדים דחייה של קשר בשלב זה או מעדיפים להתעלם בשלב זה מלעסוק בו. מתשובות היחידאים עולה אי נוחות וחוסר פתיחות מצד ההורים לעסוק בנושא.

לסיכום, הניתוחים בחלק זה חושפים שלוש סיבות מרכזיות לתופעת היחידאות המוצגות

באופן גלוי וסמוי בתשובותיהם של המרואיינים בשאלונים ובראיון: **במרכיב הקוגניטיבי** – מצטיירת סכימה בלתי ריאליסטית כלפי זוגיות ונישואים. היחידאים הביעו את רצונם לקשר זוגי ולנישואים, אך ציפיותיהם גבוהות ובלתי ריאליסטיות בהשוואה לקבוצת מקיימי הקשר הזוגי: דרוג גבוה וכמעט זהה לכלל הסיבות לנישואים ללא יכולת להפריד בין סיבות רגשיות לסיבות פרקטיות לנישואים. בקרב מקיימי הקשר הזוגי ניתנה חשיבות יתרה לסיבות הרגשיות על פני הסיבות הפרקטיות, הזוגיות היא בראש ובראשונה מענה לצרכים רגשיים. עוד נמצא כי נשים יחידאיות מביעות שאיפה לקיומן של כלל התכונות בקרב בן זוגם בהשוואה לנשים בקשר זוגי המבחינות בהיררכיה בין התכונות ונותנות חשיבות פחותה לחלק מהתכונות – דבר העשוי להצביע על תפיסה ריאליסטית יותר של מצבן. התוצאות מרמזות על פער בתפיסות העולם בין יחידאים ומקיימי קשר זוגי. תפיסה מציאותית מול תפיסה אוטופית של הקשר הזוגי, בעיקר בקרב הנשים.

המרכיב הרגשי מאופיין בחוסר אונים ובתחושות שליליות של היחידאים כלפי מימוש זוגיות ונישואים בהווה, תחושת חוסר בשלות נפשית ורצון לדחיית מועד מימוש הקשר הזוגי. **המרכיב ההתנהגותי** – מאופיין בפאסיביות, השלמה עם המצב וחוסר רצון לשנותו תוך הסבר כי מדובר בגורל. הסברי היחידאים בשונה מהסברי מקיימי הקשר הזוגי מרמזים על מיקוד שליטה חיצוני המתבטא בפרישת שלל סיבות ליחידאותם, שאינן תלויות בהם. התנהגות זו חושפת את קיומו של **דיסוננס** בין המרכיב הקוגניטיבי – הבא לידי ביטוי בתוצאות השאלונים ובציונים הגבוהים שהצביעו על תפיסה אוטופית ובלתי מציאותית של הקשר הזוגי, לבין המרכיב ההתנהגותי – הבא לידי ביטוי בראיונות: התנהגות פאסיבית והימנעות מהשגת קשר זוגי. המרכיב ההורי הוסיף נדבך נוסף להבנת עמדתם של היחידאים – הם מתארים את הוריהם כמי שדוחים את האפשרות של קשר בהווה או מעדיפים להתעלם בשלב זה מלעסוק בנושא. מתשובות היחידאים, בהשוואה למקיימי קשר זוגי עולה אי נוחות וחוסר פתיחות מצד ההורים

לעסוק בנושא. יתכן כי השפעתם של ההורים גם היא פועלת כחסם ומהווה סיבה לדיסוננס שבין ההצהרה על כמיהה לבסס זוגיות לרגשות השליליים ולהתנהגות הפאסיבית והנמנעת. מומלץ לבדוק את עמדות ההורים בנושא זה.

מטרת המחקר בחלק זה היתה לבדוק האם קיים הבדל בין היחידאים למקיימי קשר הזוגי בהתייחסות למוסד הנישואים, ליצירת קשר זוגי ולתופעת היחידאות. התוצאות מחזקות את קיומו של חסם בדרך לזוגיות המתבטא בפער בתפיסות העולם בין יחידאים ומקיימי קשר זוגי. תפיסה מציאותית מול תפיסה 'אוטופית' של הקשר הזוגי מהאמור לעיל עולה כי היחידאות בעיני בעלי המוגבלות השכלית נובעת מהעדר הזדמנויות ולא כתוצאה מבחירה. תופעה זו מקבילה לממצאים באוכלוסיה בעלת התפתחות תקינה (גל-אסם, 2012; שחר ושרון, 2010), אשר רבים מהיחידאים באוכלוסיה זו מנמקים את היותם יחידאים כתוצאה של העדר הזדמנויות.

סיבות ליחידאות כתוצאה מקשיים רגשיים וחברתיים

המאפיינים אנשים עם מוגבלות שכלית

החלק השלישי במחקר הנוכחי בדק אם ההבדל בין היחידאים למקיימי קשר זוגי נגרם מקשיים רגשיים וחברתיים שהינם חלק ממאפייני המוגבלות השכלית. נעשה שימוש בשלושה שאלונים: הראשון שאלון לבדיקת הדימוי עצמי – 'הוא כך ואני כך' (גלנץ, 1981), השני, שאלון להערכת איכות קשרי הידידות (מרגלית, 1996) והשלישי שאלון יחסים בין-אישיים (אפרתי, 2001). בשלושת השאלונים לא נמצא הבדל בין יחידאים למקיימי קשר זוגי בכישורים הרגשיים והחברתיים. עם זאת נמצאו הבדלים מגדריים בשאלון דימוי עצמי.

הדיון בחלק זה יתייחס לנקודות הבאות: הציונים הגבוהים במדדים שקבלו הנבדקים ביכולות הרגשיות והחברתיות בשתי הקבוצות והבדלים מגדריים בשאלון דימוי עצמי.

הציונים הגבוהים ביכולות הרגשיות החברתיות בשתי קבוצות המחקר

מהתוצאות עולה כי לא נמצאו הבדלים מובהקים בין יחידאים למקיימי קשר זוגי בהתייחס לשלושת שאלוני המחקר שבדקו יכולות חברתיות ורגשיות. יתרה מזו משתתפי המחקר קיבלו ציונים גבוהים בשאלון דימוי עצמי (בין 2-3 בסקלה ובה שלוש דרגות) ובשאלון קשרי הידידות (בין 2-3 בסקלה ובה שלוש דרגות). הציונים הגבוהים שהתקבלו בקרב שתי הקבוצות משקפים

רמה גבוהה של תפיסת העצמי ותחושת מסוגלות חברתית. גם במחקרם של Glenn and Cunningham (2001) נמצא כי דימויים העצמי של אנשים בעלי לקות אינטלקטואלית הוא גבוה מהמצופה. כאמור, מרבית משתתפי המחקר הינם דיירים במסגרות דיור בקהילה לאנשים עם מוגבלות שכלית כמו הוסטלים, דיור מוגן. מדיווחי האגף לטיפול באדם המוגבל בשכלו, עולה כי במסגרות הללו מושם דגש רב על העצמה (Empowerment) ועל פיתוח תחושת מסוגלות עצמית. הבוגרים במסגרות אלה משתתפים בתכניות לסינוור עצמי. תכניות אלה מכוונות להתמודדות עם המגבלה, איתור חוזקות של הבוגרים ושימוש בהם כמניע למוטיבציה ולהתמודדות עם אתגרים הניצבים בפניהם. באופן הזה מתעצבת תחושת מסוגלותם וביטחון ביכולותיהם. הצוות החינוכי מונחה לשים דגש על ההצלחות ולהתעלם מהקשיים. יתכן וגישה תומכת מסוג זה תורמת לתחושת המסוגלות ולדימוי העצמי המתעצב עם השנים ובא לידי ביטוי ברמה גבוהה בשאלוני המחקר הנוכחי בקרב שתי הקבוצות: היחידאים ומקיימי הקשר הזוגי. השערת המחקר כי רמת הכישורים הרגשיים/חברתיים של מקיימי הקשר הזוגי תמצא גבוהה יותר מרמת הכישורים הרגשיים/חברתיים של היחידאים לא אוששה. ניתן לומר כי המחקר הנוכחי שובר 'טאבו': תופעת היחידאות באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית אינה נובעת מקשיים מעצם קיומה של מוגבלות שכלית. תוצאות השאלונים שבדקו כישורי חברות מצביעים על ציונים גבוהים בשתי קבוצות המחקר, היחידאים ומקיימי הקשר הזוגי מסוגלים לקיים אינטראקציה חברתית ולהתמודד בתוכה עם עימותים ולפתור אותם, לספק תמיכה לידיד וכן לבלות וליהנות עם חברים. ניתן היה לחשוב כי תופעת היחידאות נובעת מקשיים בכישורים הרגשיים ובכישורים החברתיים של בעלי מוגבלות שכלית אך תוצאות המחקר הנוכחי מצביעות על כך כי בדומה למבוגרים באוכלוסיה הכללית. אנשים בעלי מוגבלות שכלית הינם בעלי כישורים חברתיים ורגשיים המאפשרים קיום קשר זוגי מתגמל והדדי.

הבדלים מגדריים בשאלון דימוי עצמי: מטרת שאלון דימוי עצמי (גלנץ, 1981), היתה לבדוק הבדלים בין יחידאים למקיימי קשר זוגי ברמת הדימוי העצמי. שאלון זה נחלק למספר חלקים: תכונות אישיות כמו "חכם", "עוזר לחבריו", "אומר את האמת" ותכונות חיצוניות כמו: "גבוה", "נאה", "מדבר יפה". מתוצאות ניתוחי ה-ANOVA עולה כי לא נמצאו הבדלים בין יחידאים למקיימי קשר זוגי במדדי שאלון דימוי עצמי. עם זאת, נמצא כי בקרב מקיימי קשר זוגי הגברים נמצאו כבעלי דימוי עצמי כללי גבוה יותר (בשני המדדים יחדיו) מאשר הנשים ואילו בקרב היחידאים לא נמצאו הבדלים בין הקבוצות. ממצא זה תואם תוצאות מחקרים שבחנו הבדלים

בין גברים ונשים באוכלוסיה הכללית בהם נמצאה רמת דימוי עצמי גבוהה יותר אצל הגברים מאשר אצל הנשים (Josephs, Markus, & Tafarodi, 1992; Kling, Hyde, Showers, & Buswell, 1999). גם במחקרה של טוירמן (2011) שבדק הבדלים בין גברים לנשים עם מוגבלות שכלית העובדים בתעסוקה מוגנת בארץ נמצא כי הדימוי העצמי של הגברים גבוה יותר משל הנשים. אחד ההסברים שמציגה טוירמן טמון בנטייתן של הנשים להפנים מסרים שליליים מהסביבה יותר מהגברים ולכן גם לחוש בלתי רצויות יותר מאשר הגברים (Asch, Rousso, & Jefferies, 2001).

סיכום ומסקנות

המחקר הנוכחי מתמקד בתופעת היחידאות בקרב מבוגרים עם מוגבלות שכלית. עצם התמקדות בנושא זה באוכלוסיית מבוגרים עם מוגבלות שכלית היא ייחודית ומשקפת גישה החותרת ל'נורמליזציה' (רייטר, 1999) ולשוויון הזדמנויות בין מבוגרים בעלי מוגבלות שכלית למבוגרים באוכלוסיה הכללית ללא מוגבלות שכלית. באמנת האו"ם בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות נכתב (2006), תרגום לעברית, נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלויות משרד המשפטים (שנת 2007):

"מדינות שהן צדדים מכירות בזכות השווה של אנשים עם מוגבלויות לחיות בקהילה, עם אפשרויות בחירה שוות לאלה של אנשים אחרים, ותנקוטנה באמצעים יעילים ומתאימים כדי להקל על אנשים עם מוגבלויות ליהנות הנאה מלאה מזכות זו ושילובם והשתתפותם המלאים בקהילה כולל על ידי הבטחה: א. שלאנשים עם מוגבלויות תהיה הזדמנות לבחור את מיקום מגוריהם והיכן ועם מי הם גרים על בסיס שווה ביחס לאנשים אחרים ושהם לא יחויבו לגור בסידור מגורים מסוים.....סעיף 23: כבוד לבית ולמשפחה: מדינות שהן צדדים תנקוטנה בצעדים יעילים ומתאימים לביעור הפליה נגד אנשים עם מוגבלויות בכל מה שקשור לנישואין, משפחה, הורות ומרכות יחסים, על בסיס שווה ביחס לאנשים אחרים. כדי להבטיח: א. הכרה בזכותם של אנשים עם מוגבלויות בגיל נישואין להינשא ולהקים משפחה בהסכמה חופשית ומלאה של בני הזוג המיועדים. ..." (סעיף 19 עמוד 8)

המחקר הנוכחי מאושש את הטענה שאנשים בעלי מוגבלות שכלית מסוגלים להינשא ולהקים משפחה וגם לנמק מדוע לא עשו זאת עד כה. במחקר נמצא כי בעלי מוגבלות שכלית מעוניינים בקשר זוגי ורובם אף מעוניינים להינשא. מספר כיוונים תיאורטיים סיפקו הסבר אפשרי לתופעת היחידאות בקרב מבוגרים עם מוגבלות שכלית, זאת תוך השוואה בין שתי הקבוצות: יחידאים עם מוגבלות שכלית ומקיימי קשר זוגי עם מוגבלות שכלית.

תיאוריות פסיכולוגיות

תיאוריית ההתקשרות – Bowlby, 1982/1969; Hazan & J

Shaver, 1987

שערנו כי סגנון ההתקשרות בקרב מקיימי הקשר הזוגי יהיה סגנון התקשרות בטוח ובקרב היחידאים יימצאו סגנונות התקשרות לא בטוחים, חרד ונמנע וכי היררכיית ההתקשרות אל הדמויות הקרובות: אם, אב, חבר ומדריך – בקרב מקיימי הקשר הזוגי תהיה שונה מהיררכיית ההתקשרות בקרב היחידאים. השערה זו אוששה באופן חלקי:

לא נמצא הבדל בין הקבוצות בדפוס ההתקשרות אך נמצא הבדל בהיררכיית הקשר עם דמויות מרכזיות בטיפול: היחידאים מיקמו את יחסיהם עם האם לפני שאר דמויות ההתקשרות בעוד שמקיימי קשר זוגי מיקמו את קשריהם עם האב והחבר לפני שאר דמויות ההתקשרות. כפי הנראה קשר חזק מדי עם האם מפריע ליצירת זוגיות. קיימת גוננות יתר מצד האם, בעוד שרשת יחסים גבוהה עם האב שנמצאה בקרב מקיימי הקשר הזוגי כפי הנראה מצביעה על אופי קשרים שונה עם האבות בבגרות ובהתבגרות שלו השפעה על היכולת לבסס זוגיות.

תיאוריית האינטימיות – (Erikson, 1963) Intimacy

שערנו כי היכולת לאינטימיות בקרב מקיימי הקשר הזוגי תהיה גבוהה יותר מהיכולת לאינטימיות בקרב היחידאים. השערה זו לא אוששה: נמצא כי ציוני האינטימיות גבוהים גם בקרב היחידאים הן באינטימיות וורבלית והן באינטימיות פעילה. נמצא כי ציוני הגברים גבוהים יותר באינטימיות פעילה בהשוואה לאינטימיות וורבלית ממצא זה, כאמור, תואם מחקרים באוכלוסיה הכללית ובאוכלוסיית המוגבלים בשכלם בהם נמצא הבדל מגדרי דומה בין נשים לגברים. בשונה ממחקרים באוכלוסיה הכללית, באוכלוסיית בעלי מוגבלות שכלית, היחידאות אינה תוצאה של

קשיים ביכולת ליצור קשר אינטימי עם האחר. יש להם את היכולת לשתף את חבריהם בכישלונות שחוו, בפחדים כמו גם להקשיב לצדדים אלו אצל האחר ולקיים קשר אינטימי עם בן/בת הזוג.

תיאוריות מודרניות

יחידאות מנקודת מבטם של היחידאים – Choice and Lack of chance / Reynolds)

(Lesthaeghe & Moors, 2002) Selective/Adaptation mechanism ; (et al., 2007

מטרתנו היתה לבדוק האם יימצא הבדל בין היחידאים למקיימי הקשר הזוגי לגבי תפיסת מוסד הנישואין והציפיות מבן/בת הזוג. מתוצאות השאלונים עולה כי בקרב היחידאים קיימת ציפייה גבוהה ובלתי ריאליסטית בהקשר של סיבות לנישואים ותכונות בן/בת הזוג. לעומתם, בקרב מקיימי הקשר הזוגי קיימת היררכיה ביחס לציפיות מחיי נישואין ומבן/בת הזוג, והם מבינים ש"לא ניתן להשיג את הכל". סכימת הזוגיות ריאליסטית ומאוזנת יותר.

ניתוח שאלות איכותי אפשר בדיקה של התמות הגלויות ובעיקר הסמויות העומדות בבסיס תפיסת היחידאות. ניתוח זה חיזק את הממצאים הכמותיים ואף הוסיף עליהם. נמצאו שלושה מרכיבים דומיננטיים: **המרכיב הקוגניטיבי** בא לידי ביטוי בתוצאות השאלונים ובציונים הגבוהים שהצביעו על תפיסה אוטופית חיובית ובלתי מציאותית של הקשר הזוגי, **המרכיב הרגשי** בא לידי ביטוי בחוסר אונים ובתחושות שליליות כלפי מימוש זוגיות ונישואים בהווה, חוסר בשלות נפשית ורצון לדחיית מועד מימוש הקשר הזוגי. **המרכיב ההתנהגותי** בא לידי ביטוי בהתנהגות פאסיבית ובהעדר תכנית עבודה ביחס לחיפוש ומציאת בן זוג. הראיונות האיכותיים העלו מרכיב נוסף: המרכיב ההורי, נמצא והוסיף נדבך נוסף להבנת עמדתם של היחידאים מתארים את הוריהם כמי שדוחים את האפשרות של קשר בהווה או מעדיפים להתעלם בשלב זה מלעסוק בנושא.

מהנאמר לעיל נמצא במחקר הנוכחי כי תופעת היחידאות בקרב מבוגרים עם מוגבלות שכלית ככל הנראה הינו תוצאה של העדר הזדמנויות ולא של בחירה מודעת במצבם. מומלץ לחזור ולבדוק נושא זה.

יחידאות כתוצאה מקשיים רגשיים/חברתיים

שערנו כי רמת הכישורים הרגשיים/חברתיים של מקיימי הקשר הזוגי תמצא גבוהה יותר מרמת הכישורים הרגשיים/חברתיים של היחידאים. השערה זו לא אוששה. לא נמצאו הבדלים בכישורי

החברות בין שתי הקבוצות. ניתן לומר כי המחקר הנוכחי שובר 'טאבו': תופעת היחידאות באוכלוסיה בעלת מוגבלות שכלית אינה נובעת מקשיים מעצם קיומה של מוגבלות שכלית.

מוגבלות המחקר והמלצות למחקרי המשך

מוגבלות המחקר

המדגם – קיים פער בין גודל הקבוצות המשתתפות במחקר: קבוצת היחידאים ($N = 40$) קטנה יותר מקבוצת מקיימי הקשר הזוגי ($N = 56$). הסיבה לפער בגודל הקבוצות נעוצה בקושי לגייס נבדקים יחידאים למחקר. למרות שכיחותה של תופעת היחידאות באוכלוסיית המוגבלים בשכלם, ההיענות מצד הורי היחידאים לאשר את השתתפות יקיריהם במחקר – היתה נמוכה. בקרב מקיימי הקשר הזוגי – ניכרת היתה פתיחות רבה יותר לאפשר השתתפות יקיריהם במחקר וקיום שיח עמם על זוגיות ויחידאות.

המלצות מחקריות

1. תסמונות – במחקרנו לא נבדקו ההבדלים בתופעת היחידאות בין בעלי מוגבלות שכלית בעלי אטיולוגיות שונות (תסמונת דאון/ויליאמס). מרבית הזוגות הנשואים מקרב בעלי המוגבלות בארץ הינם בעלי תסמונת דאון – יתכן שיש קשר בין השתייכות לקבוצה עם מאפיינים ייחודיים משלה – כמו בעלי תסמונת דאון לסטטוס המשפחתי: יחידאי או מקיים קשר זוגי. במחקרים עתידיים מומלץ לבדוק האם וכיצד קיומה של תסמונת מסוימת משפיע על תופעת היחידאות.

2. מגזרים שונים של החברה הישראלית – במחקרנו לא הושוו ההבדלים בתופעת היחידאות בין בעלי מוגבלות שכלית ממגזרים שונים בחברה הישראלית. משיחות שערכנו עם מנהלת עמותת 'עלי שיח' עולה כי בחברה החרדית מעודדים נישואים של בעלי מוגבלות שכלית וקיים מערך הסברה בנושא. בחברה הערבית קיימת נטייה של המבוגרים עם מוגבלות שכלית לגור בבית ההורים ורק מעטים שוכנים במסגרות דיור קבוצתיות (Azaiza, Rimmerman, Araten-Beraman, & Naon, 2006; Merrick, Merrick-Kenig, Kandel, & Morad, 2008) יתכן והבדלים תרבותיים אלה משפיעים גם על היות האדם בסטטוס יחידאי/קשר זוגי. במחקרים עתידיים מומלץ לבדוק את תופעת היחידאות בזיקה

להשתייכות למגזר מסוים בחברה הישראלית: דתי/חרדי/חילוני/ערבי. הבנת התופעה בהקשר המגזרי עשויה לשפוך אור על הבנתה.

3. השפעת ההורים – תוצאות המחקר מרמזות על הבדל אפשרי בין תפיסת עולמם של הורים לבעלי מוגבלות שכלית מקיימי קשר זוגי לבין הורים לבעלי מוגבלות שכלית יחידאים – מומלץ לחקור את השפעת ההורים בהקשר לנושא היחידאות במטרה להבין אם הפער בתפיסת העולם בין שתי קבוצות הבוגרים יתגלה גם בתפיסות העולם של ההורים. ברור תפיסת עולמם של ההורים בהקשר לתופעת היחידאות/זוגיות עשוי לסייע להבנתה ולהתאמת יעד ההתערבות במטרה להביא לשינוי.

4. השפעת הצוות החינוכי – במחקר הנוכחי לא נבדקה עמדת הצוות החינוכי במסגרות המגורים בהקשר לתופעת היחידאות. יתכן ולצוות החינוכי במסגרות המגורים השפעה על התנהגותם ובחירותיהם של הבוגרים באופן שמעודד קיום זוגיות ומשמר את סטטוס היחידאות. בדיקת הנושא תאפשר קבלת תמונה כוללת אודות הקשר בין עמדות הצוות החינוכי לבין שכיחות תופעת היחידאות בקרב הבוגרים עם מוגבלות שכלית.

המלצות מעשיות

1. גיבוש מדיניות – בסעיף 23 באמנת זכויות האדם לאנשים עם מוגבלויות נכתב כי על המדינה לפעול למניעת אפליה נגד אנשים עם מוגבלות בכל התחומים הנוגעים לזכויות המשפחה ובהם: הכרה בזכות להינשא ולהקים משפחה, לקיים מערכות יחסים והכרה בזכות להחליט על מספר הילדים. על המדינה לפעול להנגשת מידע בתחום פוריות ותכנון המשפחה (אמנת האו"ם בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות, 2006). לאור זאת, יש לגבש מדיניות המעודדת זוגיות ונישואים ומתייחסת באופן שוויוני ונורמטיבי לזכות האדם לזוגיות ונישואים. יש לראות זאת כחובה מוסרית חברתית ערכית ולהטמיע את עקרונות הנורמאליזציה בתחום זכויות משפחתיות אלה במסגרות החינוך בגיל הצעיר ובמסגרות המגורים בגיל הבוגר (Lakin, Hayden, & Abery, 1994; Schwartz, 2003).

2. סדנאות הדרכה 'לקראת זוגיות' – תוצאות המחקר הצביעו על אידאליזציה וחוסר ריאליזם של מוסד הנישואים והקשר הזוגי בקרב היחידאים. מומלצת בניית תוכנית ספירלית מילדות עד בגרות במטרה להבנות תפיסת עולם ריאליסטית העשויה להשפיע על ביסוס קשרים זוגיות ומיסודם.

3. הדרכה הורית – מומלצת מעורבות שני ההורים בהדרכה, במטרה להגביר את מודעות ההורים לאפשרות שילדיהם יבססו זוגיות ולהקנות כלים לליווי הילדים בתהליך באופן גלוי ומודע.
4. הדרכת צוות – מומלצת הדרכת הצוות החינוכי/טיפולי במסגרות המגורים במטרה להגביר את המודעות והידע בדבר זכותם של מבוגרים עם מוגבלות שכלית לממש עצמם בתחום הזוגיות.

ביבליוגרפיה

- אבן-שושן, א. (1993). המילון החדש. ירושלים: קריית ספר.
- אמנת האו"ם בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות 2006, מתוך האתר של משרד המשפטים:
<http://www.justice.gov.il/MOJHeb/NetzivutNEW/ThumeiShiluvKe>
- אפרתי, ש. (2001). דמיון בין בני זוג ברמת הצרכים הבין-אישיים. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן.
- בדש-מלכיאלי, ד. (2007). חשיפה עצמית וסגנון התנהגות בין-אישית בקרב צעירים יהודים רווקים ודתיים: הערכת הבדלים בין משתתפי פורות וירטואלי לבין משתתפי פנים אל פנים. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן.
- בנט-יובל, ר. (2001). הדימוי העצמי בקרב ילדים צעירים בעלי שיתוק מוחין בהשוואה לילדים בעלי התפתחות תקינה ובזיקה לשיטת הטיפול והמסגרת החינוכית. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן.
- ברוכין, א. (1990). התנהגות הורים לילדים עם פיגור שכלי: תחושת הדחק ותפקוד הורי. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן.
- גליקמן, א., אורן, ע., ולוין-אפשטיין, נ. (2003). מוסד הנישואין בישראל בפתחה של המאה ה-21. דעות בעם, 7, 1-8.
- גל-אסם, ע. (2012). סיפוריהן של נשים רווקות בתל-אביב. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך, החוג לייעוץ, אוניברסיטת חיפה.
- גלנץ, י. (1981). הוא כך ואני כך מבחן לדימוי עצמי מושווה. אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.
- וודינסקי, ה. (2003). הנכונות של הורים לילדים עם פיגור שכלי לפנות להשמה חוץ ביתית: השוואה בין הורים עולים מבריה"מ לשעבר לבין הורים ילידי הארץ. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה.
- וינברגר, י. (2007). זוגיות בקרב אנשים עם פיגור שכלי. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך, החוג לחינוך, אוניברסיטת חיפה.
- ויסמן, ד. (1991). הקשר בין התנהגותם של הורים לילדים עם פיגור שכלי לבין תפיסת תפקוד הורי ושחיקה נפשית. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן.

זק, ד. (2003). *חוויית הרווקות*. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן.

חלו, ל. (2006). *התמודדותם של הורים עם ילדיהם הסובלים מפיגור שכלי במגזר הערבי*. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', מחלקת ייעוץ חינוכי, אוניברסיטת דרבי.
 חסיד, ע. (2010). *תחושת בדידות בקרב בוגרים צעירים המתפקדים ברמת אינטליגנציה נמוכה וחיים במסגרת דיור בקהילה: תרומתם של רמת תפקוד, התקשרות ותמיכה חברתית*. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר-אילן.

טוירמן, ד. (2011). *דימוי עצמי ושביעות רצון מעבודה בקרב נשים וגברים בעלי לקות אינטלקטואלית בתעסוקה מוגנת*. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן גוריון.

טולמן, ר. (1988). *פחד ממות וסגנונות Attachment*. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן.

כהן חבושה, ר. (1999). *הורים לבוגרים עם נכות התפתחותית: התמודדות עם דחק, תמיכה משפחתית ועמדות כלפי נורמליזציה כמשתנים הקשורים לעמדותיהם כלפי תעסוקת בנם/בתם*. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה.

להד, כ. (2007). *להבהיר, לעזור ולפתור על ספרי עזרה עצמית לרווקות. תיאוריה וביקורת*, 30, 238-249.

לויטן, א. (1990). *אינטראקציות (פעילות גומלין) בקרב משפחות מפגרים*. חיבור לשם קבלת תואר 'דוקטור לפילוסופיה', המחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן.
 מרגלית, מ. (1996). *מגמות פיתוח בחינוך המיוחד: קידום התמודדות עם בדידות, קשר חברות ותחושת קוהרנטיות*. בתוך ד. חן (עורך), *החינוך לקראת המאה העשרים ואחת* (עמודים 489-510). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, רמות.

עמותת ית"ד. (2012). *נתונים על מספר הזוגות הנשואים עם תסמונת דאון בארץ*. ירושלים: פרסום פנימי.

עצבה-פוריה, ע., וברק-לוי, י. (2011). *יחסי אם-ילד אב-ילד ותפקיד האב במשפחות לילדים עם פיגור שכלי*. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בן גוריון.

- פוגל-ביז'אווי, ס. (1999). משפחות בישראל: בין משפחתיות לפוסט-מודרניות. בתוך ד. יזרעאלי, א. פרידמן, ה. דהאן-כלב, ח. הרצוג, מ. חסאן וס. פוגל-ביז'אווי (עורכות), מין, מגדר ופוליטיקה (עמודים 110-120). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פלח-גליל, ר. (2009). משמעות היחסים עם האב בתהליך ההתבגרות של הבן. עט השדה, כתב העת של אשלים, 2, 8-12. מתוך <http://ashalim.org.il/files/ethasade2.pdf>
- פניגר-שאל, ר. (2011). השלמה של אמהות עם האביון של ילדיהן עם פיגור – הקשר עם התנהגות אמהית והתקשרות של הילד. חיבור לשם קבלת תואר 'דוקטור לפילוסופיה', החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה.
- קרון, ע. (2005). מבנה היררכיית ההתקשרות בבגרות והקשר בינו לבין דפוס ההתקשרות הכללי. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', החוג לחינוך, אוניברסיטת חיפה.
- רוזנטל, ר. (2007). מחקרים בלשון: לשון וחברה. רומנטיקה לשון וסלנג בלשון המדוברת. הד האולפן החדש, גיליון 91, 100-110.
- רייטר, ש. (1999). איכות חייו של הילד בעל הצרכים המיוחדים לאור הרחבת עקרון הנורמליזציה. סוגיות בחינוך מיוחד ובשיקום, 14, 61-71.
- רייטר, ש., ונוימן, ר. (2013). המאפיינים המשמעותיים וההשלכות של קשר זוגי, מנקודת מבטם של אנשים עם לקות אינטלקטואלית החיים בזוגיות. השוואה בין איכות חיים ודימוי העצמי של אנשים הנמצאים במערכת יחסים זוגית ובמערכת יחסים חברית. אוניברסיטת חיפה.
- שוורץ, ע. (2008). חווית הרווקות וחיפוש זוגיות: התנסויותיהן של נשים ישראליות רווקות בתהליכי חיפוש ובחירת בן זוג – הכרויות וירטואליות ומפגשי פנים אל פנים. עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', המחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן.
- שחר, ר. (1988). בחירת בן זוג בקרב הנוער בישראל. חיבור לשם קבלת תואר 'דוקטור לפילוסופיה', בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן.
- שחר, ר., ושרון, י. (2010). להיות רווקים בישראל עמדות רווקות ורווקים לגבי רווקות, נישואין ומשפחה. שנתון החינוך וסביבו, ל"ב, 277-297.
- שפירא, ל. (1997). הקשר בין סיבות לנישואין לבין תפיסת המחויבות בקשר: אינטימיות כגורם ממתן? עבודת גמר לשם קבלת תואר 'מוסמך', המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן.

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitudes. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 27-58.
- Andersson, L., Mullins, L., & Johnson, D. (1987). Parental intrusion versus social isolation: A dichotomous view of the sources of loneliness. *Journal of Social Behavior and Personality*, 2, 125-134.
- Asch, A., Rousso, H., & Jefferies, T. (2001). Beyond pedestals: The lives of girls and women with disabilities. In H. Rousso & M. L. Wehmeyer (Eds.), *Double jeopardy: Addressing gender equity in special education* (pp. 13-48). SUNY Press.
- Arias, B., Ovejero, A., & Morentin, R. (2009). Love and emotional well-being in people with intellectual disabilities. *The Spanish Journal of Psychology*, 12(1), 204-216.
- Argyle, M., & Kendon, A. (1967). The experimental analysis of social performance. *Advances in Experimental Social Psychology*, 3, 55-98.
- Azaiza, F., Rimmerman, A., Araten-Beraman, T., & Naon, D. (2006). Consideration of out-of-home placement among Israeli Jewish and Arab parents of children with disabilities. *International Journal of Rehabilitation Research*, 29, 113-116.
- Bartlett, D., & Payne, S. (1997). Grounded theory, its basis, rational and procedures. In G. McKenzie, J. Powell, R. Usher (Eds.), *Understanding social research: Perspectives on methodology and practice* (pp. 175-195). London: Falmer Press.

- Becholtz, J., & van Hövel, S. (2009). *Is my past haunting me? The association between attachment, hurtful relationship events and the encountered difficulty in the search for a romantic partner*. Masterthesis Klinische - en Gezondheidspsychologie.
- Benokraitis, N. V. (1999). *Marriages and families: Changes, choices, and constraints* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Benson, M. B., Arditti, J., Reguero De Atilies, J. T., & Smith, S. (1992). Intergenerational transmission attributions in relationships with parents and intimate others. *Journal of Family Issues*, 13(4), 450-464.
- Bernert, D. J. (2011). Sexuality and disability in the lives of women with intellectual disabilities. *Sexuality and Disability*, 29, 129-141.
- Blankenhorn, D. (1995). *Fathers in America*. New-York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). New-York: Basic Books.
- Burgess, P. W. (1997). Theory and methodology in executive function research. In P. Rabbitt (Ed.), *Methodology of frontal and executive function* (pp. 81-116). Hove, UK: Psychology Press.
- Burman, B., & Margolin, G. (1992). Analysis of the association between marital relationships and health problems: An interactional perspective. *Psychological Bulletin*, 112(1), 39-63.
- Byrne, A., & Carr, D. (2005). Caught in the cultural lag: The stigma of singlehood. *Psychological Inquiry*, 16, 84-141.
- Cancian, M., & Reed, D. (2009). Family structure, childbearing, and parental employment: Implications for the level and trend in poverty. *Focus*, 26(2), 21-26.

- Carspecken, P. F. (1996). *Critical ethnography in educational research: A theoretical and practical guide*. New York: Routledge.
- Cassidy, J. (2001). Truth, lies, and intimacy: An attachment perspective. *Attachment and Human Development*, 3, 121-155.
- Cassidy, J., & Shaver, P. (Eds.). (2008). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. Guilford Press.
- Chen, R., Brodwin, M. G., Cardoso, E., & Chen, F. (2002). Attitudes toward people with disabilities in the social context of dating and marriage: A comparison of American, Taiwanese and Singaporean college students. *Journal of Rehabilitation*, 68(4), 5-11.
- Cheng, M. M., & Udry, J. R. (2005). Sexual experiences of adolescents with low cognitive abilities in the US. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 17(2), 155-172.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Research methods in education*. London and New York: Routledge and Falmer Press.
- Coles, S., & Scior, K. (2012). Public attitudes towards people with intellectual disabilities: A qualitative comparison of White British & South Asian people. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 25(2), 177-188.
- Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 644-663.
- Craft, A., & Craft, M. (1979). *Handicapped married couples: A Welsh study of couples handicapped from birth by mental, physical, or personality disorder*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social Information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74-101.
- Daiter, K. (2010). *The experience of competent, never married, over forty adults*. Dissertation, Institute for clinical social-work (Chicago), US.
- Dalton, III, W. T., Frick-Horbury, D., & Kitzmann, K. M. (2006). Young adults' retrospective reports of parenting by mothers and fathers: Associations with current relationship quality. *Journal of General Psychology*, 133, 5-18.
- De Schipper, J, C., Stolk, J., & Schuengel, C. (2006). Professional caretakers as attachment figures in day care centers for children with intellectual disability and behavior problems. *Research in Developmental Disabilities*, 27, 203-216.
- Demo, D, H. (1996). Singlehood, marriage, and remarriage: The effects of family structure and family relationships on mothers' well-being. *Journal of Family Issues*, 17, 388-407.
- Dempsey, K. (2000). Men's share of child care: A rural and urban comparison. *Journal of Family Studies*, 6, 245-266.
- DePaulo, B. M., & Morris, W. L. (2005). Singles in society and in science. *Psychological Inquiry*, 16, 57-83.
- Derlaga, V. J., & Grzelak, J. (1979). Appropriateness of self-disclosure. In G. J. Chelune (Ed.), *Self-disclosure: Origins, patterns, and implications of openness in interpersonal relationships* (pp. 151-176). San Francisco: Jossey-Bass.
- Descutner, C. J., & Thelen, M. H. (1991). Development and validation of a Fear-of-Intimacy Scale. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 3(2), 218-225.

- Diener, E., Eunkook, M. S., Richard, E. L., & Heidi, L. S. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.
- Diener, E., Gohm, C. L., Suh, E., & Oishi, S. (2000). Similarity of the relations between marital status and subjective well-being across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(4), 419-436.
- Duck, S. U., & Wood, J. T. (2006). What goes up may come down: Sex and gendered patterns in relational dissolution. In M. A. Fine & J. H. Harvey (Eds.), *Handbook of divorce and relationship dissolution* (pp. 169-187). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Dunn, L., & Dunn, L. (1997). *Peabody Picture Vocabulary Test-3rd* (Edition Revised). Circle Pines, MN: American Guidance Service.
- Elliott, J. L., Charyton, C., Sprangers, P., Bo-Lu, B., & Moore, J. L. (2011). The impact of marriage and social support on persons with active epilepsy. *Epilepsy & Behavior*, 20(3), 533-538.
<http://www.sciencedirect.com.proxy1.athensams.net/science/article/pii/S1525505011000163-cr0005#cr0005>
- Erikson, E. H. (1959). Identity and the life cycle. *Psychological Issues*, 1(1), 1-171.
- Erikson, E. H. (1963). *Identity and development*. New-York: Norton .
- Feeney, J. A., & Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(2), 281-291.
- Feldman, R. S. (1993). *Understanding psychology* (3rd ed.). New-York: McGraw-Hill.
- Festinger, L., & Carlsmith, J. M. (1959). Cognitive consequences of forced compliance. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 58(2), 203-210.
- Folbre, N., & Bittman, M. (2004). *Family time: The social organization of care*. London: Routledge.

- Fraley, R. C., & Davis, K. E. (1997). Attachment formation and transfer in young adults' close friendships and romantic relationships. *Personal Relationships*, 4(2), 131-144.
- Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4, 132-154.
- Franz, C. E., McClelland, D. C., & Weinberger, J. (1991). Childhood antecedents of conventional social accomplishment in midlife adults: A 36-year prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(4), 586.
- Frank, I., Stolarski, E., & Scher, A. (2006). Caregivers' mediation and toddlers' emotional responses in the child care context. *Early Child Development and Care*, 176(3-4), 239-251.
- Freedman, J. C., Carismith, J. M., & Sears, D. O. (1970). *Social psychology*. Englewood Cliffs, New-Jersey: Prentice-Hall
- Froese, P., Richardson, M., Romer, L., & Swank, M. (1999). Comparing opinions of people with developmental disabilities and significant persons in their lives using the Individual Supports Identification System (ISIS). *Disability and Society*, 14, 831-843.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology*, 21(6), 1016-1024.
- Glenn, N. D. (1975). The contribution of marriage to the psychological well-being of males and females. *Journal of Marriage and the Family*, 37, 594-600.

- Glenn, S., & Cunningham, C. (2001). Evaluation of self by young people with Down syndrome. *International Journal of Disability, Development and Education*, 48(2), 163-177.
- Glidden, L. M., Billings, F. J., & Jobe, M. (2006). Personality, coping style and wellbeing of parents rearing children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50, 949-962.
- Gordon, P. A. (2003). The decision to remain single: Implications for women across cultures. *Journal of mental health counseling*, 25(1), 33-44
- Grossmann, K., Grossmann, K. E., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., Scheuerer-Englisch, H., & Zimmermann, P. (2002). The uniqueness of the child-father attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development*, 11(3), 301-337.
- Haring-Hidore, M., Stock, W. A., Okun, M. A., & Witter, R. A. (1985). Marital status and subjective well-being: A research synthesis. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 947-953.
- Hazan, C., & Diamond, L. M. (2000). The place of attachment in human mating. *Review of General Psychology*, 4(2), 186.
- Hazan, C., & Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological inquiry*, 5(1), 1-22
- Healy, E., McGuire, B. E., Evans, D. S., & Carley, S. N. (2009). Sexuality and personal relationships for people with an intellectual disability. Part I: Service user perspectives. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(11), 905-912.

- Heller, P. E., & Wood, B. (1998). The process of intimacy: Similarity, understanding and gender. *Journal of Marital and Family Therapy*, 24, 273-288.
- Hertel, J., Schütz, A., DePaulo, M., Morris, W. N., & Stucke, T. S. (2007). She's single, so what? How are singles perceived compared with people who are married? *Zeitschrift für Familienforschung Jg*, 19, 139-1582.
- Hook, M. K., Gerstein, L. H., & Gridley, B. (2003). How close are we? Measuring intimacy and examining gender differences. *Journal of Counseling & Development*, 81, 462-472.
- Iwaniec, D., & Sneddon, H. (2001). Attachment style in adults who failed to thrive as children: Outcomes of a 20 year follow-up study of factors influencing maintenance or change in attachment style. *British Journal of Social Work*, 31, 179-195.
- Jahoda, A., & Markova, I. (2004). Coping with social stigma: People with intellectual disabilities moving from institutions and family home. *Journal of intellectual disability research*, 48(8), 719-729.
- Josephs, R. A., Markus, H. R., & Tafarodi, R. W. (1992). Gender and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 391-402.
- Kijak, R. J. (2011). A desire for love: Considerations on sexuality and sexual education of people with intellectual disability in Poland. *Sexuality and disability*, 29(1), 65-74.
- Kingsley, J., & Levitz, M. (1994). *Count us in: Growing up with Down Syndrome*. London: Harcourt Brace.
- Kiecolt-Glaser, J. K., & Newton, T. L. (2001). Marriage and health: His and hers. *Psychological Bulletin*, 127, 472-503.

- Kling, K. C., Hyde, J. S., Showers, C. J., & Buswell, B. N. (1999). Gender differences in self-esteem: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125, 470-500.
- Kornblatt, E., & Heinrich, J. (1985). Needs and coping abilities in families of the children with developmental disabilities. *Mental Retardation*, 23, 13-19.
- Krauss, M., Seltzer, M., & Goodman, S. (1992). Social support networks of adults with mental retardation who live at home. *American Journal on Mental Retardation*, 96, 432-441.
- Lahad, K. (2013). "Am I asking for too much?" The selective single woman as a new social problem. In *Women's Studies International Forum*, 40, 23-32.
- Lakin, K. C., Hayden, M. F., & Abery, B. H. (1994). An overview of the community living concept. In M. F. Hayden & B. H. Abery (Eds.), *Challenges for a service system in transition: Ensuring quality community experiences for persons with developmental disabilities* (pp. 3-21). Baltimore: Paul H. Brookes.
- Lamb, M. E. (Ed.). (2004). *The role of the father in child development* (4th ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Lemerise, E. L., & Arsenio, W. F. (2000). An integrated model of emotion processes and cognition in social information processing. *Child Development*, 71(1), 107-118.
- Lesseliers, J., & Van Hove, G. (2002). Barriers to the development of intimate relationships and the expression of sexuality among people with developmental disabilities: Their perceptions. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 27(1), 69-81.
- Lesthaeghe, R., & Moors, G. (2002). Life course transitions and value orientations: Selection and adaptation. In R. Lesthaeghe (Ed.), *Meaning and choice: Value orientations and life course decisions* (Chapter 1). The Hague and Brussels. Retrieved from <http://sociology.uwo.ca/ftsc/lesthaeghemoors1.pdf>

- Levi-Segev, R., & Herts-Lazarowitz, R. (1986). Attitudes toward mentally retarded children: Can they be changed through an educational program? *Issues in Special Education and Rehabilitation*, 1, 67-86.
- Lewis, K. G. (1994). Single heterosexual women through the life cycle. In M. P. Mirkin (Ed.), *Women in context: Toward a feminist reconstruction of psychotherapy* (pp. 170-187). New York, NY: Guilford.
- Lewis, K. G., & Moon, S. (1997). Always single and single again women: A qualitative study. *Journal of Marital and Family Therapy*, 23(2), 115-134
- Lloyd, M. E. (2011). *Fear of intimacy in romantic relationships during emerging adulthood: the influence of past parenting and separation- individuation*. dissertation, Victoria University, USA.
- Löfgren-Mårtenson, L. (2004). "May I?" About sexuality and love in the new generation with intellectual disabilities. *Sexuality and Disability*, 22(3), 197-207.
- Lunsky, Y., & Havercamp, S. (1999). Distinguishing low levels of social support and social strain: Implications for dual diagnosis. *Mental Retardation*, 104, 200-204.
- Mallers, M. H., Charles, S.T., Neupert, S. D., & Almeida, D. M. (2010). Perceptions of childhood relationships with mother and father: Daily emotional and stressor experiences in adulthood. *Development Psychology*, 46, 1651-1661.
- Margalit, M. (1993). Social skills and classroom behavior among adolescents with mild mental retardation. *American Journal of Mental Retardation*, 97, 685-691.
- Martens, W. H. (2010). Schizoid personality disorder linked to unbearable and inescapable loneliness. *The European Journal of Psychiatry*, 24(1), 38-45.
- Mastekaasa, A. (1993). Marital status and subjective well-being: A changing relationship? *Social Indicators Research*, 29, 249-276.
- Mattinson, J. (1970). *Marriage and mental handicap*. London: Duckworth.

- May, D., & Simpson, M. (2003). The parent trap: Marriage, parenthood and adulthood for people with intellectual disabilities. *Critical Social Policy*, 23(1), 25-43.
- Mayseless, O. (1995). Attachment patterns and marital relationships. In S. Shulman (Ed.), *Close relationships and socioemotional development* (pp. 185-202). Norwood, NJ: Ablex Press.
- McCabe, M. P., & Cummins, R. A. (1996). The sexual knowledge, experience, feelings and needs of people with mild intellectual disability. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 31(1), 13-21
- McDavid, J. W., & Harari, H. (1974). *Psychology and social behavior*. New York: Harper & Row.
- McVilly, K. (1995). Interviewing people with a learning disability about their residential service. *British Journal of Learning Disabilities*, 23, 138-142.
- Merrick, J., Merrick-Kenig, E., Kandel, I., & Morad, M. (2008). Trends in the number of Arabs with intellectual disability in residential care in Israel 1998-2006.
- Merton, R. K., Fiske, M., & Kendall, P. L. (1990). *The focused interview: A manual of problems and procedures*. London: Collier McMillan.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Action, psychodynamics and interpersonal process. *Advances in Experimental Social Psychology*, 35, 53-152.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood, links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29(4), 611-621.

- Peplau, L., & Perlman, D. (1982). Perspectives on loneliness. In L. Peplau & D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A source book of current theory, research and therapy* (pp. 1-18). New York: Wiley.
- Pitceathly, A. S., & Chapman, J. W. (1985). Sexuality, marriage and parenthood of mentally retarded people. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 8(3), 173-181.
- Pudrovskaya, T., Schieman, S., & Carr, D. (2006). Strains of singlehood in later life: Do race and gender matter?. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 61(6), S315-S322.
- Pueschel, S. M., & Scola, P. S. (1988). Parent's perception of social and sexual functions in adolescents with Down's syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 32(3), 215-220.
- Rajecki, D. W. (1982). *Attitudes: Themes and advances* (Sunderland, MA, Sinauer).
- Reynolds, J., Wetherell, M., & Taylor, S. (2007). Choice and chance: Negotiating agency in narratives of singleness. *The Sociological Review*, 55(2), 331-351.
- Ross, C. E., Mirowsky, J., & Goldsteen, K. (1990). The impact of the family on health: The decade in review. *Journal of Marriage and the Family*, 52(4), 1059-1078.
- Rubenstein, C., & Shaver, P. (1982). *The experience of loneliness. Loneliness – A Sourcebook of Current Theory Research and Therapy* (pp. 206-223). NY: John Wiley and Sons.
- Russell, D., Cutrona, C., Rose, J., & Yurko, K. (1984). Social and emotional loneliness: An examination of Weiss' typology of loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 1313-1321.

- Sa'ar, A. (2004). Many ways of becoming a woman: The case of unmarried Israeli-Palestinian "Girls". *Ethnology*, 43(1), 1-18.
- Sagi, A., Koren-Karie, N., Gini, M., Ziv, Y., & Joels, T. (2002). Shedding further light on the effects of various types and quality of early child care on infant-mother attachment relationship: The Haifa study of early child care. *Child Development*, 73(4), 1166-1186.
- Scanzoni, J., Polonko, K., Teachman, J., & Thompson, L. (1989). *The sexual bond: Rethinking families and close relationships*. Sage Publications, Inc.
- Schachner, D. A., Shaver, P. R., & Gillath, O. (2008). Attachment style and longterm singlehood. *Personal relationships*, 15(4), 479-491.
- Schutz, W. C. (1978). *Firo-Awareness Scale Manual*. Palo Alto CA: Grove Press.
- Schwartz, C. (2003). Self-appraised lifestyle satisfaction of persons with intellectual disability: The impact of personal characteristics and community residential facilities. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 28(3), 227-240.
- Schwartzberg, N., Berliner, K., & Jacob, D. (1995). *Single in a married world: A life cycle framework for working with the unmarried adult*. New York: WW Norton & Company.
- Seligman, S., & Shanok, R. (1996). Erikson our contemporary: His anticipation of an intersubjective perspective. *Psychoanalytic & Contemporary Thought*, 19, 339-366.
- Seltzer, M. M., & Krauss, M. W. (1984). Placement alternatives for mentally retarded children and their families. In J. Blacher (Ed.), *Severely handicapped young children and their families* (pp. 143-175). New York: Academic Press.
- Servais, L. (2006). Sexual health care in persons with intellectual disabilities. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 12, 48-56.

- Sharp, E. A., & Ganong, L. (2007). Living in the gray: Women's experiences of missing the marital transition. *Journal of Marriage and Family*, 69, 831-844.
- Shulman, S. (1993). Close friendship in early and middle adolescence: Typology and friendship reasoning. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1993(60), 55-71.
- Shulman, S., Laursen, B., Kalman, Z., & Karpovsky, S. (1997). Adolescent intimacy revisited. *Journal of Youth and Adolescence*, 26(5), 597-617.
- Simpson, J. A. (1990). Influence of attachment styles on romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 971-980.
- Simpson, J. A., Collins, W. A., Tran, S., & Haydon, K. C. (2007). Attachment and the experience and expression of emotions in romantic relationship: A developmental perspective. *Journal of Social and Personality Psychology*, 92, 335-367.
- Stein, P. J. (1975). Singlehood: An alternative to marriage. *Family Coordinator*, 24, 489-503.
- Stutzer, A., & Frey, B. S. (2003). Does marriage make people happy, or do happy people get married? *The Journal of Socio-Economics*, 35, 326-347.
- Swango-Wilson, A. (2008). Caregiver perception of sexual behaviors of individuals with intellectual disabilities. *Sexuality and Disability*, 26(2), 75-81.
- Tamis-LeMonda, C. S., Shannon, J. D., Cabrera, N. J., & Lamb, M. E. (2004). Fathers and mothers at play with their 2 and 3 year olds: Contributions to language and cognitive development. *Child development*, 75(6), 1806-1820.
- Tannen, D. (1990). *You just don't understand: Women and men in conversation*. New-York: Morrow.

- Thornton, A., & Young DeMarco, L. (2001). Four decades of trends in attitudes toward family issues in the United States: The 1960s through the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 1009-1037.
- Twohey, D., & Ewing, M. (1995). The male voice of emotional intimacy. *Journal of mental Health Counseling*, 17, 54-62.
- Trinke, S. J., & Bartholomew, K. (1997). Hierarchies of attachment relationships in young adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14, 603-625.
- Trower, P. (1982). Toward a generative model of social skills: A critique and synthesis. In J. P. Curran & P. M. Monti (Eds.), *Social skills training: A practical handbook for assessment and treatment* (pp. 82-115). New-York: Guilford.
- Waehler, C. A. (1994). Relationship patterns of never-married men and their implications for psychotherapy. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 31(4), 632.
- Walton, C. G., Schultz, C. M., Beck, C. M., & Walls, R. C. (1991). Psychological correlates of loneliness in the older adults. *Archives of Psychiatric Nursing*, 5(3), 165-170.
- Wamboldt, F. S., & Reiss, D. (1989). Defining a family heritage and a new relationship identity: Two central tasks in the making of a marriage. *Family Process*, 28(3), 317-335.
- Weiss, R. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Wikler, L., Wasow, M., & Hatfield, E. (1981). Chronic Sorrow revisited: Parents professional depiction of the adjustment of parents of mentally retarded children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51, 63-70.

Young, R., Gore, N., & McCarthy, M. (2012). Staff attitudes towards sexuality in Relation to gender of people with intellectual disability: A qualitative study. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 37(4), 343-347.

Zimmer-Gembeck, M. J., & Petherick, J. (2006). Intimacy dating goals and relationship satisfaction during adolescence and emerging adulthood: Identity formation, age and sex as moderators. *International Journal of Behavioral Development*, 30(2), 167-177.

תאריך: _____

שם המראיין: _____

נספח 1

שאלון פרטים אישיים

1. מספר שאלון: _____
2. גיל: _____
3. מין: זכר / נקבה
4. שפת אם: _____
5. תסמונת דאון: כן / לא
6. מגורים: הורים / הוסטל / דיור מוגן / בית ,
7. שם המסגרת: _____
8. חילוני / דתי
9. מצב משפחתי (הקף):
 - רווק/ה
 - האם היה קשר קבוע בעבר ? _____ למשך _____
 - נמצא/ת בקשר זוגי קבוע במשך _____ שנים
 - נשוי/נשואה במשך _____ שנים
10. האם עובד? כן/לא ? היכן ? _____
11. גיל שכלי לפי מבחן Peabody _____

נספח 2

שאלון סגנון התקשרות – Attachment

(Hazan & Shaver, 1987)

אמור מה אתה חושב לגבי כל משפט:

1 = בכלל לא מתאים 2 = קצת מתאים 3 = מאד מתאים

3 מאד מתאים	2 קצת מתאים	1 בכלל לא מתאים	
3	2	1	1. בדרך כלל קל לך להיות בקשר עם אנשים
3	2	1	2. אתה חושש שחברים שלך יעזבו אותך
3	2	1	3. יש חבר אחד שאתה רוצה להיות אתו יותר זמן
3	2	1	4. לפעמים אחרים לא כל כך רוצים להיות איתך בקשר
3	2	1	5. אתה מאד מפחד שמישהו יתקרב אליך יותר מדי
3	2	1	6. הרבה פעמים אתה חושב שאחרים לא אוהבים אותך
3	2	1	7. אתה מאד עצבני כשמישהו מתקרב אליך יותר מדי
3	2	1	8. קשה לך לסמוך על אנשים שאתה מכיר
3	2	1	9. אתה מרגיש נוח להתקרב אל אנשים
3	2	1	10. לפעמים אנשים מתרחקים ממך כאשר אתה רוצה להיות חבר שלהם

נספח 3

שאלון רשתות יחסים (Furman & Buhrmester, 1985)

לפניך תיאורים המתייחסים למערכות היחסים השונות שלך. אמור כמה התיאור מתאים למערכת היחסים שלך עם האדם:

1. לא מתאים
2. קצת מתאים
3. מאד מתאים

מורה/מזריך	חבר/ה טוב/ה	אבא	אמא	
3 2 1 מאד קצת לא	3 2 1 מאד קצת לא	3 2 1 מאד קצת לא	3 2 1 מאד קצת לא	
3 2 1	3 2 1	3 2 1	3 2 1	אפשר לסמוך עליו
3 2 1	3 2 1	3 2 1	3 2 1	נותן לך הרגשה שאתה שווה
3 2 1	3 2 1	3 2 1	3 2 1	עוזר
3 2 1	3 2 1	3 2 1	3 2 1	נמצא איתך
3 2 1	3 2 1	3 2 1	3 2 1	מראה לך אהבה
3 2 1	3 2 1	3 2 1	3 2 1	אפשר לשתף אותו בסודות

נספח 4

שאלון אינטימיות (FIS) (Descutner & Thelen, 1991)

תחשוב על הקשר עם החבר הטוב שלך. אקריא לך משפטים. בכל משפט אמור:

- 1 – קשה לך
- 2 – ככה ככה / לפעמים
- 3 – בכלל לא קשה לך

1. קשה לך	2. לפעמים	3. בכלל לא קשה לך	
1	2	3	1. לספר לחבר שלך דברים שאתה מתבייש בהם
1	2	3	2. לספר לחבר שלך כל מיני דברים שמאד פגעו בך
1	2	3	3. כשהחבר שלך עצוב – להראות לו שאכפת לך ממנו
1	2	3	4. לגלות לחבר את הרגשות שלך
1	2	3	5. לספר לחבר שלך כל מיני דברים שאתה מרגיש בלב כמו דברים עצובים, או מפחידים
1	2	3	6. לתמוך בחבר שלך
1	2	3	7. לדבר עם החבר על הקשיים שלך.
1	2	3	8. להתחבר עם חבר גם אם אולי פעם הוא פגע בך
1	2	3	9. לשמוע דברים אישיים וחשובים שהחבר הקרוב מספר לך

נספח 5

שאלון חשיפה אינטימית בקשרים בין אישיים (Shulman, Laursen,)
(Kalman, & Karpovsky, 1997)

האם אתה משתף את החבר שלך	בכלל לא משתף 1	לפעמים משתף 2	בדרך כלל משתף 3
1. דאגות הקשורות לבריאות שלך			
2. בכך שאתה מקנא במישהו אחר			
3. אומר לו שהוא התנהג אליך לא יפה			
4. במחלות שהיו לך פעם בעבר או טיפולים שעברת			
5. דברים שההורים שלך הרגוזו אותך			
6. במה שאתה אוהב או לא אוהב במראה שלך			
7. במה שאתה רוצה ממנו			
8. במשהו שקרה לך בבית ומאד העליב אותך			

נספח 6

שאלון סיבות לנישואין (שפירא, 1997)

(למנחה: אמור לפני כל היגד: "כדאי להתחתן")

1. כי אוהבים אחד את השני	בכלל לא מסכים	2. קצת מסכים	3. מאד מסכים
1.	1	2	3
2. כדי שיהיה לך חבר שתומך ועוזר לך	1	2	3
3. כי כולם מתחתנים, אז גם אני רוצה	1	2	3
4. כי לא רוצים להיות לבד	1	2	3
5. כדי שיהיה אפשר לגור ביחד	1	2	3
6. כי אתה רוצה שמישהו ידאג לך	1	2	3
7. כי אתה רוצה שמישהו יאהב אותך	1	2	3
8. כי קל יותר להיות נשוי מלהיות רווק	1	2	3
9. כי רוצים יחסים אינטימיים (סקס)	1	2	3
10. כי רוצים קשר רגשי חזק	1	2	3

האם היית רוצה להתחתן? כן / לא

למה אנשים מתחתנים? _____

נספח 7

שאלון תכונות רצויות בבן/בת הזוג (qualitative) (שחר, 1988)

לפניך רשימה של תכונות, אמור (תגיד) כמה חשוב לך שהתכונה הזאת תהייה אצל בן הזוג שלך ?

התכונה	לא חשוב 1	קצת חשוב 2	מאד חשוב 3
1. חכם			
2. מצחיק, חוש הומור			
3. עליז ושמח			
4. יודע לדבר יפה			
5. טוב לב			
6. יפה			
7. מתחשב ומבין			
8. רצינית ואחראית			
9. שותף ועוזר בעבודות הבית			
10. מקובל ואהוב על ההורים והחברים שלך			
11. חרוץ			
12. בא ממשפחה חשובה וטובה			
13. יש לו הרבה כסף, מצבו הכלכלי טוב			

1. האם תסכים ליצור קשר לחיים עם בחור/בחורה עם תסמונת דאון / מגבלה ?

2. האם תהיה מוכן ליצור קשר עם אדם דתי ? (לדתי : "עם רקע חילוני")

נספח 8

שאלון דימוי עצמי (גלנץ, 1981)

ההיגדים	אני לא כל כך כמוהו 1	אני כמוהו 2	אני יותר ממנו 3
1. הוא בריא			
2. הוא חזק			
3. הוא נאה			
4. הוא גבוה			
5. הוא מסודר			
6. הוא פיקח (חכם)			
7. הוא יודע הרבה דברים			
8. הוא מדבר יפה			
9. הוא עובד טוב			
10. הוא אומר בדרך כלל את האמת			
11. הוא עוזר לחבריו			
12. הוא חי בשלום עם חבריו (אפשר לומר : הוא מסתדר עם חברים)			

נספח 9

שאלון הערכת קשרי ידידות – Friendship Quality (Parker & Asher, 1993)

תחשוב על הקשר שלך עם חבר קרוב
אקריא לד משפטים. אמור עד כמה כל משפט נכון לגביך

1 – בכלל לא נכון 2 – נכון במידה בינונית 3 – נכון מאוד

1. בכלל לא נכון	2. נכון במידה בינונית	3. נכון מאוד	
1	2	3	1. אתה והחבר שלך מתעצבנים אחד על השני לעתים קרובות
1	2	3	2. החבר שלך ואתה גורמים זה לזה להרגיש מיוחדים וחשובים
1	2	3	3. כשצריך לבחור חברים, אתם תמיד בוחרים אחד את השני
1	2	3	4. אם החבר שלך פוגע ומעליב אותך, אחר כך הוא מתנצל
1	2	3	5. פעם החבר שלך אמר עליך דברים מרגיזים ולא טובים.
1	2	3	6. אתה והחבר שלך עוזרים מאד אחד לשני
1	2	3	7. אתה והחבר שלך מבליים ביחד בשעות הפנאי
1	2	3	8. כשקשה לך אתה בדרך כלל מבקש עזרה או עצה מהחבר שלך
1	2	3	9. אחרי שאתם רבים, אתם תמיד משלימים בקלות
1	2	3	10. אתה והחבר שלך נהנים ומוצאים דברים לעשות ביחד

נספח 10

שאלון יחסים בין אישיים

FIRO-B.- Fundamental Interpersonal Orientation Behavior (Shutz, 1958)

לפניך/לפנייך תיאורי התנהגויות. אמור עד כמה ההתנהגות מתאימה לך :
(כאשר מרואיינת אישה יש לשנות את ההיגדים ללשון נקבה).

1. אף פעם	2. לפעמים	3. תמיד
1. אתה משתדל להיות בקשרים טובים עם אחרים		
2. אתה רוצה שאנשים יהיו קרובים אליך		
3. אתה משתדל להיות זה שמחליט עם אחרים		
4. כשאתה עם אנשים אחרים אתה תמיד מנהל את העניינים		
5. אתה נותן לאחרים להחליט מה לעשות		
6. אתה נותן לאחרים לשלוט במעשיך		
7. אתה נותן לאחרים לנהל את העניינים		
8. אתה משתדל להתקרב אל אנשים אחרים		
9. אתה משתדל להיות ידידותי לאחרים		
10. אתה משתדל שאחרים יעשו את מה שאתה אומר		
11. אתה מעדיף שאנשים יתייחסו אליך בידדות		
12. אתה מעדיף שאנשים יתייחסו אליך באופן אישי		

נספח 11

בקשת אישור להשתתפות במחקר בנושא: תופעת היחידאות – רווקות בקרב בעלי מוגבלויות- סיבות והשלכות חינוכיות

שלום רב,

אני ראש ההתמחות במוגבלות שכלית בבית הספר לחינוך, אוניברסיטת בר אילן. יחד עם הגב חגית חגואל, יועצת חינוכית וסטודנטית לתואר שלישי, אנו עורכות מחקר בנושא: **תופעת היחידאות – רווקות בקרב בעלי מוגבלויות-סיבות והשלכות חינוכיות**

השאלות הן: למה אנשים בעלי מוגבלות שכלית נשארים לבד? מדוע למרביתם אין בני זוג? האם הם רוצים שיחיה להם בן זוג? האם הם מעדיפים להישאר לבד? במילים אחרות, ממה נובעת הישארותם לבד, מבחירה, העדר הזדמנויות, תפיסת הבית? או קשיים חברתיים?

לפיכך מטרותנו היא לערוך מחקר שיעסוק בשאלות הנ"ל.

לצורך עריכת המחקר יועברו שאלונים לנבדקים, ויערכו עמם ראיונות. כמו כן, יערכו ראיונות עם הורי הנבדקים. מחקרים מסוג זה חשובים להעלות את הנושא למודעות, לפתח תוכניות חינוכיות ולתרום במידת האפשר לשיפור באיכות חיי הבוגרים.

נודה לך אם תאפשר את השתתפות בנד/בתך.

מקום עריכת הראיונות: בהתאם לנוחיות הנבדקים ותוך תיאום איתך/האפוטרופוס/ מנהלי מסגרות המגורים והדייר עצמו.

השאלון הוא אנונימי ולא ייעשה בו שימוש מעבר לצרכי המחקר הנוכחי

בברכה,

חגית חגואל-
סטודנטית במסלול למוגבלות שכלית,
ביה"ס לחינוך,
אוניברסיטת בר-אילן,
050-5797827

פרופ' חפציבה ליפשיץ -והב,
ראש המסלול למוגבלות שכלית
ביה"ס לחינוך,
אוניברסיטת בר אילן
052-2282276

אם יש לך שאלות את/ה מוזמן/מוזמנת להתקשר לפרופ' חפציבה ליפשיץ-והב 052-2282276 או לרכזת המחקר חגית- 050-5797827

.....

ספח

אנו הוריו/ אפוטרופוס של : _____

תאריך לידה: _____

כתובת מגורי הנחקר : _____

שם מסגרת המגורים + כתובת מסגרת המגורים :

טלפון בבית : _____

טלפון נייד: _____

הקף בעיגול :

מסכימים להשתתפותו/ה במחקר

לא מסכימים להשתתפותו/ה במחקר

מסכים / **לא מסכים** להתראיין למחקר

חתימה : _____

תאריך: _____

Abstract

The main purpose of the current research was to examine the reasons for the singlehood phenomenon among adults with intellectual disability (ID), with reference to psychological theories (Bowlby, 1969/1982; (Erikson, 1963), as well as modern theories, 'Choice and Lack of Chance' (Reynold, Watherell, & Taylors et al., 2007) and the 'selective/adaptation mechanism' (Lesthaeghe & Moors, 2002), which explain singlehood in the population with typical development (TD).

Prior research on this subject in a population with ID focused on intimate relationships, the concept of 'love' and the quality of the couple relationship (Kijak, 2011; Lesseliers & VanHove, 2002; Lofgren-Martenson, 2004; Servais, 2006). Lacking previous research on singlehood in a population with ID, several theoretical models were presented, proposing two perspectives for viewing the reasons for singlehood in a population with TD: Psychological theories and modern theories.

The psychological theories, both the Attachment Theory (Bowlby, 1969/1982) and the Intimacy Theory (Erikson, 1963) claim that the creation of a couple relationship is dependent on the individual's self, and the lack of a relationship is the result of difficulties related to personality, including **insecure attachment** or difficulty creating **intimacy**. The modern 'Choice or Lack of Chance' theory relates to singlehood from the perspective of the singles themselves and the influence of the environment, culture and values. In modern society, singlehood can indeed be the result of choice, and the reasons for the lack of a couple relationship could be found along an continuum between choice and lack of chance, in which the latter is also connected to the individual's internal/external locus of control and the array of expectations they have from a partner.

This study aimed to determine if singlehood in the population with ID is caused either: 1. difficulty with the skills required for a couple relationship (for example, attachment (Bowlby, 1969/1982) and/or the ability create intimacy (Erikson, 1963); and/or 2. attitude towards couple relationships and marriage: A 'choice or lack of chance' because of excessive expectations from the other partner in the couple (Reynolds et al., 2007) or the selective/adaptation mechanism (Lesthaeghe & Moors, 2002).

Parallel to the classical and modern theories, we examined whether the singlehood phenomenon among people with ID stems from more basic difficulties in the social/emotional realm and difficulties creating socialization patterns not only with people of the opposite sex, but also with those of the same sex.

The research participants were 96 adults with mild to moderate ID, age 25-65, divided into two groups. One group included 40 single adults (41.7%) who had (until the time of the study) never maintained a long-term couple relationship (more than two years). The other group included 56 adults who had maintained a steady couple relationship for more than two years. Both qualitative and quantitative methods were used. The research goals, hypotheses and results for each of the study's three parts are presented below.

Part 1: Psychological theories for explaining singlehood

Singlehood caused by difficulties with the necessary skills, according to the Attachment Theory (Hazan & Shaver, 1987):

The goal was to examine whether there is a difference between the attachment styles and close social networks of single adults and people in a couple relationship with ID. The Attachment Style Questionnaire (Hazan & Shaver, 1987) and the Social Networks Questionnaire (Furman & Buhrmester, 1985) were used.

We hypothesized that a secure attachment style would be found among people in a couple relationship while the attachment style of the singles would be insecure, anxious or avoidant. Furthermore, we hypothesized that the attachment hierarchy with close figures (mother, father, friend and counselor) among the people in a couple relationships would be different from the attachment hierarchy among singles.

Both groups presented a secure attachment style. The hypothesis of differences in the attachment hierarchy with various figures was confirmed. Among singles, the study found a higher level of attachment to the mother figure than to other figures, while the relationship with the father or a friend were higher for those in a couple relationship. We found, similar to research on singles in the general population, that the father has a significant role in the ability of adults to establish couple relationships in adulthood (Lamb, 2004; Lewis & Lamb, 2003; Mallers, Charles, Neupert, & Almeida, 2010). It seems that an overly strong relationship with the mother hinders creation of a couple relationship.

Singlehood caused by difficulties in couple skills according to Intimacy Theory of Erikson (1963).

The goal was to investigate whether there is a difference between single adults and people in a couple relationship with ID, and in their ability to create an intimate relationship. Participants completed the Fear of Intimacy Scale (FIS; Descutner & Thelen, 1991), which contains two indices of how intimacy is expressed: verbal intimacy, the ability to share emotions and thoughts verbally; and active intimacy, the ability to act jointly and take initiative. We also used the questionnaire on Intimate Disclosure in Interpersonal Relationships: Adolescent Intimacy (Shulman, Laursen, Kalman, & Karpovsky, 1997) which includes two indices relating to the subject of intimacy: personal intimacy for the ability to share personal content related to the self

with a partner, and external intimacy, the ability to share personal content related to others with a partner. We hypothesized that the capacity for intimacy among people in a couple relationship would be higher than among singles. This hypothesis was rejected. The indices of active intimacy and verbal intimacy were found to be high among both singles and people in a couple relationship. These findings suggest that among adults with ID, there is a sufficient degree of openness and disclosure ability to allow intimacy with a partner. Male participants were found to have a higher capacity for active intimacy than verbal intimacy. This finding is consistent with studies in the general population and the population with ID, where gender differences are found between men and women (Hook, Gerstein, & Gridley, 2003; Tannen, 1990; Twohey & Ewing, 1995).

Part 2: Modern theories

Reasons for singlehood from the perspectives of 'choice or lack of chance'

The goal was to examine differences in the concept of marriage and expectations from a partner among singles and people in a couple relationship.

We used two questionnaires designed to test the expectations of married life and the desired characteristics in a partner. The Reasons for Marriage Scale (RMS; Shapiro, 1997) includes two indices: The first of the emotional reasons for marriage related to the commitment to a partner, dedication and satisfaction from the relationship. The second measures formal/practical reasons and describes the practical and formal benefits from marriage, and those related to social acceptance and public recognition by society of the couple's relationship. The questionnaire on the desired features of a spouse/partner (Shahar, 1988) includes two indices: One representing personality traits and virtues, while the other represents practical traits and efficiency in everyday life.

It was difficult to formulate hypotheses for this part, so we used research questions: Will singles and people in a couple relationship have different perceptions of the institution of marriage and expectations from a partner, and will there be different themes in the two groups.

Almost all participants in the study (99%) expressed a desire to maintain a couple relationship. They all expressed a need to make a connection to a member of the opposite sex, and were aware of the contribution that a couple relationship makes to the quality of life. Moreover, 74% of the participants expressed a desire to formalize the relationship and marry. In this respect there was no difference between the singles and people in a couple relationship.

It was found that singles' expectations of married life were higher than those of people in a relationship. Single women gave greater weight to personality traits, virtues and practical traits for everyday life. Conversely, women in a relationship gave lower grades to these traits. It was also found that single women's expectations of a partner were higher and they wanted a partner with most of the traits. In contrast, women in a relationship were more moderate in their expectations from a partner. These results point to the utopian, unrealistic vision of marital relationship held by single people. It is possible that people in a couple relationship have a more realistic and balanced schema of a marital relationship than singles. Among people in a relationship, there is a hierarchy of expectations from marriage and their partner, and they understand that 'you cannot have it all'. However, singles' schema of a couple relationship and marriage is an unrealistic, 'fantastical' image of 'Cinderella and Prince Charming'.

In addition, semi-structured interviews were conducted to examine themes related to singlehood: The desire/lack of desire to marry, positive/negative feelings

about couple relationships, statements expressing active initiative for forming a relationship (internal locus of control), statements expressing passivity towards forming a relationship (external locus of control), and parental positions from the perspective of the participants (do parents encourage, reject or ignore relationships). The qualitative interviews confirmed the quantitative findings.

Results of the qualitative interviews illuminated the phenomenon of singlehood from another angle. Three elements were found to cause singlehood among people with ID, in cognitive, emotional and behavioral factors that correspond to the three components of 'attitude' (Feldman, 1993; Freedman, Carismith, & Sears, 1970; Levi-Segev & Herts-Lazarowitz, 1986; McDavid & Harari, 1974).

The cognitive component – the couple relationship schema of singles is unrealistic, unlike that of people in a couple relationship.

The emotional component – for most singles, thoughts about couple relationships and marriage are accompanied by negative feelings of fear from the realization of a couple relationship in their present stage of life, a sense of emotional immaturity and a desire to postpone actualization of a couple relationship. There is a gap between a declaration of desire to establish a relationship and get married, and the emotional expression of fear and helplessness. Among people in relationship, thinking about couple relationships is accompanied by positive descriptions, a sense of self-fulfillment and passion for the realization of marriage.

The behavioral component – the behavior of singles, as disclosed by the interviews, is characterized by passivity in everything related to the efforts they must make when seeking a couple relationship. Their locus of control is external and they attribute the situation to a variety of reasons, like a divine decree or fate. People in relationships also attributed the singlehood of their friends to passivity and lack of

proactive initiative. This finding reinforces the existence of cognitive dissonance between the cognitive and emotional components and the behavioral component of the singles' position towards relationships and marriage. Singles declare that they want to marry but are passive about doing what needs to be done when seeking a relationship.

Another element, **the parental component**, depicts a gap in parental attitude towards relationships and marriage, as reflected the participants' accounts. The parents of singles transmit conflicting messages and are strikingly passive regarding this subject, while the parents of people in relationships actively encouraged a couple relationship.

Part 3 – Reasons for singlehood caused by the emotional and social difficulties characteristic of people with ID

The goal was to test if there is a difference between singles with ID and people in a couple relationship with ID on measures of emotional and social abilities. We hypothesized that the level of emotional/social skills of the people in a couple relationship would be higher than emotional/social skill level of singles. A self-image 'He is/I am' questionnaire (Glantz, 1981), and a friendliness questionnaire (Margalit, 1996) and a questionnaire on personal relationships (Efrati, 2001) were used. The research results found no difference in emotional and social skills of the two groups, so this reason is not a possible explanation for singlehood.

In conclusion, this study raises several possible explanations for the phenomenon of singlehood among people with ID:

1. Excessive maternal protectiveness.
2. Lack of a paternal relationship.
3. Utopian, unrealistic concept of a couple relationship and its meaning.

4. Desire to establish a couple relationship accompanied by anxiety, passivity and relationship avoidance.
5. Mixed messages from parents.

The study presents the educational implications of the findings and recommendations for future research.

Singlehood Phenomenon among Adults with ID: Psychological Theories (Attachment, Intimacy), Modern Theories (Choice/Lack of Chance) or Emotional and Social Difficulties

**Hefziba Lifshitz–Vahav, Asso. Prof., Haguel Hagit, Ph.D student,
ID program, Special Education Department
School of Education
Bar Ilan university**

This work was supported by a grant from Shalem Fund for Development of
Services for People with Intellectual Disabilities in the Local Councils in Israel

2015

קרן שלם/2015/100.1